

6

2011

(118)

Cena 4,00 zł
(VAT=5%)

Miejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. 83 341 64 52
regionalia@bp.org.pl

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

З Новим Роком!

З новим щастям!

Календар на 2012 р.

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 6 (118) – Листопад – Грудень 2011
Numer 6 (118) – Listopad – Grudzień 2011

www.nadbuhom.free.ngo.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski
Тел./Tel. 85-730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Адміністрація: adm@nadbuhom.free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Людмила Лабович, Кароліна Матеїчук. Співпрацівники редакції: Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Helena Czaban, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepianiuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Річна передплата за 2012 рік на території Польщі коштує 50,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Roczna prenumerata na cały rok 2012 kosztuje: prenumerata krajowa – 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: DRUK-PAR s.c., Parcewo 37, 17-106 Orla
tel. 694 143 732, druk-par@wp.pl

Zmíst * Spis treści

I. Бакунович, Місту початок дав Іван Коніга 2

L. Łabowicz, Podlasie wielokulturowe

czy zróżnicowane kulturowo? 3

М. Гаврилюк, Козацькому роду

і на Підляшші нема переводу! 5

С. Савчук, Сімейний ювілей «Родини» 7

А. Парфінюк, Л. Лабович, Двадцять осінне

святкування українців Підляшшя 9

K. Kościewicz, Teatralne akcenty festiwalu 14

Л. Лабович, 15 років з «Гілочкою» 15

Парафія київської традиції.

Розмова з А. Кобаком 17

G. Kuprianowicz, Wątpliwości wokół spisu 21

J. Hawryluk, Chichot Stalina nad orlańską gminą,

czyli nazwy «trochu po-naszemu,

trochu po-czort-znaję-jakomu» 24

Ю. Гаврилюк, Земля на українському обрії.

Надсяння: Любачівський повіт 28

A. Kolańczuk, «O Ukrainę, o jej wolność» 35

Трибуна читачів: Nie! – bezczelnym prowokacjom,

tak – narodowym symbolom! 38

I. Киризиук, Вірші 40

Ю. Гаврилюк, Хронологіон – 2010 41

Л. Лабович, 3 хроніки подій на Підляшші 45

НАША ОБКЛАДИНКА

Співучі дівчатка із Дитячого садочка «Лісова поляна» у Більську: Марія Артем'к, Іоанна Василюк, Олександра Степанюк і Наталія Никитюк. А на інших сторінках обкладинки – підляські краєвиди з останніми хвилинами осені та першими снігами зими.

Фото Ю. Гаврилюка.

Місту початок дав Іван Сопіга

(Українські елементи святкувань 500-ліття Кодня)

То православні вельможі заснували Кодень. То православний храм був першою побудованою тут церквою – підкреслював 3 вересня, під час проповіді на святкуваннях ювілею 500-ліття заснування Кодня, містечка, яке розкинулось на березі Бугу, православний Архієпископ Люблинський та Холмський Амель. Цього річчя ювілейне свято заснування міста Кодня не обійшло без українських елементів. І не диво, адже у давноминулі часи українська православна громада відігравала провідну роль у розвитку цього підляського містечка.

Кодень, як місто на магдебурзьких правах, було засновано у 1511 році, а його засновником був Іван Сопіга, секретар Великого Литовського Князівства. Варто додати, що Іван Сопіга був також засновником Ботків біля Більська та першим підляським воєводою.

— У 1511 році Іван Сопіга отримав від Великого князя Литовського Сигізмунда І привілей на заснування містечка в надбужанській місцевості Кодень у Берестейському повіті. Саме ця історична подія зби́рала нас сьогодні в Кодні – говорить д-р габ. Василь Назарук з кафедри української філології Варшавського університету, уродженець села Ольшанки, що неподалік

Кодня. — В тогочасному документі читаємо: «Цей же Сопіга, маршал Сигізмундом Старим особливо улюблений, діставши від цього короля багато маєтків, дістав також привілей на заснування міста Кодень на магдебурзькому праві. На основі цього привілею встановив бургомистра та трьох райців, по половині римського та грецького віросповідання, означуючи спосіб їх обира́ння». Варто підкреслити, що Іван Сопіга, хоча володарював Коднем і околицями лише кілька років, встиг започаткувати будову свого замку над берегом Бугу. Саме тут фундував для коденських міщан парафіяльну православну церкву св. Архистратига Михаїла. До речі, православна церква в Кодні існувала вже раніше, на жаль не знаємо коли була заснована перша із них.

Наступником Івана Сопіги на коденському замку, після його смерті у 1517 році, став син Павло. Він, подібно як батько, був визначною постаттю, яка виконувала багато державних функцій, зберігаючи православну віру своїх предків. Саме він не лише розбудував коденський замок і місто, але підтвердив також батьківську фундацію міської церкви св. Архистратига Михаїла. Проте в історії православ'я в Кодні записався він також як фундатор пре-

красної замкової церкви св. Духа, будинок якої зберігся по сьогоднішній день, але знаходиться в ньому римокатолицький костел.

— Це особлива пам'ятка не лише архітектури – додає д-р габ. Василь Назарук. — Це дуже рідкісний випадок, коли побудований за принципами готичного стилю будинок був призначений на православну святиню. На сьогодні це мабуть найстаріший збережений на Підляшші православний храм. У цьому храмі знаходиться надгробна таблиця призначена Івану Сопізі. Це дуже цінна пам'ятка тогочасної культури, але також цікавий приклад української мови цього періоду.

— Отже бачимо, що православ'я відіграло велику роль в історії цієї місцевості. Були моменти прекрасні для розвитку православ'я на коденській землі – додав владика Амель. — Це в основному момент заснування міста, це побудова перших православних храмів, а останні прекрасні події для православної церкви стосуються подій з-перед чотирьох років, коли-то голова грецької церкви, архієпископ Афі́н та всієї Греції Христоду́лос разом з митрополитом Савою висвятили новий храм, також Св. Духа, який нав'язує до давньої історії цього міста.

Закінчення на 8 стор.

Podlasie wielokulturowe czy zróżnicowane kulturowo?

Rozważaniom na temat kierunków i charakteru przeobrażeń w sferze zróżnicowania kulturowego w krajach demokratycznych poświęcona była międzynarodowa konferencja naukowa „Społeczeństwa wielokulturowe – nowe wyzwania i zagrożenia”, którą 16-17 września zorganizowała Katedra Socjologii Wielokulturowości Instytutu Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku. Mówiło się na niej również o problemach wynikających ze zróżnicowania kulturowego województwa podlaskiego, w tym także o kształtowaniu się narodowości ukraińskiej na Podlasiu.

Wielokulturowość to idea i model społeczny, według którego w ramach jednego społeczeństwa współistnieją grupy o różnym pochodzeniu, wyznających sprzeczne systemy normatywne. Typowymi społecznościami wielonarodowymi są społeczności amerykańska i kanadyjska. Jednak po 2001 r., po atakach terrorystycznych na World Trade Center, nastąpił wyraźny odwrót od dotychczasowych koncepcji wielokulturowości, pojawiło się coraz więcej stanowisk i nurtów krytycznych, negujących nawet jej sensowność. W niektórych krajach, także tych, które były uważane za otwarte i tolerancyjne, pojawiły się problemy związane ze stosunkiem do imigrantów, uewnętrzniały zachowania nacjonalistyczne.

– Konferencja „Społeczeństwa wielokulturowe – nowe wyzwania i zagrożenia”, jak sama nazwa wskazuje, poświę-

cona jest poddaniu powtórnej analizie samej istoty wielokulturowości, społeczeństwa wielokulturowego – wyjaśniał prof. Andrzej Sadowski, dziekan Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. – Słyszymy i czytamy o tym, że na Zachodzie ogłasza się koniec wielokulturowości. Coraz bardziej jest widoczny brak koncepcji, co dalej zrobić z ogromną liczbą imigrantów, którzy tam przybyli, ale też pojawiają się problemy z rozwiązywaniem własnych kontaktów międzyetnicznych w obrębie poszczególnych państw. Problem wymaga redefinicji, nowego nazwania. W kontekście zainteresowania wielokulturowością w Katedrze Socjologii Wielokulturowości uważałem, że jest dobry moment, żeby przedstawić nasze stanowisko szerszej społeczności profesjonalistów, socjologów, żeby podyskutować nad istotą wielokulturowości i nad przeniesieniem tego do sfery polityki – co robić, jak kierować, jak żyć w społeczeństwach, w których występują większości i mniejszości.

Zamieszkiwane przez kilka grup narodowościowych, w tym również przez Ukraińców, Podlasie często bywa nazywane regionem wielokulturowym, jednak prof. Andrzej Sadowski nie zgadza się z tą tezą. Wg niego społeczeństwo podlaskie, jak i całe społeczeństwo polskie, jest dopiero na etapie społeczeństwa zróżnicowanego kulturowo, gdzie dominująca większość pozwala na otwarte funkcjonowanie różnych mniej-

szości narodowych, etnicznych, religijnych oraz na budowanie przez nie swojej tożsamości narodowej, jest to jednak przyzwolenie limitowane. Natomiast wielokulturowość zakłada zaawansowaną integrację społeczno-kulturową, której rezultatem jest jakościowo nowe społeczeństwo wielu kultur zdolne do realizacji wspólnych celów.

O wielokulturowości w kontekście zarówno globalnym, jak i lokalnym mówiło w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku przez dwa dni ok. 70 naukowców z głównych ośrodków socjologicznych w Polsce, a także z Białorusi, Ukrainy, Litwy, Rosji, Francji i Wielkiej Brytanii. Było o pograniczu meksykańsko-amerykańskim, świadomości kobiet Afryki Północnej, rasizmie i ksenofobii w Hiszpanii, ale też o wielokulturowości pogranicza polsko-ukraińskiego, zróżnicowaniu społeczności Bielska Podlaskiego i Białegostoku, religijności prawosławnych w Polsce etc. Odniesiono się również do ataków o podłożu ksenofobicznym, które miały ostatnio miejsce w województwie podlaskim (m.in. na synagodze w Orli pojawił się napis „Polska dla Polaków”), a które według socjologów biorących udział w konferencji są negatywnym skutkiem wychowania w środowisku, które wyposaża w taki, a nie inny system wartości. Rezultatem tego jest – w wypadku zderzenia z innością – poczucie utraty bezpieczeństwa kulturowego.

Stali uczestnicy ukraińskich imprez kulturalnych – «OrthPower – Mali Tutejsi» ze Niepublicznej Szkoły Podstawowej im. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku

Religijność prawosławnych

Ciekawy referat na temat religijności społeczności prawosławnej na tle zmian społeczno-kulturalnych w Polsce wygłosił dr Wiesław Romanowicz, prorektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Przeprowadzone przez niego badania na ponad siedemsetnej grupie prawosławnych przyniosły dość zaskakujące rezultaty. Wynika z nich, że prawosławni w Polsce są grupą bardziej religijną niż chociażby społeczność katolicka.

– Jeżeli chodzi o zależność płci, to tutaj widzimy, że mężczyźni deklarują większą religijność – przedstawiał swoje wnioski dr Wiesław Romanowicz – To jest rzecz bardzo ciekawa i charakterystyczna, bo w potocznym rozumieniu mężczyźni są mniej religijni. Tak mówią badania różnych pracowni badawczych. Jeżeli chodzi o wiek, to ludzie młodzi, do 30. roku życia, deklarują swoją religijność na poziomie 27,9%. Jest to bardzo ciekawa i charakterystyczna cecha religijności prawosławnej w Polsce.

Zaskoczeniem może być również to, że w grupie osób najstarszych, mających powyżej 60 lat, tylko 9,7% osób deklaruje, że jest głęboko wierząca.

Tym, co określa istotę prawosławia, jest wg dra Wiesława Romanowicza ciągłość i niezmiennność tradycji:

– Dla 72,2% badanych tradycja jest bardzo ważna, dla 25% ważna. Bardzo mały odsetek prawosławnych odrzuca tradycję, co w społeczeństwach postmodernistycznych ma bardzo duże znaczenie. Chcę dodać, że bardzo dobrze została zbadana młodzież prawosławna na Lubelszczyźnie. To studenci i uczniowie szkół średnich. Okazało się, że w klasycznym badaniu na pytanie „Czy chcesz zmiany języka liturgicznego i kalendarza gregoriańskiego?” młodzi prawosławni w 70-80% odpowiedzieli, że nie chcą zmiany ani kalendarza, ani języka liturgicznego. To też jest sygnał, że przywiązanie do tradycji nie jest tylko na poziomie deklaracji.

Z badań przeprowadzonych przez dra Romanowicza wynika, że tylko dla 1,1% tradycja nie jest ważna. Znikomy odsetek prawosławnych to osoby w ogóle niepraktykujące.

Ukraińcy Podlasia – nowy naród kulturowy?

Z referatem „Mniejszość ukraińska w warunkach przeobrażeń w województwie podlaskim ze szczególnym uwzględnieniem narodu kulturowego” wystąpił na konferencji mgr Andrzej Nikitorowicz, który jako temat pracy doktorskiej obrał kwestię kształtowania się tożsamości ukraińskiej na terytorium Podlasia.

– Moje zainteresowania koncentrują się wokół socjologii narodu, socjologii grup etnicznych – powiedział Andrzej Nikitorowicz. – Skupiam się aktualnie na badaniach mniejszości narodowych ze szczególnym uwzględnieniem grupy ukraińskiej. Mam nadzieję, że na podstawie badań powstanie nie tylko publikacja z konferencji, ale również publikacja w postaci całej książki, w postaci monografii. Badania prowadzone są w woj. podlaskim – w Białymstoku, ale również na tych terenach, które Ukraińcy Podlasia uważają za swoje rdzenne, czyli między Bugiem a Narwią, ze szczególnym uwzględnieniem Bielska Podlaskiego i okolic.

Społeczność ukraińska według socjologów, którzy do tej pory zajmowali się tą kwestią (głównie był to prof. Andrzej Sadowski, w pewnym sensie też prof. Włodzimierz Pawluczuk), wyróżnia się z kilku powodów. Przede wszystkim jest to grupa budująca swoją tożsamość na terytorium, które przez wiele lat było określane jako etnicznie białoruskie, wśród ludności, która w powszechnej opinii jest uważana za Białorusinów. Kształtowanie się tożsamości ukraińskiej często wiąże się więc z pewnym przewartościowaniem – osoby określane przez otoczenie jako Białorusini, najczęściej mające dość powierzchowną tożsamość białorską, zaczynają wybierać tożsamość ukraińską, bardziej adekwatną do własnej tradycji kulturowej, języka.

Ukraińcy Podlasia, co podkreśla również Andrzej Nikitorowicz, wyróżniają się również na tle mniejszości ukraińskiej w Polsce, głównie dlatego, że nie objęła ich akcja „Wisła”. Oprócz tego jest to społeczność prawosławna. Ich tożsamość ukraińska jest więc budowana na innych podstawach. Jest to proces złożony, obliczony – jak mówi chociażby prof. Sadowski – na parę pokoleń.

– Mała liczba zadeklarowanych Ukraińców na terenie Podlasia wynika głównie z polityki narodowościowej prowa-

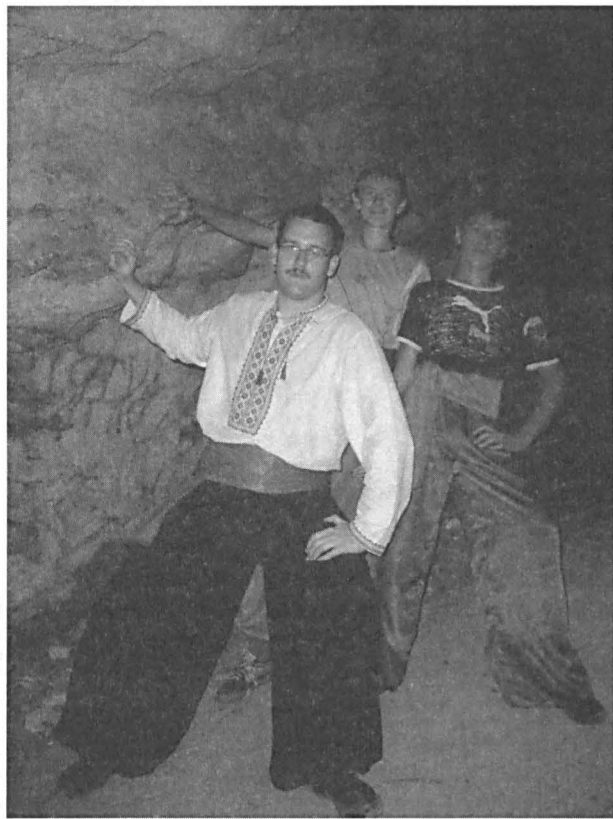
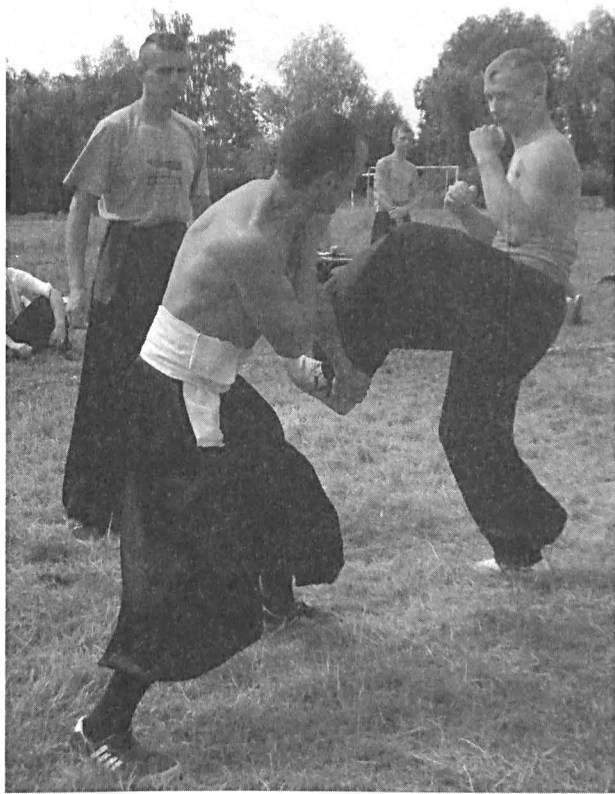
dzonej przez władze PRL-u, a polegającej na negowaniu ukraińskiej świadomości narodowej wśród ludności prawosławnej – mówił na konferencji Andrzej Nikitorowicz. – Białoruskość narzucono na zasadach obligatoryjności, wprowadzając język białoruski do szkół we wsiach i miasteczkach Podlasia, tam gdzie ludność prawosławna stanowiła większość lub była jej bardzo duża liczba. Bardzo dobrze odzwierciedla to wypowiedź jednej z moich respondentek, pani w podeszłym wieku: „Mnie, w latach 50., gdy szłam do szkoły, nikt nie pytał, kim jestem lub kim chcę być. Jako że byłam z rodziny prawosławnej, została skierowana, oprócz języka rosyjskiego, również na język białoruski, który zresztą prowadziła ta sama nauczycielka. Teoretycznie były to zajęcia dobrowolne i była wymagana i podpisana zgoda rodziców, ale jej brak powodował nieprzyjemne skutki, zwłaszcza na innych zajęciach, więc większość dzieci na nie uczęszczała. Tak przynajmniej było u mnie”. Warto zaznaczyć – co ciekawe – że osoba wypowiadająca te słowa później sama stała się nauczycielką języka białoruskiego i rosyjskiego w szkołach Podlasia, a obecnie czuje się Ukrainką.

Andrzej Nikitorowicz przeprowadzał wywiady z osobami w różnym wieku, które w pewnym momencie swojego życia musiały przededefiniować własną tożsamość narodową, przejść od narzuconej z zewnątrz tożsamości białoruskiej, będącej – jak stwierdzał chociażby prof. Włodzimierz Pawluczuk – świadomością nazwy, bardziej nowoczesnym określeniem niż „jestem ruski”, do tożsamości ukraińskiej.

– Zostali oni zmuszeni do przebudowy stereotypu, mówiącego, że każdy prawosławny mieszkaniec woj. podlaskiego jest Białorusinem – wyjaśniał zgromadzonym w bibliotece uniwersyteckiej Andrzej Nikitorowicz. – Zrodziło to odmienne problemy tożsamościowe, nie tylko związane z asymilacją do polskości. I tu kolejny cytat: „Dotąd mówiliśmy Białorusini, ale nie od dawna, teraz coraz częściej mówimy Ukraińcy. Dwa bratnie narody, ale kto jest kto? Moi ruscy pradiadawie nie zaprzęтали tym sobie głowy. Ich sens życia zawierał się w pracy własnych rąk. Zawsze było to samo słońce, ten sam widok, rok regulowany świętami narodowymi był uporządkowany, żyli wśród swoich”.

Zakończenie na str. 20

Козацькому роду й на Підляшші нема переводу!

Бойовий гопак це українське мистецтво боротьби, побудоване на давніх зразках бойової культури українського народу та особистому досвіді Володимира Пилата – засновника стилю і президента Міжнародної федерації бойового гопака. Його дід зі сторони батька, Михайло Пилат, походив з лицарського роду, який мав герб „Новий”; дід зі сторони матері, Андрій Гідей, у часи Австро-Угорської монархії служив в особистій охороні цісаря Франца-Йосифа II. Володимир Пилат, 1955 року народження, упродовж багатьох років займався спортивною гімнастикою, вільною боротьбою, кіокушін карате, вивчав ще декілька бойових мистецтв та раджа-його. Після отримання чорного поясу з карате, відкрив власну школу цього бойового мистецтва.

Маючи у пам’яті власне походження та сімейні традиції, В. Пилат почав досліджувати лицарську спадщину рід-

ного народу. Дуже важливу роль у дослідженнях відіграли народні танці, спостереження, що багато рухів із них можна використати у бою. Особливою скарбницею є тут танець гопак. У 1985 році В. Пилат заснував експериментальну школу бойового гопака, а незабаром зовсім закинув карате.

Рівнів майстерності у гопаку є сім. Учнівські рівні це: „жовтяк”, „сокіл”, „яструб”. Перехідний рівень це „джура”. Майстрівські рівні: „козак”, „характерник” та „волев”.

Я і козацьке бойове мистецтво

Моя особиста пригода з бойовим гопаком почалася, коли, десь біля 2005 року, батько привіз мені з України книжку „Бойовий гопак”. Це підручник, у якому представлені технічні елементи, потрібні, щоб досягнути кількох перших рівнів майстерності. Однак багато чого з книжки не вивчив. Тому

влітку 2007 року поїхав я на Міжнародний навчально-вишкільний семінар, який проходив у Калуші. Після цього зголосився до мене Ілля Сидорук, який також хотів вивчати козацьке бойове мистецтво. Тренувались ми від цього часу разом.

Семінар у Хмельницькому

З 16 до 30 липня 2011 року в місті Хмельницький (Поділля) відбувався Всеукраїнський навчально-вишкільний семінар з бойового гопака. На семінар з’їхалися учні й тренери з різних областей України, а з Підляшшя прибули ми оба з Іллею. Всі ми змогли отримати знання не лише від досвідчених тренерів цього мистецтва, але й від засновника стилю та його верховного учителя Володимира Пилата. Семінар проводився на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, яка розташовується поблизу парку та річки.

Коли гопак добре хлопці вчилися – то їй на козацьку кашу заслужили! А підвечір, коли вогнища вже почали пригасати, учасники семінару ходили босо по розжареному вугіллі. Це чудова вправа для гартування психіки...

У рамках семінару проводились лекції про здорове харчування, козацьку історію, традиції та особливості людського організму. Бажаючи стати тренерами отримували також знання про методику проведення тренувань. Розпорядок дня був детально розпланований, завдяки чому максимально використовувався для поширення наших знань. За запізнення було покарання – 20-ть, або і більше відтискань або підсідань, так що людина, яка запізнилась, мала мотивацію стати пунктуальнішим.

День козацьких тренувань

День ми починали вже з 7-ї години ранку прорухом – бігом до парку, де проводились вправи та купання в річці. Після повернення відбувалося ранкове шиккування. Всі учасники семінару були поділені на групи – рої, які ще розподілялися на чоти. Кожний рій мав свого ройового – людину, яка була відповідальна за рій, а його помічниками були чотові. Кожного дня дві особи з кожного рою були призначені на чергування – чи то в їдальні, чи при інших

організаційних потребах. День завершався вивченням народних пісень, переважно козацького змісту.

Головним випробуванням учасників була здача техніки, під час якої перевірялося засвоєння багатого арсеналу рухів – копняків, стусанів (удари руками) та бойових кроків.

В останні дні семінару проводились випробування здобутих знань. Відбувалося це по через демонстрацію кількох видів змагань:

1. Однотани – придумані гопаківцями бої з уявленим суперником. Це для гопаківця змога показати майстерність у поєднанні технічних елементів.

2. Тани-двобой – це, складені аналогічно до однотанів, бої двох гопаківців поміж собою.

3. Забава – двобій без дотику. Дуже важливим у забаві є вміння контролювати напрямок та силу удару, так щоб не доторкати партнера, адже за нанесення ударів по тілу здимають зі змагання.

4. Борня – двобій легкого дотику, в якому можна використовувати легкі удари по тілу суперника.

Хвилини козацького відпочинку

У вихідні дні відбулися виїзди в село Маліївці, де мали ми змогу відпочити після тижня інтенсивного тренування. Був організований показовий виступ. Над річкою біля водоспаду ми поставили кухню, де варили основну їжу козаків – кашу!

Бажаючи гартувати своє тіло холодною водою купались під водопадом. На жаль, через дуже змінну погоду, не вдалося організувати козацьких ігор, у яких місцеві мешканці могли б разом з нами попробувати свою силу та спритність.

Підвечір, коли вогнища вже почали пригасати, учасники семінару ходили босо по розжареному вугіллі. Це чудова вправа для гартування психіки.

* * *

Додому повернули ми з сертифікатами на право навчання бойового гопака в групах початківців, яких називають у гопаку „новаками”, та „жовтяків”. Це дає змогу офіційно організувати осередки бойового гопака в Польщі.

Михайло ГАВРИЛЮК

Сімейний ювілей «Родини»

Співають у ньому вже три покоління дуб'яжинців та мешканців сусідніх сіл, за собою мають сотні виступів та концертів, багато дипломів і нагород, а передовсім визнання і пошану слухачів, зачарованих міцними, підляськими голосами. Колектив „Родина” відзначає в цьому році двадцятиліття діяльності.

Початки колективу пов'язані з постаттю покійного вже Василя Павлюка – рівненського музиканта-фольклориста, збирача народної творчості, аранжувальника, педагога та засновника студентського фольклорного колективу „Горина”. Створення „Родини” згадує Іван Томчук, який від самого початку співає в колективі:

– Приїхав ансамбль з України, ми їх побрали на нічліг. Керівник – Василь Павлюк, гостював у нашого Льоні Павлючука і тоді зговорилися. Павлюк сказав, що в нас голоси є, а колективу нема. Щоправда гурт в нас раніше був, то були „Дубочки”. Я, для прикладу, співаю вже од 1973 року, завжди співали ми українські пісні. Так ми знов зібралися і Павлюк став до нас приїжджати на репетиції.

„Родина” плекає пісенні традиції свого регіону, але від самого початку існування всі її керівники звертають також увагу на майстерність виконання, так характерну для викладачів і випускників Рівненського інституту культури, який зараз діє в рамках Рівненського гуманітарного університету.

Крім Василя Павлюка, на початку дев'яностих років з „Родиною” працювали певний час Микола Якубович та Степан Ярмола. Саме він, як згадує Люба Никитюк, яка з жіночої частини со-

годнішнього складу колективу співає в „Родині” найдовше, намовив її до участі в гурті:

– На музичні заняття при колективі ходив мій син – згадує пані Люба. – Трапилося, що Степан послушав як співаю і сказав, що маю добрий голос, то чому мені не співати в колективі. Так і приєдналась я до „Родини”. Краще співати, чим плакати – такий девіз учасниці колективу: Як співаю, то легше мені жити, а до цього, завдяки ансамблю, побачила я багато світу. Чи якби не співала, то чи побувала б у Варшаві, Кошаліні, Сопоті, Ждині?

Місця помічені Любою Никитюк не єдині на карті виступів ансамблю. Вже на початку свого існування „Родина” взяла участь у важливому українському фестивалі „Берегиня” в Луцьку. Співала також в Рівному і Нововолинську, останнім часом презентувалась також глядачам у Литві.

Валентина Томчук співає в колективі від 1993 року. З особливою приємністю згадує турне колективу, яке відбулось у 1997 році. Тоді колектив поїхав концертувати до Франції та Бельгії:

– Ми дуже хвилювались, співали ж за кордоном, а до цього концерти відбувались у православних церквах. Була трема, але – дякуючи Богу – концерти пройшли дуже добре і всі нам гарно дякували.

У 2010 році колектив поїхав до Казімежа над Віслою і взяв участь у відомому Загальнопольському фестивалі капел та народних співаків. Приїхав звідси з історичною нагородою – як перший в історії колектив, який не співає по-польськи, отримав на фестивалі перше місце.

Вже від понад шістнадцяти років колективом управляє Єлизавета Томчук. Під її керівництвом добився він найкращих успіхів і здобув визнання слухачів не тільки на Підляшші.

– Коли „Родина” створювалась, мене на Підляшші не було, я тоді була студенткою в Рівному – згадує вона. – Перший керівник – Василь Павлюк, був одночасово керівником ансамблю „Горина”, в якому я також співала. Пам'ятаю, як виїжджав він в експедиції на Підляшшя, проводив репетиції тут в Дуб'яжині, як дійсно віддавався цій роботі з пристрасстю, не робив цього для грошей, просто хотів дійсно створити гарний ансамбль.

Василь Павлюк заохочував співати не тільки старших людей, але також молодь. Пробував розбудити зацікавлення нашою народною музикою і вчив молодь грати на різних інструментах, створюючи інструментальну групу. Єлизавета Томчук з „Родиною” почала працювати у 1995 році:

– Будучи на п'ятому курсі навчання в Інституті культури в Рівному, я приїхала на практику до ансамблю, який залишився без керівника. Опісля приїзду на канікули почала постійну роботу з колективом.

„Родина” це не тільки співаки з Дуб'яжина. Співають тут також люди з Підбілля, Мокрого та Кнорид. Анна Мойсік є з села Кошки. В ансамблі вже дванадцять років.

– Співаєтьс я з „Родиною” добре, – говорить пані Анна. – У нас в репертуарі різні пісні: весільні, весняні і колядки. До часу, коли пішла я до колективу, то співала менше. Відомо, роботи багато було вдома, діти і в госпо-

дарстві – при коровах, свинях, овечках. А пісня – то тільки на празниках або весіллях. А зараз з Юлькою Фіонік на проби їздимо роверами. Колись, ще з її чоловіком, разом всі співали, але на жаль не стало його вже серед нас. Як гірша погода, то по нас приїжджають, а часом мій чоловік підвозить. Іноді злостусь, що з хати втікаю, але як намовлю його – тоді відпускає і везе.

Заповіт покійного Василя Павлюка, щоб заохотити до співання рідних пісень молодь, виповнюється в Дуб'яжині подвійно. З одного боку співає тут молодша група „Родина”, з другого – „старший” колектив поповнюють молоді люди.

– Дійшов я до висновку, що треба підтримувати нашу культуру і традицію – говорить Юрій Томчук. – Подивився, що в колективі співають старші люди і так мене то спонукало, щоб приступити до колективу. Тепер співає в ньому і мій син.

Адам Томчук – син Юрія, не є однак наймолодшим учасником ансамблю. В колективі співає ще двоє молодших дівчат.

„Родина” – сенс назви колективу відзеркалюється в його учасниках. Згадувані – Валентина та Іван Томчуки – подружжя, яке разом виступає на сцені. Колись співала з ними донька, зараз підспівує часом онука. „Родинне” подружжя це також панство Васьков'як.

– Співаючи в колективі відчуваю себе як за молодих літ, – каже Володимир Васьков'як. – Завжди стараюсь бути на репетиціях та концертах, а як не вдається – тоді якось так сумно робиться. Так сталося, що тепер у мене на першому місці очевидно моя особиста родина, але зараз по ній „Родина”.

Двадцять років це переплітання поколінь, а також, на жаль, відхід у вічність тих, які створювали і довгі роки співали разом. Кожен ювілей „Родина” це також час на те, щоб згадати всіх усопших членів співаючої родини. Серед них є такі прізвища, як Олесь Романюк, Ольга Кондратович і згадуваний Леон Фіонік.

Відзначення ювілею відбулось 30 жовтня, очевидно, в Дуб'яжині. На концерті, який пройшов перед сільською світлицею, крім ювілярів виступали їх приятелі – інші колективи, які плекають українську пісенну традицію регіону. Співали та поздоровляли „Родину” гурти з гміни Більськ: „Згодні маки” з Райська та „Луна” з Парцева. Тан-

цював „Ранок”, з яким „Родина” відбула не один спільний виїзд, а до цього об'єднав їх постать спільного керівника. З Мощони-Королівської прибула „Новина”, а на завершення з притупом заграли „Гойраки” з Ботьків. Не змогла доїхати „Криниця” з Радивилівки, але послала розкішний букет квітів.

З побажаннями і подарунками прибули також віце-маршалок Підляського воєводства Валентин Корицький, війт гміни Більськ Раїса Раєцька, хрещені батьки колективу, заступник голови Союзу українців Підляшши Марія Рижик,

а з села Малінники Петро Ничипорук, який подарував квіти з поля та соломи'яну макату – щоб на ній „Родина” вішала знімки та поштові листівки з поїздок на концерти.

Опісля концерту та віншувань всі, як справжня родина, зібрались за святковим столом – там також звучали пісні, а присутні подались у спомини минулих двадцяти літ.

Славомир САВЧУК
Радіо Білосток
Фото Івана Бакуновича

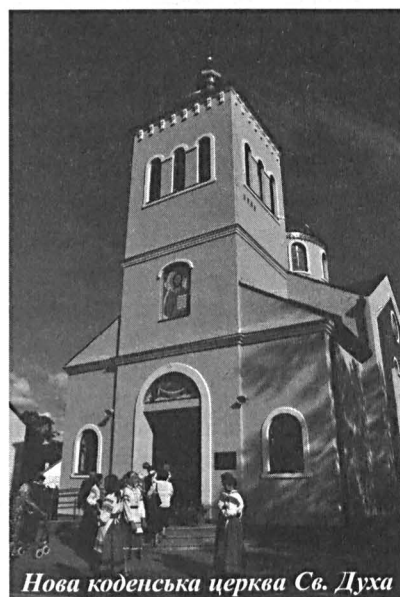
Місту початок дав Іван Сопіга

Закінчення з 2 стор.

Але мусимо також пам'ятати про трагічні події для православної суспільності, коли-то під кінець XVI та на початку XVII століття змушували православних, щоб залишили віру своїх предків. У пам'яті тих, які ще в живих, залишилися події, які відбувались у міжвоєнний період, коли православні не мали свого храму і молились по домах, а місцевий священник, монах Яблочинського монастиря о. Христофор (Кость), проживав у підвалі.

Після трагічних років II світової війни мешканців Кодня і Коденщини зустріло чергове лихо. У 1944-46 роках більшість мешканців було депортовано в глибину Радянського Союзу, а в 1947 році під час акції «Вісла» решту депортовано на північні та західні землі Польщі. Більшість православних парафій було ліквідовано. Ліквідовано також коденський деканат, але вдалось утримати православну парафію, як одну з дев'яти чинних церков у цілому воєводстві.

Ситуація почала мінятися у 1950-тих роках, коли частина раніше депортованого населення почала вертати на рідні землі. Відремонтовано церкву св. Михаїла, яка стоїть по сьогоднішній день. У XXI столітті здійснились мрії православних мешканців Кодня. У 2001 році почали будову нового храму у честь св. Духа, нав'язуючи до давньої православної традиції. Його будова не була б можливою без підтримки Грецької церкви. Новий храм освячено 20 травня 2007 року, за участю митрополита Афін та Цілої Греції Христодулоса. Це була історична подія, чи не одна з важливіших у житті православної громади Кодня від часів перших Сопігів.

Нова коденська церква Св. Духа

Після молебню у православній церкві св. Духа, у рамках Коденських Зустрічей над Бугом, відбувся концерт української музики. На сцені виступив «Ранок» з Більська-Підляського та «Родина» з Дуб'яжина. Окрім них можна було також почути пісень у виконанні люблинського фолькового гурту «Хвиля», в якого складі також в основному підляшуки.

Іван БАКУНОВИЧ
Фото автора статті

Zwrot podatku z pracy, rodzinne – Niemcy, Holandia, Anglia, Irlandia, Dania, Austria, Norwegia.

Tel.: 71 385 20 18 lub 601 75 97 97.

Двадцятьте осіннє святкування українців Підляшшя

Перші вихідні дні листопада серед української громади Підляшшя присвячені були дуже важливій події. Всім її учасникам хотілося заспівати гімне «Многії літа» ювілярці, якою була «Підляська осінь». Цей найбільший у регіоні захід відзначав свою двадцяту єдицію. Святкування тривало чотири дні.

На сценах Південного й Північного Підляшшя

— Фестиваль інший є тепер, в цьому році, а інший був, коли відбувався перший раз — у Мельнику. Це була менша подія — пояснює д-р Андрій Артем'юк, голова Союзу українців Підляшшя. — Зараз маємо чотири дні фестивалю, різні місця не тільки Підляського воєводства, але й охоплюємо частину Люблинського воєводства, яка історично належить до Підляшшя. Можемо побачити тут великий прогрес.

Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь 2011» почався вже в четвер, 3 листопада, у південній частині регіону концертом у сільській світлиці в Дубровиці-Малій, — селі, в якому народився, творив та помер Василь Альбічук, видатний український художник-примітивіст та поет.

Окрім Дубровиці-Малої вперше презентацію української культури можна було дивитися у Білій-Підляській. Поширення фестивальних концертів на центральне місто Південного Підляшшя має неабияке значення, оскільки досі заходи цієї великої події проходили лише в селах по той бік Бугу, обминаючи

головні місцевості регіону. Якраз у Білій українські ініціативи від років мало помітні, хоча містечко має багаті традиції українського громадського життя. Тому й важливе, щоб такі заходи, як «Підляська осінь», знайшлися у календарі культурних подій на постійно.

Головні події фестивалю, тобто музичні концерти, у північній частині регіону пройшли в Більську та Білостоці, а також у Гайнівці і Сім'ятичах. Інавгураційний концерт притягнув у суботу, 5 листопада, до Більського будинку культури багато глядачів з регіону та Польщі, а також почесних гостей, у тому числі з України. Серед них були самоурядовці, депутати Сейму РП, представники Посольства України у Варшаві та Генерального консульства України в Люблині. Слід однак зазначити, що

забрало гостей найвищого рівня, як посол чи генеральний консул, що дещо дивує, оскільки ювілейний фестиваль це найважливіша подія українського середовища Підляшшя та один із помітніших заходів українців у Польщі.

Одним із присутніх на більській частині заходу був люблинський консул Сергій Дириза, який дуже тішився з другої у своїй каденції можливості побування на Підляшші. Як підкреслив під час вітального слова, це неповторна нагода для зустрічі, оскільки:

— Двадцятий Фестиваль української культури та двадцятиліття Незалежності України — ці дві події відзначаємо протягом поточного року.

Великий інтерес серед публіки викликала зірка «Підляської осені» — Черкаський державний академічний заслужений

Танці з козацького краю

Концерт хору з Кальникова над Сяном в Пречистенській церкві у Більську

жений український народний хор. Створений у травні 1957 року, зразу заявив про себе як самобутній, неповторний колектив, що черпає з народних джерел. За понад 50 років існування його репертуар поповнився сотнями кращих ліричних, обрядових, побутових народних пісень, а також творами сучасних українських композиторів.

— Намагаємося виконувати пісні тільки нашого регіону, хоча це дуже складна справа — говорить керівник хору Леонід Трохименко. — Пісні дуже швидко розповсюджуються, але стараємося у програмі в основному презентувати композиції та танці регіональні.

Велике зацікавлення та захоплення публіки викликали на «Підляській осені» не лише пісні у виконанні Черкаського хору, але перш за все танці, зокрема козацькі. Це не були просто запрезентовані на сцені українські народні танці, але перфектні мистецькі інсценізації.

Окрім Черкаського хору, який не лише в Більську, але й у Білостоці, Гайнівці та Сім'ятичах показав чудову програму з енергетичними танцями та майстерно виконаними піснями, виступили інші виконавці з України, серед них фольклорний гурт «Толока» з Ківерців, що у Волинській області, та дует сестер — Олена і Уляна Балан з Рівного, які представили українські естрадні пісні.

Однак не тільки ансамблі з України показалися на більській сцені. Дуже успішним був також виступ дітей з українських груп з Садочка № 9 «Лісова поляна» в Більську. Малі виконавці народного фольклору вже від кількох років розпочинають свою артистичну кар'єру саме під час «Підляської осені». Вперше натомість запрезентувалися учні українського класу з Комплексу шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську. Хоч рідної мови діти навчаються там від кільканадцятьох років, то щойно від поточного року ведуться у школі за-

няття у трьох окремих українських відділах. Як говорить д-р Григорій Купріянович, голова Українського Товариства в Любліні та член Сеймової комісії у справах національних та етнічних меншин, це є свідченням розвитку українського життя протягом останніх 20-ти років — від першого в регіоні українського фестивалю:

— Показує те, що українську традицію, яка жила тут століттями і яку зберігали наші предки, врешті відкрито. Стала вона елементом публічного життя. Варто підкреслити, що в 1991 році почалася нова епоха, але саме цього року також починається новий період — в освіті — пояснює д-р Г. Купріянович. — Дай, Боже, щоб через двадцять років ми знов побачили такі великі зміни.

Фестиваль — це не лише фольклор

Окрім фольклорних концертів, у п'ятницю 4 листопада, пройшли в Більську два інші: молодіжної та церковної музики. Перший із них, теж у Більському будинку культури, презентував українські народні пісні, але у фольк-роковій обробці. Забаву відкрила група «Оффлайн» з Черемхи, яка відразу заохотила публіку до танцю і співу. Далі молодіжний концерт продовжував гурт «Гойраки» з Ботьок. У його виконанні можна було почути популярні на Підляшші твори в енергетичних аранжажах. До забави заохочували передусім

На закінчення концерту у Дубровиці всі учасники заспівали гуртом

Число білських допикільнят на сцені збільшується з кожним роком

дві веселі вокалістки та один з гітаристів, який з гордістю презентував чудові народні українські вуси, як справжній козак-гойрак. Їх «власник», Марко Хмелевський з Вуорлі, підкреслив, що хоч група існує недовго, то отримує вже багато пропозицій концертів, а що цінне і цікаве – чи не найбільше з Південного Підляшшя.

Зіркою застави був дуже відомий не лише в Україні гурт «OT VINTA» з Рівного, який вже не перший раз гостив на Підляшші. Це найкращий представник української рокабілі-сцени. У своїй творчості він використовує українську народну музику і через це часто окреслює жанр музики, який виконує, «украбілі».

Концерт молодіжної музики не був єдиним супровідним заходом фестивалю, який пройшов 4 листопада. Того ж дня у церкві Народження Пресвятої Богородиці в Білську відбувся концерт церковної музики, під час якого презентувався Хор православної парафії в Кальникові – села Перемиського повіту, яке є одним із найбільших сільських скупчень українців у Польщі:

– Наш хор існує понад двадцять років – говорить його диригентка, Анна Ямрози. – Ми відчуваємо себе українцями, колись ми були частиною України, так що співаємо українські церковні твори.

Учасниками хору є молодь, як і старші жінки та чоловіки. Разом з ними на фестиваль приїхав отець Василій Заброцький. Він родом з недалекого Збуча, що в гміні Чижі, але від 1977 р. є настоятелем парафії в Кальникові. Окрім рідної української говірки свого села, доволі добре володіє українською літературною мовою.

– Православна парафія в Кальникові була заснована у 1958 році – розповідає о. В. Заброцький. – Раніше вона була греко-католицька. Взагалі на Перемиській церкві в більшості присвячені Божій Матері. Може для того вони залишилися, бо знаємо, як багато було на цій перемиській землі зруйнованих церков. Колись у кожному селі була церква, тепер вони поодинокі.

Це вже не перша презентація хору з Кальникова поза своєю парафією.

– Хор брав участь у двох Фестивалах церковної музики в Гайнівці – в 2007 і 2009 роках. Виступав теж у Тересполі на перегляді східнослов'янських колядок – говорить батюшко.

У рамках XX «Підляської осені» хор з Кальникова співав також у неділю 6 листопада під час Святої Літургії у Пречистенській церкві в Білську.

Українське мистецтво в Білостоці

Фестивальний концерт фольклорної музики пройшов також у неділю, 6 листопада, в Підляській опері та філармонії в Білостоці. При нагоді виступів таких ансамблів та солістів, як: «Гілочка» з Черемхи, білостоцькі «Слов'яночки» і «Orthpower – Малі тутешні» Громадської початкової школи ім. св. св. Кирила і Методія, «Новина» з Мощони-Королівської, сестри Балан з Рівного чи Черкаський державний академічний заслужений український народний хор, можна було подивитися дві виставки. Традиційно уже відбувся ярмарок народного рукоділля, а крім того відкрито фотографічну виставку авторства Юрія Гаврилюка, підляського історика та письменника, головного редактора часопису українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою».

– Можна сказати, що це виставка ретроспективна, тому що тут зібрані фотографії, почавши від 1982 року – розказує Ю. Гаврилюк. – Знімки показують Підляшшя таке, яке вже власливо проминає. Багатьох людей та будинків, які тут представлені, фізично вже нема. Можна також сказати, що це ілюстрація до моєї літературної творчості – до віршів та «трохи філософських» писань прозою.

Юрій Гаврилюк від багатьох років фотографує рідне Підляшшя та землі, на яких залишилися сліди українського

Рівненський гурт „Ot Vinta“

минулого. Хоч виставку його світлин не раз уже могли дивитися жителі Львова, на рідному Підляшші її запрезентовано вперше. Всі глядачі мали можливість пригадати собі, як виглядали природа, архітектура, люди та повсякденне життя в колишньому підляському селі. Зі вступним словом звернувся до присутніх істрик мистецтва та український журналіст Славомір Савчук.

Українська культура для дітей і молоді

Виставки в білостоцькій опері це не єдині супровідні заходи організовані у рамках Фестивалю української культури на Підляшші. Традиційно вже в Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську пройшов «День української культури», під час якого запрезентувався Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська та гості з Білорусі і України, серед яких знайшлася також молодіжна зірка, ансамбль «ОТ VIN-TA» з Рівного. Група своїм енергетичним концертом заохотила молодь до участі у вечірній фольк-роковій забаві

та наступних фестивальных заходах.

— Від декількох років у рамках фестивалю «Підляська осінь» відбувається «День української культури» — пояснює Єлизавета Томчук, вчителька української мови. — Хочемо показати українську культуру не тільки для тих, які вивчають українську мову, але для інших дітей у школі, тому що школа велика.

Окрім музичних презентацій, у рамках заходу в Більському комплексі відбулися також етнографічні майстер-класи. Додатково учні молодших класів могли подивитися виставу для дітей у виконанні артистів з України.

Театральні презентації

П'єси не тільки для дітей, але також для дорослих у багатьох місцевостях регіону є вже постійним елементом Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь». Як у минулому, так і в поточному році приїхав Волинський театр ляльок з Луцька. Тим разом з виставою Григорія Остера «Жмучки по завулочках».

— Це п'єса за мотивами народної української казки, яку всі дітки знають, про те, що лисичка вигнала зайчика з хатки. Зайчик пішов шукати по світу справедливості — каже Світлана Перцова, актриса з Луцька. — Думаю, що ця вистава виховна для дітей, навчає, щоб ми всі допомагали один одному. Нам дуже приємно працювати для таких дітей, які приймали нас, розуміли та підтримували. Для нас ці дитячі оплески та посмішки — найбільша нагорода.

Волинський театр ляльок з Луцька у поточному році почав вже 37-ий сезон.

— В репертуарі нашого театру є вистави для різного глядача — для садочків, школярів, дітей старшого віку і також для дорослих, тому що в кожній виставі дорослі для себе щось знаходять цікаве — розкаже Любов Хомич, актриса, яка в Театрі ляльок в Луцьку працює від чотирьох років, а роль в «Жмучках по завулочках» була першою в її кар'єрі. — Діти розуміють одне, а дорослі щось інше. Презентуємо в театрі також вистави драматичні для дорослих глядачів.

П'єсу «Жмутьочки по завулочках» протягом цілого фестивалю могли побачити діти в садочку «Лісова поляна» та комплексі шкіл в Більську, в Черемсі, Вуорлі та Білостоці. Окрім того в Кліщелях, Більську та Черемсі з виставою «Аншлаг любові» запрезентувався Волинський обласний академічний музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка в Луцьку.

— *Хочемо, щоб живе українське слово дотирало до всіх не тільки у формі пісні — говорить Марія Рижик, заступник голови Союзу українців Підляшшя, — але також, щоб люди знайомилися з українським мистецтвом — класикою української казки та театру.*

Україна сучасна та архайчна

Фестиваль — це багато різноманітних дій, які зосереджуються головню на фольклорі. Одним із супровідних його заходів у Більську та Сім'ятичах стала презентація проекту «Україна архайчна та сучасна — пісні та люди», що його проводило Товариство панорама культур. Можна було подивитися фільм про поліський фольклор «Таких пісень собі шукаю», поставити запитання його авторці Ягні Кнітель та послухати концерт поліських пісень.

Фільм «Таких пісень собі шукаю» є результатом поїздки молодих людей до забутих сіл Полісся. Презентує він по-

ліську архайчну музичну культуру, якої безпосереднім продовженням є підляський фольклор. Як фільм, так і цілий проект — це доказ щораз помітнішого зацікавлення людей з-поза українського середовища, нерідко вже міського покоління, традиційною культурою українського села, яка поступово занепадає.

* * *

Фестиваль від 20-ти років популяризує українську культуру на Підляшші. Однак він починався не як осіннє, але літнє свято української культури, та не в Більську чи Білостоці, але у віддаленому Мельнику — від «Музичних діалогів над Бугом». 18 років тому — 30 жовтня 1993 року — фестиваль уперше пройшов у Більську, вже під новою назвою, яка осталася досі — Фестиваль української культури «Підляська осінь». Зараз то кілька днів фестивалевих заходів як на Північному, так Південному Підляшші, на яких можна почути фольклорні, церковні та молодіжні ансамблі з регіону та України, подивитися вистави у виконанні театрів з України, виставки фотографій та народного рукоділля тощо.

— *Це найбільша українська культурна подія на Підляшші. Всі знають, що «Підляська осінь» відбувається саме в листопаді — підсумовує Марія Рижик. — Фестиваль має велике значення. Можемо показати ансамблі, які тут існують, одночасно зберігаючи народну традицію, але також нові групи, які повстають та розвиваються. Дякуючи саме таким заходам є їх щораз то більше. Це є дуже важливе для майбутнього фестивалю — підкреслює заступник голови Союзу українців Підляшшя.*

Чотири дні фестивалю пройшли дуже успішно. Дописала сонячна погода, повна енергії до святкування ювілею публіка та чудові ансамблі і артисти як з Підляшшя, так і з України. Серце тішить велика чисельність молодих, але вже дуже талановитих виконавців, які є запорукою успішності наступних 20-ти літ «Підляської осені» та й довше. Але поки що доведеться нам ждати наступного листопада та 21-ої вже едиції найбільшого заходу української громади нашого регіону.

Агнешка ПАРФІНЮК

Людмила ЛАБОВИЧ

Фото І. Бакунович, Ю. Гаврилюк

Два чергові вікові гурти „ранкових” танцюристів

Teatralny akcent festiwalu

Spektakle teatralne, koncerty zespołów smuczycznych, koncerty muzyki cerkiewnej, wystawy, kiermasze rękodzieła, filmy, wernisaż fotografii Jerzego Hawryluka, prezentacja projektu „Ukraina archaiczna i współczesna”. To wszystko można było zobaczyć w ramach XX Festiwalu Kultury Ukraińskiej „Podlaska Jesień”. Festiwal trwał od 3 do 6 listopada w Dąbrowicy Małej, Orli, Bielsku Podlaskim, Siemiatyczach, Czeremsku, Białymstoku, Kleszczelach, Hajnówce i Białej Podlaskiej. Głównym organizatorem imprezy był Związek Ukraińców Podlasia.

W tym roku festiwalowa widownia powiatu hajnowskiego, w Czeremsku i Kleszczelach, miała okazję obejrzeć spektakle teatralne Wołyńskiego Akademickiego Teatru Lalek z Łucka oraz Wołyńskiego Akademickiego Teatru Muzyczno-Dramatycznego im. Tarasa Szewczenki, a w Hajnówce – koncert zespołów „Werwoczki”, „Luna”, „Strumok”, „Nowina”, „Hiłoczka”, Studia Piosenki Estradowej HDK i Zespołu Pieśni i Tańca Filharmonii w Czerkasach.

„Żmutoczki po zawuloczkach”, czyli strzępki po kątach

Spektakl pod takim tytułem obejrzeli najmłodsi i ich rodzice w Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremsku (*na zdjęciu*). Pokazał go Wołyński Akademicki Teatr Lalek z Łucka, który na Festiwal „Podlaska Jesień” przyjechał drugi raz. W zeszłym roku aktorzy Danyły Posztaruka grali w Bielsku Podlaskim. W tym roku dali aż pięć przedstawień w różnych miejscowościach.

Świetna gra aktorów. Solidnie dopracowana scenografia. Aktorki miały nawet buty wyszywane na ludowo. Bardzo dobrze znam tę bajkę z własnego dzieciństwa, potem wiele razy czytałam ją dzieciom. To „Zajęcza chatka”. Nie miałam problemu ze zrozumieniem kwestii wypowiedzianych przez poszczególne postaci. Ot, tak my kółko mówiliśmy na Duolnum, w Hajnuwce. Wprawdzie nie znam literackiego języka ukraińskiego, nadal mówię gwara, czyli howoru po swojemu, aktorki, z którymi rozmawiałam, doskonale mnie rozumiały. Po raz kolejny przekonałam się, że moja gwara jest bardzo podobna do literackiego języka ukraiń-

skiego. Jeszcze bliższa literackiej ukraińszczyźnie jest gwara w Czeremsku, gdzie dzieci języka ukraińskiego uczą się też w szkole.

– Mnie się podobało, bo rzadko można zobaczyć takie fajne scenki, prawdziwy teatr z prawdziwymi aktorami – cieszy się Natalia Bociuk z Czeremchy. – Wszystko rozumiałam. To nic trudnego, bo od pierwszej klasy uczę się języka ukraińskiego. W domu może nie za często mówimy po swojemu, ale u babci zawsze.

– Czasami jeździmy na wycieczki do teatru, a tym razem teatr przyjechał do nas – mówi Jakub Błyszuk.

– Dotychczas oglądałem takie „niezbyt-teatry”, a ten był fajniejszy – dodaje Michał Bociuk. – Gdyby nie ten festiwal, w Czeremsku nie można byłoby zobaczyć spektaklu. Wszystko zrozumiałem, bo w Czeremsku ludzie mówią podobnie. Poza tym już dwa lata uczę się ukraińskiego.

Dobra okazja, żeby zobaczyć przedstawienie teatralne

Anna Maruszczyńska na co dzień mieszka w Mielniku i Warszawie. Przystudiowała program festiwalu „Podlaska Jesień” i wybrała się z dziećmi do Czeremchy.

– Basia Samosiuk, która jest tutaj szefową GOK-u, powiedziała, że dzisiaj jest przedstawienie festiwalu „Podlaska Je-

sień”, więc przyjechaliśmy z Mielnika w piękną jesienną pogodę – stwierdza Anna Maruszczyńska, dziennikarka TVN. – Żeby trochę posłuchać pięknej ukraińskiej mowy, zobaczyć, jak grają aktorzy i poznać ciekawą bajkę z morałem.

– Mnie się podobała bajka – przyznaje 5-letnia Sofijka Maruszczyńska. – Najbardziej zajączek. Został wygoniony z domku przez niegrzeczną lisicę. Rozumiałam, co mówią lalki, bo znam język ukraiński. Chciałabym być aktorką i zagrać z lalkami.

Agnieszka Parfieniuk z Czeremchy na spektakl przyszła z siostrzeńcami w wieku 7 i 4 lata.

– W Czeremsku rzadko coś takiego się organizuje, żeby dzieci mogły obejrzeć spektakl, a teatr wołyński z Łucka to naprawdę bardzo dobry teatr i warto skorzystać – mówi Agnieszka Parfieniuk. – Dzieci nie wszystko rozumiały, bo jeszcze nie uczą się ukraińskiego, ale tłumaczyłam i wiedzą, o co chodzi. Są osłuchane z gwarą ukraińską, podobnie mówią w domu ich rodzice i dziadkowie.

– Marysia bardzo lubi przedstawienia wszelkiego rodzaju, nawet sama odgrywa w domu – mówi Dorota Gołębiewska ze Stawiszcz, mama 4-letniej Marysi. – Skoro teatr jest tu, bliźniutko, więc korzystamy, przychodzimy i nam się podoba.

Zakończenie na str. 16

15 років з «Гілочкою»

Минає 2011 рік – рік ювілеїв, які причетні до розвитку українського організованого життя на Підляшші в 1990-тих рр. Відсвяткували 20-ліття Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь» та фольклорного колективу «Родина» з Дуб'яжина, відзначили 20-ліття українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» й української радіопередачі «Думка українська». Однак, це не кінець цьогогорічних роковин – 15 років тому почалося навчання української мови в Садочку № 9 «Лісова поляна» в Більську. А в Черемсі виник дитячо-молодіжний ансамбль «Гілочка». Концерт з цієї гарної нагоди відбувся в місцевому Гмінному осередку культури 26 листопада.

Черемшанська «Гілочка» це один із помітніших українських дитячо-молодіжних ансамблів на Підляшші, який продовжує співочу традицію регіону, а зокрема сіл околиць Черемхи. Початки групи та її існування пов'язані з уроками української мови в Початковій школі Черемсі, які організовано в 1995 р. Вела їх випускниця Інституту культури в Рівному Ірина Вишенко. Щоб заохотити дітей вчитися рідної мови та зробити заняття цікавішими, почала вона зі своїми учнями співати. Водночас це був один із кращих способів практичного навчання місцевої музичної традиції.

– «Гілочка» виникла в 1996 р. – згадує Ірина Вишенко. – Уперше ми виїхали до Венгожева, де виконали веснянки, яких дівчата навчилися співати

на уроках української мови. Потім почалася співпраця з ансамблем з Черемхи-Села, який переказував нам місцеві традиції. Разом з ними почали теж виступати і приготували, мабуть у 1997 р., обряд весільний, а потім виступали з короваєм на Підляшші та в Польщі.

«Гілочка» до цих пір співпрацює з народними колективами з сусідніх сіл, тому й на ювілейному концерті не забракло співочих груп, багатством репертуару яких користується – з Черемхи-Села та Вільки-Терехівської. Разом із ними, та з ансамблями з Доброводи і «Малинками» з Малинник, група в 2006 році записала годинний диск, який є реконструкцією чотирьох підляських обрядів пов'язаних із окремими порами року. «Гілочка» – чотири пори року – є гарним прикладом ініціатив з участю носіїв фольклорної традиції Підляшшя та дітей і молоді, які традиційної пісні та навіть мови не виносять уже з рідної хати. Це однак не єдиний проект групи – упродовж 15-ти років вона брала участь у багатьох ініціативах, які мали на меті успадкування фольклорної традиції Підляшшя, а також виїжджала на численні концерти, під час яких популяризувала фольклорну традицію околиць Черемхи.

На терені гміни «Гілочка» займає особливе місце, оскільки це єдиний дитячий ансамбль, якого музичне зацікавлення зосереджується на місцевій традиції, що її розглядається у контексті загальноукраїнської. Хоч виникнення групи пов'язане із організаційним зрушенням в українському середовищі

на Підляшші 1990-тих, то був це безпосередній наслідок національного пробудження, яке мало місце ще раніше, бо в 1980-тих роках. Саме тоді, а точніше в 1987 р., виник у поблиській Кузаві гурток Українського суспільно-культурного товариства. Одним із його активістів був Юрій Качук, якого обидві дочки – Аня та Магда кільканадцять років пізніше стануть учасницями «Гілочки».

– Моє покоління виростало вже в такому духу – говорить Юрій Качук. – Приходила до голови думка, ким ми є, скільки ми оде взяли. От, наприклад, у школі нашу мову нищили. Як хтось говорив по-своєму, то то було барзо кепсько прийняте. Алі як чоловік доростав, питання зачали появлятися. А що трафив до середовища, в якому були колеги, котори тоже мілі потребу щось зробити, зачали українську справу і старалися тоє розвивати. З часом, як заложив сім'ю, зачали тоє пудлапувати дівчині та. Вони виростали серед нашої пісні, обрадів, всьо тоє бачалі і зачала їх інтересовати наша пісня, фольклор. Помалу вони в тоє вошли. Їздили на екскурсії, концерти і теж мніго од себе вложили. Потом поїхали до Білостоку – одна співає в одному ансамблі, друга в другому, тігне їх до того. Тепер мають того духа українського більш, ніжє батько мів.

Старша, Аня Качук, зараз співає в «Джерелі» та веде «Українське слово» в Радіо Ортодоксія, однак свої перші кроки ставляла саме в «Гілочці» 12 років тому:

Колежанка „Гілочка” – „Черемшина”

– Починала в другому класі початкової школи. Записав мене батько. Я була на початку наймолодша в ансамблі. Пізніше, в третьому класі, дійшли інші дівчата в моєму віці. Мені дуже сподобалось співання, виїзди на різні заходи, я це полюбила. Найкращі були виїзди, зокрема коли ми їхали на кілька днів. Найцікавіший був до Радивилова на фестиваль козацької пісні. То був наш перший виїзд на Україну. Було дуже спішно, бо то молоді дівчата, перший раз за кордоном.

– Ансамбль дав мені багато – продовжує Аня. – Я пізнала через «Гілочку» українську культуру, українське середовище і почала щось робити в ньому. Дала вона мені можливість самореалізації. Виступи це був цікавий досвід. Як людина від малого стає на сцені, то пізніше стається більш відкритою, не стидастся. Пісні, які співає «Гілочка», це є пісні, які співали наші бабці. Думаю, що найважливіше є те, щоб молоді люди їх не забули, щоб переказували далі.

Молодша з сестер Качук – Магда, продовжує традицію виконання народного репертуару в «Слов'яночках». Група, яка виростає саме з «Гілочки», має вже свої успіхи на ниві збереження фольклорної традиції Підляшшя. Ансамбль, як і «Гілочка», черпає з багатства репертуару місцевих виконавців та поповнює свій репертуар піснями записаними від «бабць».

У традиційних підляських костюмах виступила вона на ювілейному концерті.

Упродовж 15-ти років крізь ансамбль пройшло багато молоді, понад 50. Частина з них закінчила вже школи, інші продовжують навчання у вищих

навчальних закладах, у тому числі в Україні. Багато дівчат не полишає однак співати та надалі виступає. Окрім згаданих «Слов'яночок» та «Джерела», учасниці «Гілочки» співають також у люблинській «Хвилі».

Зараз у «Гілочці» багато нових молодих дівчат, передусім учениць місцевого комплексу шкіл, де весь час – як на рівні початкової школи, так і гімназії, ведеться навчання української мови.

– Я співаю чотири літа – говорить Еля Супронюк. – Мене намовила пані Ася Романюк, тому що я на уроках української мови співала. Сказала, що я хороше співаю. Мені подобається, що ми виїжджаємо і можемо побачити різні цікаві місця.

– Я співаю вісім літ – згадує Гавриїла Маєвська. – Мене намовила пані від української мови. Вона сказала, що я добре співаю і можу ходити на «Гілочку». Співаємо і в ГОК-у і в школі, де можемо, колядки, веснянки, дожинкові пісні. Люблю таку атмосферу, коли виїжджаєм, пізно вертаємось додому.

Концерт з нагоди 15-ліття „Гілочки” був нагодою для виступів ансамблів – друзів «Гілочки». Це передусім місцевий гурт «Черемшина» та «Фантазія» з сусідніх Кліщель. Хоч групи виконують різні музичні жанри, – «Гілочка» – найбільш традиційний варіант української народної музики, «Черемшина» більш сучасну молодіжну музику, яка однак інтегрально пов'язана з фольклором, та «Фантазія» – українську естраду, то всі вони, в більшій або меншій мірі, закоренілі в українській музичній традиції, до якої відкликаються. Цікавим моментом врочистого концерту був спільний виступ «Гілочки» та «Черемшини».

На концерті виступив також гурт «Катринка» з Високого в Білорусі. На превеликий жаль ансамбль з Полісся не виступив із традиційним фольклором свого регіону – відрізаного, також ментально, від загальноукраїнського ареалу та спорідненого з Підляшшям українськомовного клаптика землі.

Серед публіки, яка заповнила зал Черемуського осередку культури, на забракло батьків та дідухів дівчат з «Гілочки», які виступали та виступають досі в ансамблі, їхніх друзів та шанувальників. Були також представники влади, серед яких знайшовся м.ін. віце-маршалок Підляського воєводства Валентин Корицький.

Концерт у Черемсі завершили побажання і подарунки для ювілярів на многії літа діяльності, а вже під час неформальної, товариської частини ювілею для всіх запрошених гостей заграли «Гойраки» з Ботьок.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Teatralny akcent festiwalu

Zakończenie ze str. 14

Widzieć sercem, jak Zajączek

Zajączka grała Lubow Chomycz. Złąlisicę – Switłana Percowa. Walery Sementiuk zagrał wilka, niedźwiedzia, byka i koguta.

– Zajączka obrażają, a on wierzy, że jest prawda, że jest sprawiedliwość – tłumaczy Lubow Chomycz. – Niestety, życie pokazuje, iż mało tej sprawiedliwości. Dlatego zajączek płacze. Mimo wszystko wierzy i jak się okazuje ma rację, bo często na naszej drodze znajduje

się taki człowiek, jak kogucik w tej bajce. Dlatego trzeba wierzyć w dobro.

– Dzieci to wymagająca publiczność. Wszystko zobaczą i od razu reagują – stwierdza Danyło Posztaruk, kierownik Wołyńskiego Akademickiego Teatru Lalek w Łucku. – Mam nadzieję, że widowie zrozumieли nasze przesłanie, że trzeba widzieć sercem, gdzie niesprawiedliwość, gdzie prawda, a gdzie nieprawda.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Fot. autorki artykułu

Парафія київської традиції

12 червня 2011 року вроцлавська православна парафія святого Петра Могили, митрополита Київського і Галицького відзначила своє перше десятиріччя. Одним із ініціаторів заснування цієї релігійної громади був постійний читач нашого журналу Андрій Кобак, зараз її староста, якого підтримали Мирослав Воргач та Петро Герент. Саме й він розповів нам про обставини виникнення парафії, яка у своєму житті дотримується києво-галицької традиції українського Православ'я.

– Українці, як і православні, у Вроцлаві це „народ прихожий”. Отже, скажіть може пару слів, як Ви потрапили до цього міста, з яким духовним „багажем” сюди прибули?

Андрій Кобак: До Вроцлава я приїхав на початку дев'яностих років у зв'язку з мою професійною працею. Раніше я мешкав у Тарнові, в якому немає церкви, але звідти дуже близько до Лемківщини. Мав я там дуже близькі зв'язки з православною парохією в Гладисові і з селом Регетів, з якого діди моєї дружини Єви. У Регетові, який також належить Гладисівській парафії, була в цей час скромна церква, неподалік якої зараз будується нова, велика. Отже, звик я до традиційної київської вимови церковнослов'янських богослужбових текстів, яка збереглася у Галичині, та до рідної мови в проповідях, які виголошував о. Михайло Пасіка. Тому це, що я почув на Службі Божій у вроцлавському православному соборі – російську, т.зв. синодальну вимову та проповідь російською мовою, дуже мене вразило. А ще більше мене вразило те, що я в іншій православній церкві, до якої випадково потрапив, почув на Літургії польську мову.

Це був для мене справжній шок. Тоді я глибоко задумувався, що далі робити. Розумієте, для мене поняття „Служба Божа в нашій церкві”, „наше Богослужіння” було пов'язане з українською мовою, хай і в діалекті.

– Вихід з цієї ситуації Ви знайшли, але щоб створити окрему парафію з рідною мовою, треба було підтримки як її можливих вірних, так і єпарха...

– Ми діяли спільно з Мирославом Воргачем, який також ходив на Служби Божі до соборної церкви. Там ми зустрілися й переконалися, що маємо спільні погляди. Коли тепер аналізую, чому саме ми почали справу української парафії, то думаю, що мабуть тому, що Мирко недовго проживав у Вроцлаві, а раніше звик до Богослужіння у парафії в Пшемкові, а я щойно приїхав з території Перемисько-Новосанчівської єпархії. Це, можливо, один з факторів, а другий це внутрішня потреба – не кидай свого, бо так важко його було тобі втримати, не кидай мови, і не дай собі вговорити, що твоя мова і твоя національна тотожність це лише твоя приватна справа, яка до церкви не має жодного відношення, що церква повинна стояти від цього осторонь. Це шлях у денаціо-

налізацію, а ці, які до цього переконують, неправі – переконують до відречення від самого себе.

Я говорив про це все з різними іншими людьми. Коли ми про це зговорилися з покійним о. митратом Михайлом Жуком, парохом в Любині (недалеко Лігниць), який тоді додав мені відваги і сказав, щоб не роздумувати, але просто йти з проханням до владики Єремії. І так ми, з Мирославом, вирішили представити наші думки про потребу рідної мови в церкві Його Високпреосвященству Архієпископу Єремії. Благословення ми отримали. Навіть, щиро кажучи, не очікували так швидкого рішення владики, отже було воно для нас приємною несподіванкою. Владика вирішив, що храмом, у котрому будуть правитися наші Служби, буде церква, в якій діє православна парафія святих Кирила і Мефодія, саме ця з польською мовою Богослужіння.

Від цього моменту почався новий етап у моєму житті – почалася відповідальність за новостворену парафію, більша свідомість буття в церкві, буття православним. І, звісно, зокрема на початку, велике захоплення цим, що можемо служити по-нашому, за українською традицією, з читанням Апостола і Євангелія українською мовою. Пам'ятаю зворушення, навіть сльози, коли почув перший раз на Літургії українське слово, як почув перший раз „Благословенне Царство...”.

– Хто приїшов до Вашої парафії?

– На початку у новостворену парафію приходили люди з цікавості, передусім з соборної парафії і деякі із польсько-

мовної. Але вони були виховані в цих парафіях, або були там настільки довго, що перехід до нас, як думаю тепер – з перспективи десятих років – не був можливий. Отже, побули, покрутилися, навіть приходили на зустрічі, але скоро зникли.

Щиро кажучи, я особисто не розраховував на таких людей, адже духовне коріння пересаджувати важко і непотрібно. Ми з Мирославом розраховували передусім на молодих лемків, які приїжджають до Вроцлава на навчання, які після навчання знаходять тут працю. На Долішньому Шлезьку є багато сільських парафій, в яких переважають лемки, онуки переселенців з акції „Вісла”; трішки надіялися ще на холмшаків, у яких така сама доля. Люди з цієї групи справді приходили, але майже всі відійшли десь у світ, в інші міста Польщі і так далі. Постійними членами нашої парафії, від її початку, з числа наших „західних” лемків стали лише дві сім’ї і троє неодружених – з молодого і середнього покоління.

– Але прийшло поповнення з іншого боку...

– Так, у перших роках існування парафії ми переживали, що нема лемків, а тут почали зазирати до церкви українці

з України – а то заробітчани, а то студенти, які приїхали сюди на навчання. Переважно це вихідці із західних областей – з Волині, Івано-Франківщини, Закарпаття, і вони найбільш вірні нашої парафії. Але бували, або час від часу відвідують нашу церкву, українці з Києва та східних областей – від Дніпропетровська до Луганська. Звичайно, що ці, які приїхали з України і стараються тут вижити, працюють, де тільки можливо – і в крамницях, і як водії і т.п. Але є також лікар, який старається здобути тут право працювати у своїй професії, є вчителька музики і т.д. Включаються вони також і в життя нашої парафії.

А третя хвиля наших парохіян, які від 2-3 років почали регулярно приходити до нас, це знов лемки, але вони не з заходу Польщі, а з самої Лемківщини – там виховалися й щойно тоді приїхали до Вроцлава. І своїх дітей вже охрестили в нашій парафії.

– *Отже, парафія успішно продовжує своє існування, має також свого постійного пароха. Але знаю, що протягом цього десятиріччя працювало їх вже кількох...*

– Першим священиком у нашій парафії був отець митрат Євген Цебульський,

водночас парох польськомовної парафії, який тоді в кожен неділю відправляв по два Богослужіння. Через цей перший рік нам також допомагав о. диакон Григорій Цебульський, який керував нашим невеликим хором і вчив нас співати. Треба згадати, що ніхто з нас ніколи не співав у церковному хорі. Пізніше нашою диригенткою стала пані Анна Пашкевич-Воргач, дружина Мирослава – тільки вона на той час знала ноти і мала досвід у церковному співі. Вона керує нашим хором по нинішній день, а їхні сини – Дем’ян та Орест, весь час існування парафії є прислужниками.

Пізніше, від 6 жовтня 2002 року, служив у нас о. Микола Петрівський, який після двох років повернув в Україну. У 2005 році нашим парохом став о. Андрій Дудра, якого, після двох років праці з нами і завершення першого п’ятиріччя парафії, владика Єремія призначив на парохію у Зеленій Горі. Тоді, у липні 2006 року, прийшов до нас отець митрат Костянтин Марчик, який успішно керує нашою парафією по нинішній день. За цей час ми отримали юридичну реєстрацію і від березня 2010 року ми вже повноцінна самостійна парафія.

Парафія святого Петра Могили, митрополита Київського і Галицького, у Вроцлаві виникла завдяки клопотанням української православної громади міста. Метою її заснування була потреба збереження рідної (київсько-галицької) церковної традиції, яка об’єднує нащадків колишніх мешканців Лемківщини, Перемищини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, виселених під час операції „Вісла” у 1947 р., а також громадян України і всіх православних, яким ця традиція духовно близька.

Парафія, якої настоятелем є о. митрат Костянтин Марчик, входить до складу Вроцлавсько-Щецинської єпархії Автокефальної Православної Церкви в Польщі. Першу Літургію 17 червня 2001 р. відправив Архієпископ Вроцлавський і Щецинський Єремія. Парафія

Інтернетна сторінка парафії: <http://www.cerkiewwroclaw.pl>

дотримується юліанського календаря (в старому стилі), а парафіяльне свято назначено на другу суботу червня. Парафіальним храмом є церква св.св. Кирила і Мефодія, при вул. Ядвіги 15. Богослужіння відправляються кожної неділі об 11 годині, старослов’янською мовою з українською вимовою і українською мовою.

Посвячення владикою Єремією пропам'ятної дошки „Визнанням із Рідних Земель у 55 річницю акції «Вісла»” (2002 р.)

Петро Геретси, о. митр. Євгеній Цибульський та Андрій Кобак у домівці Об'єднання українців у Польщі (2002 р.)

Момент найрадісніший для всієї парафії – хрещення о. митр. Костянтином Марчином нового прихожанина Юліана Гбура (2011 р.)

— А чи взагалі у Вроцлаві багато православних українців?

— На це питання важко відповісти. Немає даних на цю тему, ніхто також не робив таких розслідувань. Можливо, що після оприлюднення даних цього-річного загального перепису можна буде чогось довідатися про число таких людей у Вроцлаві.

Коли йдеться про православних, яким близька українська, або інакше кажучи – галицько-київська традиція, то тут можна більше сказати. Є досить чисельна група лемків, для яких – хоч деякі мають проблему з цим, щоб ідентифікувати себе як українців – ця церков-

на традиція повинна ж бути близькою. У Вроцлаві таких людей маємо найбільше в соборній церкві, де Літургії відбуваються за російською традицією, а також у польськомовній парафії св. св. Кирила і Мефодія. Також зустрічаємо громадян України, які приходять до цих обох церков.

Ставити запитання, чим люди керуються, чому вибирають парафіяльні храми, у яких літургійна традиція інша ніж притаманна для Лемківщини чи Надсяння, нині, думаю, не варто. Трапляється, що це їхній негативний вибір – бо кажуть, що парафія св. Петра Могили є українською, а не лемківською.

Буває що вибирають парафію для конкретного священика, для знайомих, для молитовної атмосфери. Це індивідуальний вибір, хоча з точки зору принципів – для мене незрозумілий.

Це, так би сказати, мандрівка людей існуючих на грані традицій, це наслідок особистих історій кожної людини, та минулого і теперішнього українського православ'я у Польщі. А такі питання, як „українське Православ'я”, „київсько-галицька традиція”, „своя традиція”, Богослужіння „по нашому” тощо – мало усвідомлювані, а навіть декому здаються страшні...

У цій ситуації, думаю, ми маємо просто існувати. Існувати як морський маяк, щоб давати вибір, приклад, можливість дорогу. Так мені здається...

— Які події у 10-річному існуванні парафії можна б назвати „історичними”?

— На мою думку, це передусім створення хору, який зміг навчитися співати, в тому числі деякі фрагменти Літургії також українською мовою. Це справа не проста, коли переходиться зі співу церковнослов'янською на український. Справа, звісно, не в самому знанні мови, але в співі. Тут на початку багато допоміг о. дякон Григорій Цебульський. Зараз це передусім заслуга пані Анни Пашкевич-Воргач, яка веде хор донині, та пані Марії Посипанко, яка в нашій парафії від чотирьох років, і яка також віддає для хору свої музичні знання та здібності. Хор на мою думку звучить легенько, не перебиває молитовного духа, звучить молитовно. Це власне найважливіше – ми молимося співаючи.

Важливою подією було посвячення у 2002 році таблиці присвяченої 55-літтю акції „Вісла”, важливими були спільні зустрічі в прицерковному приміщенні, наприклад у Різдвяному періоді, яких нині, на жаль, майже немає.

Але найважливіша для нашого існування була офіційна реєстрація нашої парафії у березні 2010 року. Через попередніх 9 років ми були парафіяльною громадою без урядової реєстрації. Цей тимчасовий стан довів навіть до такого моменту, що була просто загроза розвалу громади. Але зараз вже все стабілізувалося, в останніх двох роках було вже в парафії навіть троє хрестин, що дуже втішне. Було б краще, коли б ми мали свій окремий храм, що напевно позитивно повпливало б на якісний і чисельний розвиток парафіяльного життя.

— *А як зараз ситуація з чисельним станом парафій?*

— Можна сказати, що загальна кількість людей на Богослужіннях приблизно така сама, хоч вони самі змінюються — одні відходять, приходять інші. Це у великій мірі тому, що люди зараз частіше міняють своє місце проживання, але це не вся правда. Досить багато людей, які були у нас на самому початку, вернуло до своїх первісних парафій. Також причиною є постійний рух серед прибуваючих до нас громадян України, адже це передусім студенти та заробітчани.

Проблемою є й те, що осторонь від нас тримаються лемки, які прибувають із західних земель. У них є велике прив'язання до лемківських традицій, так як і в лемків, які зараз проживають на Лемківщині. Але водночас, на мою думку, діє в них сильний синдром відрізання від загальноноруських коренів (українці також русини), а навіть досить поширена нехоть до національно українського, що є спадщиною як з минулого часу, так і наслідком ідейних зусиль деяких нинішніх діячів. А наша парафія однозначно асоціюється як українська. Але ж суть справи не в назві, але саме в традиції — русини-лемки з Лемківщини і русини-українці з Надсяння, чи інших регіонів Галичини, дотримуються по-суті цієї самої традиції, яка має своє джерело в Хрещенні Русі у 988 році св. Володимиром, та в історичній традиції Київської митрополії. Ми єдиної традиції, навіть якщо з деякими місцевими особливостями.

— *Що Вам дає приналежність до української парафії — як у площині чисто релігійній, так і загального людського духовно-культурного буття?*

— Це передусім інтенсивніше включення в релігійне, православне життя, адже нам, парафіяльним діячам, треба регулярно бути на Богослужіннях, співати в хорі, пізнавати літургійні складнощі. Це також поглиблення наших знань — треба нам багато більше пізнавати і вивчати, адже до цього примушує ситуація: хтось із нас має читати Апостола, співати в хорі, інші мають пізнавати нові молитви і нові мелодії, щоб їх вводити у спів залежно від потреб чергових етапів літургійного року тощо. А все це в руслі нашої київсько-галицької церковної традиції, якої знання також стає все глибшим і глибшим. — *Дякую за розмову і бажаю багато чергових „круглих“ ювілеїв. Многая літа!*

Розмову вів Юрій ГАВРИЛЮК

Podlasie wielokulturowe...

Закончення ze str. 4

— *Tożsamość traktowana jako jedna z uniwersalnych potrzeb każdego człowieka jako ukraińska zaczęła kształtować się dosyć późno, bo w latach 80.-90. XX w.* — kontynuował Andrzej Nikitorowicz. — *Ze względu na demokratyzację życia społecznego oraz lepsze poznanie, opis gwar i dialektów ukraińskich na Podlasiu zaczęło się na tych terenach dość intensywnie poszukiwanie i budowanie etnosu ukraińskiego. Odwołam się do kolejnego cytatu z badań: „Oczywiście, że nie od razu czułem się Ukraińcem. Moja ukraińskość pojawiła się od zaprzeczenia białoruskości. Dlatego że jestem pierwszym pokoleniem, studiującym na przełomie lat 70. i 80., które, że tak powiem, dostało argumenty do tego, żeby powiedzieć, że nas ordynarnie oszukują. Wmawiają nam ciemnotę, bo my tacy nie jesteśmy. Poszedłem na studia, poznałem ludzi podobnych do mnie, zaczęliśmy rozmawiać, czytać. Jak miałem 18-20 lat, pojawił się „Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny”. Do tej pory oficjalnie słyszałem, że rozmawiamy po białorusku. Wziąłem ten atlas, czytam i co się okazuje? Żaden to jest białoruski, tylko ukraiński”.*

Przez wiele lat w różnych publikacjach, w tym także naukowych, omijano kwestię istnienia na Podlasiu zbiorowości ukraińskiej, traktując jej pojawienie się jako zjawisko marginalne, bez szans na jakikolwiek rozwój. Opisując społeczność prawosławną na Podlasiu, nadal więc używano dość upraszczającego stereotypowego określenia „mniejszość białoruska”. Od pewnego czasu wzrasta jednak zainteresowanie Ukraińcami Podlasia, także w kręgach naukowych, w których przestaje się traktować pojawienie tej społeczności jako zjawisko marginalne, ale uważa za ciekawy przedmiot do badań socjologicznych.

— *Jaka przyszłość tej grupy?* — podsumowywał Andrzej Nikitorowicz. — *Odwołując się do teorii konstruktivistycznej narodu można powiedzieć, że etapy konstruowania oraz dróg, które ma do wyboru mniejszość ukraińska, nie zostały jeszcze do końca zamknięte. Jest to grupa, gdzie jest bardzo silnie widoczna, skupiona i działająca inteligencja czy elita, która próbuje przekazać tę kulturę ukraińską całej społeczności. Pierwszy*

etap rozwoju to jest etap grupy etniczno-kulturowej prawosławnej, do której zaliczali się wszyscy mieszkańcy wyznania prawosławnego. Narastanie podmiotowości i uczucia odrębności spowodowało pojawienie się podziałów i pęknięć. W przypadku zbiorowości ukraińskiej drugim etapem rozwoju była, niestety, białoruskość jako następstwo działalności władz, o której mówiłem. I kolejny etap to dopiero wyodrębnienie się prawosławno-białoruskiej zbiorowości, a w przypadku Ukraińców negacja białoruskości oraz powrót do swoich korzeni. Polega to na odkrywaniu na nowo swojego języka, tradycji, historii, mitów, wspólnego pochodzenia. Równolegle pojawiają się nowe kategorie elit, związane z ukraińskością.

— *Jak to może wyglądać w przyszłości?* — kończył referat białostocki socjolog. — *Mamy do wyboru trzy drogi. Pierwsza to ta, którą dzisiaj najbardziej widać — powiązanie z ogółem Ukraińców w Polsce i stanie się częścią mniejszości ukraińskiej w Polsce. Druga droga — to tworzenie tego postulowanego teoretycznie narodu kulturowego i odnoszenie się głównie do swoich miejscowych tradycji, języka, religii. I w końcu trzecia droga, najmniej optymistyczna, którą mam nadzieję ta grupa nie podąży, to asymilacja do polskości.*

Patrząc na rozwój szkolnictwa ukraińskiego, inicjatywy kulturalne w regionie, projekty służące zachowaniu gwar, kultury materialnej, folkloru Podlasia oraz na coraz częstsza i wyraźniejsza obecność Ukraińców w przestrzeni publicznej, należałoby raczej odrzucić wariant pesymistyczny. Co prawda możliwości nie są nieograniczone i większość osób, do których zwraca się z agitacją narodową elita ukraińska, pójdzie jednak w stronę polskości, a część, choć już nie tak liczna — białoruskości, ale mimo to liczba świadomych Ukraińców na Podlasiu powinna wzrastać. Pewnym sprawdzianem stanie się tu tegoroczny spis powszechny, który, miejmy nadzieję, wykaże większą liczbę Ukraińców na Podlasiu niż spis z 2002 r., dając tym samym ciekawy materiał do analizy socjologom zajmującym się kwestią budowania tożsamości ukraińskiej w regionie.

Ludmiła LABOWICZ

Wątpliwości wokół spisu

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, który odbywał się w Polsce od kwietnia do czerwca 2011 r., budzi wiele kontrowersji. Uwagę czytelników „Nad Buhom i Nawoju” proponujemy przygotowane pod koniec marca 2011 r., czyli jeszcze przed rozpoczęciem spisu, opracowanie dra Grzegorza Kuprianowicza, przedstawiciela mniejszości ukraińskiej w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Zaprezentowane są w nim pojawiające się już wtedy wątpliwości związane z metodologią, przygotowaniem i promocją spisu. Niestety, większość z wyrażonych wówczas wątpliwości i pytań, pozostaje aktualnych także pół roku po zakończeniu spisu. Stąd też sądzimy, że tekst ten jest ważnym głosem w dyskusji na temat tegorocznego spisu, który stanie się podstawą do określania liczebności poszczególnych mniejszości narodowych w Polsce.

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej – kilka refleksji w przededniu rozpoczęcia

Jedną z kwestii będących w kręgu szczególnej uwagi i zainteresowania mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, a także Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, jest od wielu miesięcy stan przygotowań do Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej. Z oczywistych względów spis traktowany jest przez przedstawicieli mniejszości jako ważny czynnik, który wpłynie będzie na sytuację poszczególnych mniejszości w kolejnych latach. Tym bardziej że po przeprowadzeniu spisu – jak pokazują doświadczenia z 2002 r. – nie są brane pod uwagę zastrzeżenia dotyczące jego przebiegu, wiarygodności, metodologii, a dane spisu bardzo często są traktowane (i przytaczane), w tym także przez organy administracji publicznej, jako oddające obiektywny stan. Zresztą dane spisu skutkują także bezpośrednimi konsekwencjami prawnymi, wynikającymi z ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6 stycznia 2005 r.

Przedstawiciele mniejszości, w tym także reprezentujący je członkowie KWRiMNiE, w trakcie przygotowań do NSL 2011 starali się przewidzieć możliwe sytuacje i czynniki, które mogłyby zniekształcić wyniki spisu. Stąd liczne pytania i długie dyskusje z przedstawicielami Głównego Urzędu Statystycznego i innych instytucji na kolejnych posiedzeniach KWRiMNiE, na spotkaniu kierownictwa GUS z przedstawicielami mniej-

szości 22 lipca 2010 r. czy też na Międzynarodowej Konferencji Naukowej z okazji piątej rocznicy wejścia w życie *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* pt. „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce na tle europejskim” we wrześniu 2010 r. w Lublinie. Takich czynników mogących zniekształcić wyniki spisu jest wiele, poczynając od uwarunkowań historycznych i świadomości społecznej (zarówno większości, jak i samych mniejszości) poprzez nie uświadamianie sobie pewnych problemów przez osoby przygotowujące spis, po trudności metodologiczne.

Wiosną i latem 2010 r. tocząca się między przedstawicielami mniejszości a GUS dyskusja dotycząca NSP 2011 skupiała się na kwestii brzmienia pytań oraz – dość niespodziewanie – na sposobie określania liczebności mniejszości w przypadku zadania dwóch pytań o narodowość. Należy wyrazić satysfakcję i uznanie, że – w dużym stopniu dzięki zaangażowaniu współprzewodniczącego KWRiMNiE ze strony rządowej Tomasza Siemieniaka i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – udało się znaleźć rozwiązanie problemu dotyczącego sposobu określania liczebności mniejszości oraz samego sformułowania pytań, co ma fundamentalne znaczenie dla wiarygodności spisu.

Dopiero po wyjaśnieniu powyższych kwestii możliwe stało się podjęcie kolejnych, nie mniej ważnych zagadnień dotyczących spisu. Wielkie nadzieje wśród

mniejszości wzbudziło zapoczątkowanie po XXV posiedzeniu KWRiMNiE w grudniu 2010 r. dialogu między GUS i przedstawicielami mniejszości nt. promocji spisu wśród mniejszości, szkoda, iż stało się to tak późno. Jak jednak pokazały XXV posiedzenie KWRiMNiE 20 grudnia 2010 r. oraz XXVI posiedzenie KWRiMNiE 16 lutego 2011 r. nadal istnieją bardzo ważne, wręcz fundamentalne kwestie, związane z NSP 2011, które wymagają jeszcze wyjaśnienia i odpowiednich działań. Niestety większość poruszonych ostatnio kwestii nie została ostatecznie wyjaśniona czy rozwiązana.

W niniejszej notatce chciałbym zarysować podstawowe problemy, które wydają się być aktualne i niepokojące w przededniu rozpoczęcia spisu, na kilka dni przed jego startem. Znaczenie i ranga poszczególnych problemów jest często różna, wszystkie jednak mogą wpłynąć na wyniki spisu, zniekształcając je. Przedstawiłem je lakonicznie, gdyż dogłębna analiza z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów wymagałaby poważniejszego opracowania. Oczywiście jest to wykaz będący rezultatem mojej własnej refleksji i oceny sytuacji, nie zaś stanowisko szerszego gremium. Większość z tych kwestii była już podnoszona przez środowiska mniejszościowe. Wiele i skala problemów, które jawią się u progu Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej, powoduje, iż zasadne staje się pytanie: czy przy takim stanie przygotowań i promocji NSP 2011 wyniki spisu będą oddawać rzeczywistą strukturę narodowościowo-etniczną i językową Rzeczypospolitej.

1. Rozpocząć należałoby od kwestii ogólnych, gdyż one stwarzają najszerszy kontekst. Na początek więc warto może zarysować – na roboczo – **ogólne czynniki, które mogą spowodować zniekształcenie wyników spisu w stosunku do stanu faktycznego**, czyli rzeczywistej struktury narodowościowo-etnicznej i językowej kraju.

A. Na pierwszym miejscu należałoby wymienić **uwarunkowania historyczne i stan świadomości społecznej**, wynikiem czego mogą być obawy osób należących do mniejszości wobec otwartego zadeklarowania swej mniejszościowej przynależ-

ności. Można oczywiście dyskutować, czy są ku temu powody, czy też nie, jest jednak faktem, że wśród wielu mniejszości takie obawy istnieją i są empirycznie stwierdzalne, mogą więc w istotny sposób wpłynąć na wyniki spisu. Z tym związane są oczywiście obawy, że deklaracje spisowe mogą zostać w jakiś sposób ujawnione.

B. Ważnym czynnikiem jest **brak świadomości złożoności problematyki mniejszościowej ze strony części osób przygotowujących i realizujących spis**, o czym można było się przekonać chociażby w trakcie zeszłorocznych dyskusji strony mniejszościowej z ówczesnym kierownictwem GUS. Powoduje to, że nie zostały podjęte działania, które mogłyby zneutralizować zjawiska, potencjalnie zniekształcające wyniki spisu.

C. **Objęcie spisem jedynie części populacji powoduje w sposób oczywisty, że na poziomie regionalnym, a tym bardziej lokalnym, nie da się uzyskać wiarygodnych wyników dotyczących struktury narodowościowo-etnicznej i językowej.** Argumentacja, iż istnieje metodologia, która pozwala na podstawie próby reprezentacyjnej uzyskać obraz całego społeczeństwa, nie uwzględnia faktu, że w tym przypadku istotny jest także obraz lokalny, jak również tego, że w przypadku badań narodowościowo-etnicznych jednocześnie nakładają się na siebie różnorodne czynniki mogące zniekształcić wyniki. Wyników tych nie można również skonfrontować z informacjami z innych źródeł, jak w przypadku odpowiedzi na większość pozostałych pytań spisu. Oczywiście decyzja o objęciu badaniem 100 % populacji gmin, gdzie wg spisu 2002 r. mniejszości stanowiły co najmniej 10 %, była bardzo pozytywnym krokiem. Jednak jedynie częściowo niweluje to problem, ponieważ nie zmienia sytuacji mniejszości mniej licznych lub rozproszonych. Nie pozwoli też uzyskać pełniejszego obrazu tam, gdzie spis 2002 r. nie wykazał 10 % mniejszości.

D. Innowacyjny sposób przeprowadzenia spisu z wykorzystaniem nowoczesnych technik otwiera oczywiście nowe możliwości, ale jednocześnie – w przypadku braku informacji – niesie za sobą pewne poważne niebezpieczeństwa. **Szczególnie istotnym czynnikiem zagrażającym właściwemu przeprowadzeniu spisu jest więc brak pełnej i dobrej informacji o spisie**, co jest wyraźnie odczuwalne na kilka dni przed jego rozpoczęciem. Dotyczy to zresztą nie tylko

mniejszości i problematyki narodowościowo-etnicznej, ale w tym przypadku może to mieć szczególnie daleko idące skutki.

2. Poważnym problemem jest **traktowanie przez niektórych urzędników państwowych i samorządowych różnych szczebli realnie istniejących zagrożeń**, które mogą pojawić się w trakcie spisu w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej, **jako „sprawy samych mniejszości”**. Można było usłyszeć stwierdzenia np. „To mniejszości powinny zadbać o to, aby ich członkowie deklarowali swoją narodowość”, „mniejszości powinny docierać do ludzi”, „organizacje mniejszości powinny informować o zasadach spisu” itp. Oczywiście jest, że wyniki spisu są kwestią fundamentalną dla mniejszości i podejmują one różnorodne działania. Nie jest jednak właściwe, aby na mniejszości zrzucić odpowiedzialność za uzyskanie prawdziwego obrazu struktury narodowościowo-etnicznej społeczeństwa. **Spis przeprowadza państwo i to ono żąda od swych obywateli odpowiedzi na różnorodne pytania**, w tym dotyczące narodowości, języków, wyznania. Tak więc **to państwo powinno ze swej strony zrobić wszystko, aby obywatele gotowi byli bez żadnych obaw na te pytania odpowiedzieć zgodnie z prawdą**. Jeżeli są zdiagnozowane problemy i zagrożenia, to w celu ich zniwelowania konieczne było podjęcie działań przez państwo, przede wszystkim przez organ odpowiedzialny za spis, czyli GUS, a nie cedowanie tego na organizacje mniejszościowe, które nie mają ku temu środków, możliwości i potencjału. Padało również stwierdzenie: „aby zaistnieć, mniejszości muszą być aktywne i wykorzystać możliwości, które daje samospis internetowy”. Jest to oczywiście prawda, ale jednocześnie pojawia się pytanie: dlaczego część obywateli musi wykazywać nadzwyczajną aktywność, aby móc realizować swoje prawa obywatelskie, a inna część może pozostać bierna.

3. Ze strony GUS we wcześniejszych dyskusjach podnoszono często argument, że w trakcie przygotowań NSP 2011 nie można zbyt szeroko zajmować się problematyką narodowościowo-etniczną, gdyż spis dotyczy także wielu innych kwestii. Tak się jednak składa, że **w innych kwestiach uzyskane w spisie dane są przeważnie weryfikowalne, w przypadku narodowości – nie**. Poza tym wyniki spisów dotyczące struktury narodowościowo-etnicznej i językowej okazują się być najbardziej istotne w dłuższej perspekty-

wie czasowej. Świadczyć chyba może o tym fakt, iż z zamieszczonych na stronie samego GUS rezultatów spisu z 2002 r. większość danych dotyczy właśnie struktury narodowościowo-etnicznej i językowej.

4. Częściowe zniwelowanie problemów powodujących zniekształcenie wyników spisu w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej mogłaby przynieść odpowiednia **akcja promocyjna spisu wśród samych mniejszości**. Na kilka dni przed początkiem spisu należy stwierdzić, że **takiej akcji w zasadzie GUS jeszcze nie podjął**, choć miałaby ona fundamentalne znaczenie. **Jej brak stawia pod znakiem zapytania wiarygodność spisu**. Jeżeli przez dziesięciolecia przynależność do mniejszości była stygmatem, a czasem wprost stawała się przyczyną represji, to aby zniwelować takie doświadczenie, potrzebne są odpowiednie i przekonujące działania. **To państwo powinno przekonać swych obywateli, że bez negatywnych dla siebie konsekwencji mogą zgodnie z prawdą odpowiedzieć na pytania** (w tym dotyczące narodowości, języków i wyznania) **zadawane im właśnie w imieniu państwa**. Nie zrealizowanie przez GUS nawet ustaleń poczynionych w ostatnich kilku miesiącach z przedstawicielami mniejszości (a był to swoisty plan minimum), wzbudza wielki niepokój. Brak odpowiedniej promocji spisu, w szczególności w odniesieniu do tak wrażliwych kwestii, jak narodowość, języki i wyznanie, wymusza postawienie pytania o rzetelność przygotowania spisu, tym bardziej że sam GUS deklarował, iż ważnym czynnikiem będzie aktywność społeczeństwa. Działania promocyjne w stosunku do mniejszości, o których wiadomo, że są realizowane lub planowane (pojawianie się nazwy spisu w językach mniejszości na stronie GUS, polskojęzyczne ulotki z nazwą spisu w językach mniejszości itp.), mają raczej charakter symboliczny. Są oczywiście potrzebne, ale nie mają jednak większego znaczenia praktycznego. **Konieczne wydaje się podjęcie jeszcze szerokiej akcji promocyjnej**, której celem będzie nie tylko informacja, ale także zachęcenie do udziału w spisie, przekonanie obywateli, iż państwo oczekuje od nich udziału w spisie i udzielenia odpowiedzi zgodnych z prawdą, jak również przełamanie obaw związanych z odpowiedzią na pytania o narodowość, języki i wyznanie.

5. Brak przeprowadzenia przez GUS odpowiedniej akcji promocyjnej spisu w

ogóle, a w stosunku do mniejszości w szczególności, jest niezrozumiały chociażby ze względu na fakt, iż dla większości potencjalnych uczestników spisu udział w nim uzależniony jest od ich własnej inicjatywy, a nie biernej zgody i odpowiedzi na pytania zadane przez rachmistrza w domu. **Jeżeli oczekuje się od ludzi podjęcia inicjatywy samospisu, to należy ich do tego zachęcić i przekonać.** Konieczne jest również wyjaśnienie techniki przeprowadzenia go. Dotychczasowy brak takich działań dziwi, tym bardziej iż przedstawiciele GUS wielokrotnie podkreślali, że właśnie samospis jest tym instrumentem, który daje mniejszościom możliwość wyartykułowania swej tożsamości. Jak liderzy mniejszości mogli promować wśród członków swoich społeczności samospis, gdy dopiero kilka dni temu na stronie GUS pojawiła się wersja demonstracyjna samospisu? **Kiedy mniejszości miały przygotować się do własnych działań promocyjnych?** Dla niektórych mniejszości jest to kwestia fundamentalna, gdyż właściwie przeprowadzony samospis mógłby mieć duże znaczenie dla ustalenia liczby osób należących do mniejszości, szczególnie w przypadku mniejszości małych liczebnie w skali całego kraju lub mniejszości występujących w małej liczebności na danym terenie. W oparciu o próbę reprezentacyjną społeczności te mogą zupełnie nie zostać wykazane w spisie. Samospis jest też niezwykle ważny w kontekście zachowania anonimowości przez osoby dokonujące spisu.

6. Poważny niepokój budzi fakt, że w **działaniach promocyjnych GUS nie zwraca się uwagi na nowe elementy, które pojawiły się w tegorocznym spisie w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej.** Chodzi przede wszystkim o **podwójne pytanie o narodowość**, a także o nowe **pytanie o język ojczysty**. Dwa pytania o narodowość pozwalają na zadeklarowanie złożonych tożsamości narodowych, jest to więc zupełnie nowe podejście. Można było oczekiwać, iż kwestia ta będzie wyjaśniona i nagłośniona w kampanii promocyjnej spisu, przede wszystkim w środowiskach mniejszości. Tak się jednak nie stało.

7. Kolejną kwestią, która pozostała niezauważona w promocji spisu, jest **sprawa funkcjonowania języków mniejszościowych wśród społeczności mających polską tożsamość narodową.** Można wskazać co najmniej kilka przypadków społeczności, których członkowie ideowo

utożsamiają się z polskością, natomiast w życiu codziennym używają języków mniejszościowych (np. język białoruski na Sokólszczyźnie czy ukraiński na Południowym Podlasiu). Wyniki spisu 2002 r. „nie dostrzegły” tych społeczności, w ich przypadku za deklarowaniem polskiej przynależności narodowej poszła także deklaracja języka polskiego jako używanego, chociaż nie odpowiadało to rzeczywistości. Jeżeli celem spisu jest m. in. uzyskanie prawdziwego obrazu struktury językowej społeczeństwa, to w jego promocji należałoby uświadomić obywatelom, że deklaracja polskiej (lub innej) narodowości nie wyklucza zadeklarowania innego języka jako używanego, jeżeli tak jest w rzeczywistości.

8. Wątpliwości wśród mniejszości wzbudziła przedstawiona przez GUS **interpretacja pytania o język ojczysty.** W tegorocznym spisie rozumiany jest on jako „język, który dana osoba opanowała jako pierwszy we wczesnym dzieciństwie (w którym nauczyła się mówić), względnie ten, w którym w czasach jej dzieciństwa zwracali się do niej jej rodzice lub opiekunowie”. Jest to więc *de facto* kolejne pytanie o język używany, z tym że odnoszące się do przeszłości. Taka interpretacja jest zgodna z międzynarodowymi definicjami, wydaje się jednak, że kłóci się ona z rozumieniem terminu „język ojczysty” w języku polskim, w którym nazwą tą określa się raczej język, który dana osoba uważa po prostu za swój, za rodzimy. Warto przytoczyć tu *casus* Polaków ze Wschodu, którzy nie zawsze znają język polski, chociaż nazywają go ojczystym. Zastosowanie przyjętej w tegorocznym spisie definicji języka ojczystego powoduje to, że np. Polak z Kazachstanu, który w dzieciństwie używał języka rosyjskiego, a w ostatnich latach jako repatriant osiedlił się w Polsce, powinien jako język ojczysty zadeklarować język rosyjski. Kwestia ta może być istotna także dla wielu mniejszości. Na problem interpretacji pytania o język ojczysty przedstawicielom GUS na posiedzeniach KWRiMNiE przed kilkunastu miesiącami. Na pytanie w tej kwestii postawione na ostatnim, XXVI posiedzeniu KWRiMNiE, ze strony przedstawiciela GUS padła odpowiedź, że w tej sprawie nie wpłynęło żadne pismo, więc GUS uznał, że problem nie istnieje. Stawia pytanie o sensowność prowadzenia dyskusji na ten temat na forum KWRiMNiE, jeżeli GUS zupełnie nie brał jej pod uwagę.

9. Niezwykle istotna jest **kwestia przeszkolenia w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej rachmistrzów i innych osób przeprowadzających spis**, aby uniknąć sytuacji z 2002 r. Dochodziło wówczas do zdarzeń kuriozalnych, gdy rachmistrzowie zaznaczali narodowość polską, w ogóle nie zadając pytania o narodowość lub zaznaczali odpowiedź niezgodną z deklaracją danej osoby. Opowieści o sytuacjach, które miały wówczas miejsce, mają już charakter anegdotyczny, gdy na pytanie osoby spisywanej skierowane do rachmistrza: „dlaczego nie pyta mnie Pan o narodowość”, rachmistrz odpowiadał: „po co, przecież widzę, że jest Pan Polakiem”. Skala nieprawidłowości sprzed 9 lat powoduje, że spis 2002 r. trudno uznać za wiarygodny w kwestii narodowości i języka. GUS deklarował przeprowadzenie przed tegorocznym spisem odpowiednich szkoleń, ale wydaje się potrzebne zwrócenie większej uwagi na te kwestie. W notatce „Metodologia badania narodowości i języka w powszechnym spisie ludności i mieszkań 2011”, przygotowanej przez GUS na spotkanie 22 lipca br., znalazły się stwierdzenia: „Pożądany w tym względzie wydaje się także udział rachmistrzów spisowych wywodzących się spośród społeczności mniejszościowych, w gminach o stosunkowo dużym udziale członków mniejszości. Jakkolwiek rekrutacja rachmistrzów spisowych leży w gestii lokalnych komisarzy spisowych, to kwestia doboru rachmistrzów spisowych w kontekście badania narodowości będzie mocno zaakcentowana w ramach szkoleń prowadzonych bezpośrednio dla liderów terenowych biur spisowych”. Interesujące jest, czy zrealizowano te plany. Z dochodzących do przedstawicieli mniejszości informacji wynika, że przeszkoleni już rachmistrzowie i inne osoby odpowiedzialne za spis nie zawsze posiadają odpowiednią wiedzę w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej, jaka zaistnieje w spisie.

10. Ostatnią kwestią, która wydaje się jednak jedną z najważniejszych dla uzyskania wiarygodnych wyników spisu w sytuacji nie objęcia nim całej populacji, jest **kwestia metodologii wyliczenia liczby (czy odsetka) osób należących do poszczególnych mniejszości poprzez połączenie wyników próby reprezentacyjnej z samospisem.** Poruszałem tę kwestię, kierując odpowiednie pytania do przedstawicieli GUS na dwóch ostatnich posiedzeniach KWRiMNiE, niestety nie uzyskałem na nie odpowiedzi.

Zakończenie na str. 27

Chichot Stalina nad orlańską gminą, czyli nazwy «trochu po-naszemu, trochu po-czort-znaje-jakomu»

Zdziwi się tu Polak z Warszawy, bo jest w swoim polskim kraju, a tu nagle jakieś „ruskimi bukwami” pisane nazwy na tablicach i drogowskazach. Ukrainiec z Kijowa pewnie się za głowę chwyci, bo większość nazw na tych tablicach ma dla niego swojskie brzmienie, ale jest zapisana z domieszką liter już dawno nie używanych dla oddania słów ukraińskiej mowy. Białorusin z Mińska też będzie zdezorientowany, bo chociaż zobaczy w zapisie bliskie mu «э», «ы» oraz «ў», to przecież doskonale widać, że formy użyte na tablicach powstały z przeinaczenia nazw powstałych w zupełnie innym języku.

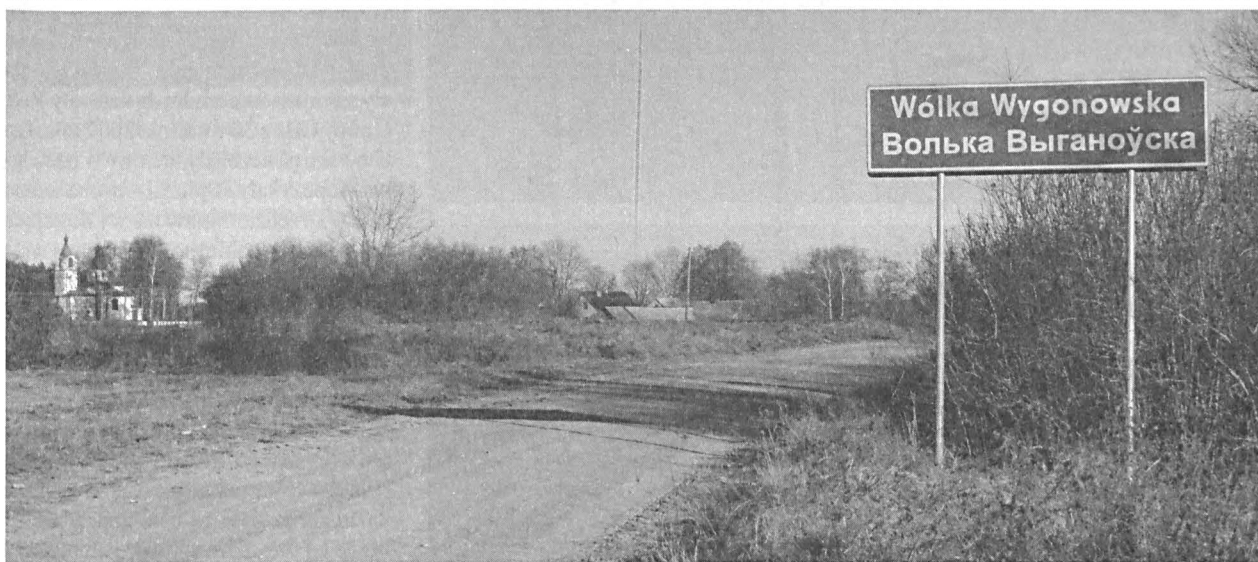
Na terenie gminy Orla trwa montaż tablic informacyjnych z dodatkowymi nazwami miejscowości w języku białoruskiej mniejszości narodowej – takie jest dosłowne brzmienie pierwszego zdania w informacji zamieszczonej w internecie 29 września 2011 roku przez najbardziej kompetentny w tej sprawie organ, czyli Urząd Gminy Orla. W chwili obecnej operacja jest już właściwie zakończona (17 listopada nie udało mi się znaleźć tylko dwujęzycznej tablicy przed wsią Hredeli²/Gredele), można więc pokusić się o pierwsze wnioski. Pozytywnym będzie unaocznienie etniczno-wyznaniowej specyfiki gminy, manifestowanej przez alfabet, którym zapisano nazwy, a także fakt, że pojawiły się kierunkowskazy, których dotąd nie było, np. wiadomo, gdzie teraz szukać takich przysiółków, jak Baranuwci czy Antonowo. Ściągnięto też

pewną kwotę z Warszawy w region, albowiem kosztująca 90 tys. zł operacja wymiany tablic i drogowskazów z polskojęzycznych na dwujęzyczne w całości została sfinansowana ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Ale gdy przyjrzeć się szczegółom, wygląda to wszystko mniej zachęcająco.

Dla osób znających językową specyfikę gminy Wuorla/Orla jest sprawą jasną, że tym enigmatycznym „językiem białoruskiej mniejszości narodowej” z informacji orlańskiego Urzędu Gminy są gwary języka ukraińskiego. Na dodatek gwary o różnym stopniu rozwoju cech fonetycznych. Przez teren gminy przebiega bowiem linia rozgraniczenia między gwarami najbardziej archaicznymi, niejako tchnącymi prasłowiańszczyzną – z zachowaniem miękkiej wymowa typu „choditi, robiti”, jak też form „szto” i „byw”, a

gwarami bardziej zaawansowanymi w ewolucji, która uformowała fonetykę współczesnej literackiej ukraińszczyzny z jej „twardością” oraz „szczokaniami” i „buckaniami”, charakterystycznym dla mowy takich wsi, jak Mytłasze, Malinyki czy Moskuwci. Głównym jednak problemem dla naszej ukraińskojęzycznej społeczności, zarówno w gminie Wuorla, jak i w sąsiednich są nie językowe archaizmy, ale obciążenie spuścizną będącą skutkiem manipulacji uprawianych w ramach „polityki narodowościowej” kolejnych władz państwowych.

Niechlubną sztafetę zainicjowała polska nacjonalistyczna formacja, zwana popularnie „endecją”, na której czele stał Roman Dmowski i do której w latach 1919-1926 należała władza w odrodzonej Polsce. Starając się na wszelkie sposoby ograniczyć rozwój groźnej dla endeckiego „państwa Polaków-katolików” społeczności ukraińskiej, która w dwudziestoleciu międzywojennym stanowiła ok. 15-20% ogółu obywateli RP, zarówno urzędnicy, jak i publicyści związani z tym obozem politycznym przekonywali, że w woj. białostockim i poleskim nie ma Ukraińców, a co najwyżej Białorusini lub „tutejsi”, co też zresztą kontynuowano, gdy przy władzy znaleźli się piłsudczycy. Jednak ni jeden, ni drugi obóz nie czynił nic, aby tę białoruską fikcję wcielać jakoś w życie – starano się tu polonizować kogo i jak tylko można. Sytuacja zmieniła się, gdy w 1939 r. pojawili się tu „sowieci” – nakazane przez Stalina włączenie pow. bielskiego, do którego wówczas należały też Hajnówka i Siemiatycze (a więc cały zamieszkaną przez ludność ukraińskojęzyczną obszar obecnego woj. podlaskiego), do Białoruskiej, a nie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, było równoznaczne ze skazaniem na formalne „bycie Białorusinami” wszystkich prawosławnych mieszkańców tego obszaru. Trwało to aż do lat 80. XX w., albowiem w wytyczonym wówczas „białoruskim korycie” musiało też płynąć życie kulturalne ludności prawosławnej w okresie panowania w Polsce „władzy ludowej”, ustanowionej z woli tegoż Stalina.

Antypody nazewnictwa twórczości komisji działającej na zamówienie Urzędu Gminy: nazwa Антоново, która pozostała w ukraińskim brzmieniu (nawet zapis graficzny nie odbiega tu od norm українського правопису), oraz w pełni zbiałorusyfikowana Волька Выганоўска, której oryginalna nazwa brzmi po prostu Wuolka, zaś przymiot-

nik Wygonowska powstał kiedyś na biurku jakiegoś urzędnika, który nie przeczytał, że to naprawdę Wólka Wahanowska (wieś była kiedyś własnością Wahanowskich – z Wahanowa w ziemi brzeskiej). Pozostałe nazwy to przeważnie hybrydy-dziwolągi powstałe z próby pogodzenia ukraińskiej fonetyki z białoruską ortografią.

To – początkowo „sowieckie”, a potem „PRL-owskie” – półwiecze wprawdzie nie doprowadziło do rzeczywistego kulturowego czy językowego zbiałoruszczenia etnograficznie ukraińskiej ludności nad Bugiem i Narwią. Zakorzeniło jednak stereotyp o jej przynależności do „białoruskiej mniejszości narodowej”, jak też doprowadziło do uformowania grupy działaczy, pochodzących zarówno z terenów etnicznie białoruskich, jak i ukraińskich, którzy mimo zmiany warunków politycznych nadal starają się nie tylko zachować, ale i umacniać ową fasadę białoruskości. W dalszym ciągu korzystają oni również ze wsparcia administracji państwowej, która wprawdzie już nie walczy z „ukraińskim nacjonalizmem”, ale nadal finansuje nauczanie w ukraińskojęzycznych miejscowościach języka białoruskiego w randze ojczystego, rozdaje dotacje na innego typu przedsięwzięcia, nie wnikając, czy działania białoru-

skiej „narodowej nadbudowy” mają rzeczywiste uzasadnienie w sytuacji etnicznej w terenie.

Prowadzi to właśnie do takich kuriozów, jak pojawienie się w gminie Orla tablic z nazwami, które – poza kilkoma wyjątkami – mają niewiele więcej wspólnego z nazwami, których używają ich mieszkańcy, niż ich urzędowe polskie wersje (Problemowi temu poświęcony był artykuł „Tablice dwujęzyczne – ale czy «naprawdę po-naszom»?” w numerze 6/2010 naszego pisma, będący reakcją na „Uchwałę nr XXV/211/09 Rady Gminy Orla z dnia 30 września 2009 r. w sprawie ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku białoruskiej mniejszości narodowej”).

Zaistniała sytuacja zbulwersowała nie tylko tych *pudlaszuow*, którzy na przekór okolicznościom określili się jako Ukraińcy, ale też niektórych zadeklarowanych Białorusinów. Najgłośniejszy z nich jest

niewątpliwie Jan Maksymiuk (rodem z Lachuow w gm. Narwa), twórca i popularyzator idei wprowadzenia do powszechnego użytku – mówiąc jego słowami – „pisemnej wersji dialektu podlaskiego opartego na gwarach wschodniosłowiańskich pomiędzy Narwią i Bugiem” (stosowane przez niego pojęcie „dialekt podlaski”, który ma stać się drugim językiem literackim Białorusinów, jest tu więc tożsamy z językoznawczym określeniem „gwary języka ukraińskiego”). Umieszczenie w terenie tablic z poprzekręcanyimi nazwami miejscowości skwitował on na swojej stronie internetowej 8 października 2011 r., w artykule pod wymownym tytułem „Gmina Orla załatwiona (na amen)”, określeniem: „haniebna pametka jichnioji bezhramotnosti i naplovatelśkoho pudychodu do movno-kulturnoho nasliedstva svojich rodičuv i zemlakôv”. J. Maksymiuk z zalem też konstatuje, że tę, wg jego słów „orlańską profanację” i

„onomastyczny skandal”, bezkrytycznie „przyklepała” Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych MSWiA, ignorując jego uwagi, że z form zaproponowanych jako dodatkowe nazwy dla 26 miejscowości gminy, „tylko 9 nazw spełnia wymóg tradycyjności, tzn. brzmi tak, jak te nazwy wymawiają miejscowi mieszkańcy. Natomiast pozostałe nazwy zostały zniekształcone i nie odpowiadają brzmieniowo temu, co mamy w rzeczywistości”. Wygląda na to, konstatuje J. Maksymiuk, że „Komisja popracowała z wurlańskimi nazwami metodą „kopiuje/wklej”, a więc po prostu skopiowała nazwy w takim brzmieniu, w jakim znalazły się one w załączniku do uchwały Rady Gminy Orla z 30 września 2009 roku (zachowano nawet błędy literowe w nazwach wsi Topczykały i Spiczki – osoba wpisująca w Urzędzie Gminy nazwy do załącznika ułatwiła sobie przy nich pracę wstawiając zamiast cyrylicznego „n” podobne łacińskie „n”: „Снічки”, „Топчыкалы”!).

Nie podejmując się rozstrzygać, czym się kierowała ministerialna komisja, powstrzymując się od jakiegokolwiek ingerencji w listę nazw ułożonych na zamówienie orlańskiego Urzędu Gminy – może była to swoista poprawność polityczna nakazująca przyjąć tę listę „na wiarę”, a może jej członkowie po prostu nie czuli się kompetentni rozstrzygać kwestie związane z obcymi dla nich językami. Ale ten ich „kredyt zaufania”, którym nieopatrnie obdarzono gminne organy w Orli, spowodował, że na tablicach montowanych od września 2011 znalazły się wszystkie niedorzeczności, które przed dwoma laty szczegółowo wyliczyliśmy i skrytykowaliśmy zarówno my, jak i Jan Maksymiuk (w artykule „Nie stawiamy pomnika swojej ignorancji”).

Te niedorzeczności, które teraz każdy może podziwiać wędrując drogami Wurlańskoj hminy, świadczą o tym, że osoby, które podjęły się – kuriozalnego w swojej istocie – zadania przerobienia ukraińskich nazw wsi na „język białoruskiej mniejszości narodowej”, nie bardzo wiedziały, co z tym fantem zrobić, więc nie umiały przyjąć jakiegokolwiek czytelnej zasady. Na przykład w większości nazw pozostawiono ukraińskie «o» i «e» (np. „Кошэлі”, „Шэрні” czy „Антоново”), ale przerobiono je na białoruskie «a» w przymiotnikowej części nazwy innej wsi, tworząc rzeczywiście białorusko brzmiącą wersję „Волька Выганоўска”, albo taki dziwoląg, jak „Чахі Заболотны”, w których „Czochi” zbiałoruszczono, zaś „Za-

bołotny” pozostawiono w ukraińskiej wersji gwarowej. Mówiąc (złośliwie) młodzieżową gwarą mojej młodości: Rze-czywiście – czacha dymi! Wyszło więc – mówiąc językiem *kulturnych pudlaszuow* – *cholera znaje szto/szczo*. Mniej wstrze-mięźliwi, jak chociażby J. Maksymiuk w cytowanym artykule, na określenie tego „onomastycznego osiągnięcia” używają innego słowa, też zresztą na „ch”. No, ale czemu się dziwić, bo przecież ta „biało-ruska narodowość”, do której ukraińsko-języczny prawosławny lud znad Bugu i Narwi przypisali Dmowski wspólnie ze Sta-linem, jest właśnie taka sama, jak te ta-blice – fasada jedynie na pokaz, bez we-wnętrznej treści. A więc w istocie: *Czort joho znaje szto/szczo*.

I chyba większość z nas, jak to dobitnie pokazuje sprawa tablic z dziwaczny-mi nazwami, za których wprowadzeniem zagłosowała większość gminnych rad-nych, nadal tkwi w tej „kałabani”. Opty-mistyczna jest w tym wszystkim postawa Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych MSWiA. Daje bowiem nadzieję na wypadek, gdy w którejś z gmin, gdzie ukraińskojęzycznej ludności zapisanej w 2002 roku jako Białorusini jest ponad 20%, np. Czeremcha, radni sta-ną na wysokości zadania i znajdą „siły fachowe”, kompetentne ułożyć listę nazw dodatkowych w cyrylicy, który odda ich rzeczywiste brzmienie. Można się spodziewać, że będzie ona też zatwier-dzona bez czepiania się do takich szcze-gółów, jak np. totalna rozbieżność nazwy wsi Бобрівка z normą języka białoruskie-go, która nakazywałaby ją przerobić na Бабоўка. No bo skoro taka wola przed-stawicieli ludu, więc i chichot Stalina jej nie zagłuszy...

Jerzy HAWRYLUK
Zdjęcia autora artykułu

Wątpliwości wokół spisu

Zakończenie ze str. 23

Nie będąc specjalistą-statystykiem, nie podejmuję się wyrokować, jaki sposób wyliczenia liczby osób należących do mniejszości (i większości) powinien zo-stać przyjęty. Jednak dokonana przez mnie symulacja pokazuje, że w przypadku spi-su nie obejmującego całej populacji przy-jęty sposób/metodologia interpretacji wyników, a w tym przede wszystkim spo-sób połączenia wyników próby reprezen-tacyjnej z wynikami samospisu ma fun-damentalne znaczenie dla rezultatu spi-su. Stąd powinniśmy poznać go przed spisem, aby znać „reguły gry”, która się toczy.

Dokonałem nieprofesjonalnej symula-cji różnych metod połączenia wyników uzyskanych w próbie reprezentacyjnej i samospisie. W mojej symulacji przyjąłem założenie, że część populacji znalazła się w próbie reprezentacyjnej, część dokonała samospisu, pozostała zaś część populacji nie została bezpośrednio objęta spisem. Przyjąłem też, że celem jest ustalenie pro-centowego udziału mniejszości w całej populacji. Wymyśliłem dla potrzeb symu-lacji cztery przykładowe sposoby wylicze-nia tego, polegające na różnej metodzie łączenia wyników próby reprezentacyjnej z wynikami samospisu.

Wyniki dokonanej przez mnie symu-lacji pokazują, że uzyskane „wyniki spi-su” (tzn. procentowego udziału mniejszo-ści w populacji) przy przyjęciu różnych sposobów łączenia wyników próby re-prezentacyjnej z wynikami samospisu, mogą różnić się w bardzo istotny spo-sób, w pewnych szczególnych wypadkach nawet kilkukrotnie. Na tej podstawie można dojść do wniosku, że decydujące znaczenie dla ostatecznego rezultatu spisu będą więc miały nie tylko dekla-racje osób biorących w nim udział (w próbie reprezentacyjnej i samospisie), ale – w nie mniejszym stopniu – przyjęte założenia metodologiczne. Dlatego też niepokojąco zabrzmiały słowa przedsta-wiciela GUS na XXV posiedzeniu KWRiMiNiE 20 grudnia br., iż sposób po-łączenia wyników próby reprezentacyjnej i samospisu („waga”) zostanie ustalony dopiero po zakończeniu spisu. Oznacza to bowiem, że w trakcie dokonywania spi-su nie będziemy znali reguł, które będą

obowiązywać przy ustalaniu jego rezul-tatów. Przy przyjęciu pewnego sposobu połączenia wyników samospisu i próby reprezentacyjnej jakakolwiek aktywność mniejszości może mieć minimalne zna-czenie. Jeżeli przyjęta „waga” będzie określona przede wszystkim w oparciu o wyniki spisu z 2002 r., będzie to w prak-tyce oznaczało powielenie tych wyników, co czyniłoby zasadnym postawienie py-tania o celowość zadawania pytań o na-rodowość i język w spisie 2011 r. Przyję-cie takiego założenia nie uwzględniałoby także dynamiki procesów tożsamościo-wych zachodzących w społeczeństwie.

* * *

Podniesione przeze mnie uwagi doty-czące stanu przygotowań do Narodowe-go Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie problematyki narodowościowo-etnicznej wynikają z poważnego niepokoju. Wydaje się, że wiele kwestii nie zostało właściwie roz-wiązanych lub nie wiemy, jakie rozwią-zania przyjęto. Wszystko to budzi obawy co do wiarygodności wyników spisu w od-niesieniu do narodowości, języków, ale także wyznania. Obawy te pogłębiają doświadczenia sprzed 9 lat, ze spisu 2002 r. Wówczas pominięto uwagi krytyczne dotyczące sposobu przeprowadzenia spi-su i traktowano wyniki spisu jako oficjal-ne i wiarygodne dane. Wydaje się, że w trakcie przygotowań do tegorocznego spi-su mniejszości zrobiły wiele, aby zwró-cić uwagę odpowiednich instytucji na pojawiające się zagrożenia dla wiarygod-ności spisu, nie zawsze jednak spotyka-jąc się ze zrozumieniem ze strony GUS.

Fundamentalna pozostaje kwestia, jak przeprowadzić spis, aby jego wynik był jak najbardziej zbliżony do rzeczywistej struktury narodowościowo-etnicznej i ję-zykowej społeczeństwa RP. Wydaje się, że wymagało to większego wysiłku i za-angażowania ze strony służb przygotowu-jących spis, niż działania, które w prak-tyce podjął GUS. Stąd może się stać tak, iż znowu otrzymamy wyniki, które będą pokazywać jedynie ogólną tendencję i rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych, nie zaś rzeczywistą struktu-rę narodowościowo-etniczną i językową społeczeństwa.

Grzegorz KUPRIANOWICZ

Земля на українському обрії

(З матеріалів до краєзнавчого словника)

Підляшшя, Холмщина, Надсяння, Лемківщина – так звучить „канонічний” перелік регіонів при сучасному державному польсько-українському кордоні, у яких проживають, після 1944-1947 рр. часто вже у символічній кількості, українські автохтони. Ще із доісторичних часів чергові покоління будували тут свої житлові оселі, оборонні городи, храми, ставили при дорогах і на могилах предків хрести – перетворюючи цю землю із простору фізичного, географічного у простір культурно-духовний, український. І хоч, починаючи 1918 року, коли почалося навмисне нищення та відбирання церков холмсько-південнопідляського Забужжя, величезну кількість культурних надбань зруйновано, надалі легко відчитати тут українські сліди.

Щоб однак спадщина наших дідів-прадідів могла бути наріжним каменем у будівництві нашої національної іден-

тичності, необхідним є про неї постійно пригадувати – показати те, що найцікавіше та дати в руки карту, яка допоможе кожному зацікавленому, щоб сам віднайшов те все в терені. Бо ж, як каже стара мудрість: Раз побачити, це більш аніж сто разів почути.

Отже потрібний свого роду географічний атлас, а водночас каталог пам'яток, який дасть загальний образ всього українського етнокультурного простору у межах сучасної Польщі. А це, треба сказати, простір чималий, котрий починається на південному заході, у Карпатах, т.зв. Шляхтовською Руссю над р. Дунаєць, та простягається аж до північного берегу р. Нарви на Підляшші. За деякими підрахунками, це 19 тис. кв. кілометрів, отже майже дорівнює площі деякої держави, як Словенія.

Публікований тут мінікаталог найважливіших історичних та культурних пам'яток Більського повіту, це саме

один із наслідків праці над більш загальним виданням, яке має охопити всі вище перераховані регіони.

І тут прохання до читачів, зокрема із Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, щоб поділилися відомостями про вцілілі українські пам'ятки на цій території – передусім пов'язані із громадсько-культурним життям (читальні „Просвіти”, Народні Доми, школи, в яких вчили української мови тощо), про які нічого не згадують „звичайні” путівники.

Інформації про це, де таких пам'яток шукати, чи хто в якій місцевості може їх показати, надсилайте на нашу редакційну пошту, як електронну (nad-buhom@free.ngo.pl), так і звичайну (Redakcja „NBiN”, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski). Цінним матеріалом, на який також чекаємо, є колишні фотографії.

Надсяння: Любачівський повіт

Закінчення з попереднього числа

Гміна Диків-Старий

Диків-Новий (Nowy Dzików)

Могила солдатів УПА, загиблих у 1944 р. – в лісі Горай неподалік села, при т.зв. Польській дорозі. Улітку 1995 р. могила була огорожена, встановлено залізний хрест і гранітну пропам'ятну таблицю із написом „Скажіть Україні, що ми виконали свій обов'язок і задля життя її загинули” та прізвищами 49-ти загиблих, які походили із сіл Улазів (13 осіб), Новий Диків (13 осіб), Старий Диків (14 осіб), Козіївка (5 осіб), Лази (2 особи) та Дахнів і Німстів (по одній особі).

За обрахунками В. Кубійовича у 1939 р. у селі проживало 1.440 осіб, в тому числі 1.070 українців, 50 поляків, 280 латинників, 40 гебреїв.

Диків-Старий (Stary Dzików)

Парафіяльна церква св. Димитрія (мурована, 1904 р., в неовізантійському сти-

лі за проектом Федора Мельничука) з мурованою дзвіницею (злам XIX-XX ст.). Після виселення українців церква була залишена напризволяще (у 1950 р. була вже здевастована), згодом використовувалася як склад місцевого кооперативу. Внутрішнє оснащення було знищене або розкрадене, декілька ікон авторства Йосипа Куриласа, з 1906-1911 рр., опинилося у музеї в Любачеві.

На північ від церкви цвинтар з бруснянськими пам'ятниками (нині в користуванні римо-католиків).

Цікавинка: У 2007 р. у диківській церкві проходили знімки до фільму Андрія Вайди „Катинь” (сцени в тюрмі).

За обрахунками В. Кубійовича у 1939 р. у селі проживало 2.550 осіб, в тому числі 1.390 українців, 100 поляків, 700 латинників, 360 гебреїв.

Башня-Долішня – хрест в пам'ять „надання свободи”

Башня-Долішня – фігура св. Миколи

Мощаниця (Moszczanica)

Парафіяльна церква св. Архангела Михаїла (дерев'яна, 1719 р.) з дерев'яною дзвіницею (1875 р.). Після 1947 р. використовувалася римо-католиками, зараз закрита. Біля церкви цвинтар з нечисленними бруснянськими пам'ятниками. За обрахунками В. Кубійовича у 1939 р. у селі проживало 1.110 осіб, в тому числі 480 українців, 220 поляків (переважно в колонії Віткі), 360 латинників, 50 гебреїв.

Улазів (Ułazów)

Парафіяльна церква св. Димитрія (дерев'яна, 1835 або 1843 р.) з дерев'яною дзвіницею (1875 р.). Після 1947 р. використовувана римо-католиками, зараз закрита. Внутрі зберігся еклектичний іконостас із XIX ст. та ікони. Поруч церкви залишки стін нової мурованої церкви, якої будова почалася перед спалахом II світової війни та не була завершена (збудовано стіни, які були розібрані після 1947 р.). В селі три цвинтарі з невеликою кількістю пам'ятників. За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 2.660 мешканців, в тому числі 2.070 українців, 20 поляків, 390 латинників і 180 гебреїв.

Цівків (Cewków)

Парафіяльна церква св. Димитрія (дерев'яна, 1840-1842 р.). Після 1947 р. закрита, деякий час використовувалася як склад. Внутрі збереглися залишки монументальної конструкції іконостасу та настінні розписи зі зламу XIX-XX ст. Цвинтар 200 м перед церквою вправо польовою дорогою.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 2.890 мешканців, в тому числі 1.240 українців, 50 поляків, 1.440 латинників і 160 євреїв.

Гміна Любачів

Башня-Долішня (Basznia Dolna)

При дорозі до Любачева цвинтар з II пол. XIX ст., закритий, нині очищений, з великим числом кам'яних бруснянських пам'ятників (майже 450). Увагу звертає різьба св. Миколи на могилі Теодора Допіри, виконана у 1928 р. мистцем-самоуком Василем Гудзом (1863-1936) з села Синявка. На другому боці дороги великий кам'яний хрест – пам'ятник ліквідації панщини у 1848 р. та мурована капличка. У селі, на грудку над річкою, церквище – стояла тут величава п'ятибанна мурована церква Різдва Пречистої Богородиці (1904 р.), запроектована у неовізантійському стилі Василем Нагірним. Зберігся місійний бруснянський хрест із 1925 р.

У сусідній Башні-Горішній, праворуч дороги у напрямку на Підлісся – три кам'яні хрести-обереги.

За обрахунками В. Кубійовича у 1939 р. у Башні-Долішній проживало 1.760 осіб, в тому числі 1.080 українців, 300 поляків (колоністи оселені б. 1900 р.), 230 латинників, 100 гебреїв, 50 інших національностей (передусім німців). У Башні-Горішній 1.500 осіб, в тому числі 1.170 українців, 40 поляків, 210 латинників, 50 гебреїв і 30 осіб інших національностей (передусім німців).

Борова Гора (Borowa Góra)

Цвинтар.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.010 мешканців, в тому числі 790 українців, 20 поляків, 170 латинників і 30 гебреїв.

Залужжя (Zaluże)

Церквище після спаленої у 1984 р. парафіяльної церкви Воздвиження Чесного Хреста Господнього (дерев'яна, 1700 р.), філія парафії у Дахнові. Залишилася мурована параванова дзвіниця (1902 р.) та цвинтар з пол. XIX ст.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.340 мешканців, в тому числі 760 українців, 20 поляків, 480 латинників і 80 гебреїв.

Коровиця Сама (Krowica Sama)

При вулиці в напрямку Коровиці-Лісової церквище після парафіяльної церкви св. Михайла (дерев'яна, 1870 р.), у 1950-х рр. використовуваної як радгоспний склад, спаленої у 2001 р. Неподалік цвинтар з XIX-XX ст., зараз комунальний.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 990 мешканців, в тому числі 760 українців, 60 поляків, 110 латинників і 60 гебреїв.

Опака (Opaka)

Залишки спаленої у 2003 р. парафіяльної церкви Різдва Пречистої Богородиці (дерев'яна, 1756 р.) та дерев'яна дзвіниця. Церква після 1947 р. не використовувалася. Планується її відбудова. При церкві невеликий цвинтар з бруснянськими пам'ятниками.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 900 мешканців, в тому числі 560 українців, 10 поляків, 310 латинників і 20 євреїв.

Синявка (Sieniawka)

Неіснуюче нині село, розташоване при дорозі із Башні-Горішньої до Гути-Кришталевої (колишнього присілка Синявки). В частині села, яка мала назву Тиміші, розташований цвинтар із бруснянськими пам'ятниками (на грудку в лісі праворуч від дороги, у відстані б. 300 м). Стояла тут також парафіяльна церква Вознесіння Господнього (дерев'яна, 1877 р.), яка була розібрана у 1950-х рр.

За обрахунками В. Кубійовича у 1939 р. в Синявці проживало 1.080 осіб, в тому числі 970 українців, 55 поляків, 25 латинників, 30 євреїв. Виселення українців призвело до повної ліквідації села.

Щутків (Szczutków)

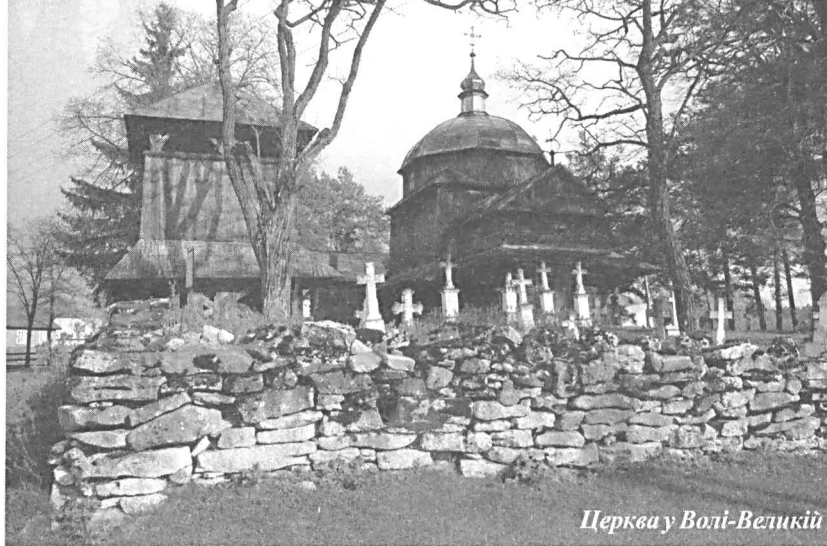
Парафіяльна церква св. Димитрія (дерев'яна, 1904 р.) з дерев'яною дзвіницею (I пол. XIX ст.). У користуванні римо-католиків. Внутрі збереглося декілька ікон. Неподалік церкви цвинтар з бруснянськими пам'ятниками (м.ін. могила вчителя Миколи Назаревича авторства Григорія Кузневича).

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.150 мешканців, в тому числі 950 українців, 90 поляків (переважно колоністи з австрійських часів), 70 латинників і 40 євреїв.

Гміна Наріль

Воля-Велика (Wola Wielka)

Парафіяльна церква Покрови Пресвятої Богородиці (дерев'яна, 1775 р.) з дерев'яною дзвіницею (XVIII ст.), фундована війтом Василем Щирим і громадою. Церква первісно мала архаїчний квадратний купол над нефом, замінений на восьмикутний під час перебудови на початку 90-х рр. XIX ст. Після виселення українців використовується римо-католиками – до 1994 р. Зараз її технічний стан поганий і вимагає швидкого ремонту. Внутрі збереглися розписи виконані 1893 р. Іваном Манастриським та верхня частина пізньобарокового іконостасу з XIX ст., купельного на поч. XX ст. в Лівчі (царські двері з XVII ст. у музеї в Любачеві). В центрі села цвинтар з бруснянськими пам'ятниками.

Церква у Волі-Великій

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.080 мешканців, в тому числі 320 українців, 740 поляків і 20 євреїв.

Гута-Рожанецька (Huta Różaniecka)

Руїни парафіяльної церкви св. Миколи (мурована, 1835 р.), знищеної під час нацистської пацифікації села 26 червня 1943 р. Поруч церкви невеликий цвинтар з кам'яними пам'ятниками.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.400 мешканців, в тому числі 200 українців (у 1900 р. – 360; у 1921 р. – 288), 1.195 поляків і 5 євреїв.

Гута-Стара (Stara Huta, Huta Stara)

При східному кінці сучасного села, в лісі б. 150 м. на південь від дороги, цвинтар із бруснянськими пам'ятниками і церквице. Стояла тут філіальна церква парафії в Лівчі, мурована, з 1928 р. На початку 1950-х рр. була розібрана, а матеріал використано на будову житлових і господарських будинків створеного тоді радгоспу.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 620 мешканців, в тому числі 585 українців, 5 поляків, 20 латинників і 10 євреїв.

Лівча (Łówcza)

Парафіяльна церква св. Параскевії (дерев'яна, 1808 – б. 1815) з дерев'яною дзвіницею (мабуть 1820 р.). З наказу фундатора, польського шляхтича, який був власником села, церква мала мати вигляд латинського костелу, але наприкінці XIX ст. була перебудована й набрала типово церковного вигляду (побудовано тоді також нову дерев'яну дзвіницю). Наприкінці 1940-х рр. перейнята римо-католиками. Неподалік церкви цвинтар зі зруйнованою каплицею пол. XIX ст. і бруснянськими пам'ятниками.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.670 мешканців, в тому числі 1.110 українців, 420 поляків (за деякими даними за австрійських часів говорили по-українськи), 50 латинників і 90 євреїв.

Цвинтар у Лівчі (стан із 2010 р.)

Лукавиця (Łukawica)

Сільський цвинтар, нині використову-
ваний римо-католиками.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р.
у селі проживало 530 мешканців, в то-
му числі 40 польськомовних українців,
470 поляків і 20 євреїв. Українці на-
лежали до парафії у Волі-Великій.

Крупець (Narol-Krupiec)

Парафіяльна церква Покладення Ризи
Пресвятої Богородиці (мурована, 1886-
1899 рр.) з мурованою паравановою
дзвіницею із 1930-х рр. Після виселен-
ня українців не використовувалася, руй-
нується. Поруч церкви та колишнього
оборонного валу цвинтар з невеликою
кількістю бруснянських пам'ятників та
каплицею на джерелі (дерев'яна з
I чверті XIX ст., у 1990-х рр. заміненна
була мурованою).

Осада та укріплення засноване напри-
кінці XVI ст. у Любачівському старо-
стві, на ґрунтах королівського села
Жуків. Нині у складі Нароля – його пів-
денна частина на лівому березі Танви.
В селі існував монастир, заснований
біля 1680 р. за ініціативою о. Іова Ям-
ницького, ігумена Монастиря у Верх-
раті (раніше в Ямниці б. Смолина). У
монастирі, розташованому у східній
частині Крупця, неподалік перехрестя
Львівського і Ярославського шляхів, бу-
ло три церкви – Св. Трійці, Введення у
храм Богородиці та Благовіщення (на
місці сучасної церкви). Монастир на

Фасад церкви у Олешинчах

Стінний розпис церкви у Олешинчах-Старих

початку XVIII ст. мав лише трьох мо-
нахів і був ліквідований у 1745 р. За об-
рахунками В. Кубійовича в 1939 р. у
Наролі проживало 2.500 мешканців, в
тому числі 120 українців, 1.630 поляків
і 750 євреїв.

українців, 339 поляків і 25 євреїв. За
В. Кубійовичем у 1939 р. було тут 530
українців, 210 поляків, 100 латинників
і 70 євреїв (загалом 930 мешканців).

Гміна Олешичі

Плазів (Plazów)

Парафіяльна церква Успення Пресвятої
Богородиці (мурована, 1915-1936 рр.)
у західній частині села. Після виселен-
ня українців використовувалася як
склад, зараз полишена та руйнується.
Біля церкви кілька надгробних кам'я-
них хрестів (найстарший із 1734 р.).
Парафіяльний цвинтар при дорозі в на-
прямку Нароля (нині комунальний).
Плазів був льокований у 1614 р. любачівським старостою Яном Плазою та
отримав магдебурзьке міське право.
Місто засновано „на сирому корені”,
посеред великого лісового комплексу
та було воно місцевим торговельно-ре-
місничим центром. Міські права втра-
тило у 1935 р., що було м.ін. наслідком
зменшення кількості населення, адже
у 1900 р. було 1.225 мешканців, а у
1921 р. лише 786 – в тому числі 422

Борхів (Borchów)

Парафіяльна церква Непорочного За-
чаття (дерев'яна, 1781 р.) з дерев'яною
дзвіницею-брамою. Після виселення
українців перейнята у державну влас-
ність та здевастована (церковне осна-
щення перенесено до музею в Ланцуті).
З 1971 р. використовується римо-като-
ликами. Довкола церкви цвинтар з
бруснянськими пам'ятниками.
За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р.
у селі проживало 530 мешканців, в то-
му числі 390 українців, 60 поляків, 60
латинників і 20 євреїв.

Олешичі (Oleszyce)

Парафіяльна церква св. Онуфрія (муро-
вана, 1809 р.), на розі вул. Собеського
і Костюшка. Зараз в стані руйнування.
На комунальному цвинтарі при вул.
Цвинтарній збереглося кілька десятків

Плазів, хрест із 1734 року

Церкви XVI століття у Горайці

українських пам'ятників та меморіальний знак українцям, які загинули на початку II світової війни (український надпис затертий).

Олешичі у 1576 р. отримали міські права та були ремісничим і торгівельним осередком місцевого значення. Статус міста втратили у 1915 р., після занепаду викликаного великою пожежею у 1901 р. За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. тут проживало 3.500 мешканців, в тому числі 860 українців, 920 поляків, 1.700 євреїв і 20 німців та осіб інших національностей.

Олешичі-Старі (Oleszyce Stare)

Церква Покрови Пресвятої Богородиці (мурована, 1910-1913 рр.) з мурованою дзвіницею (1913 р.), філія парафії у Олешичах. Після 1947 р. закрита, деякий час використовувалася як склад будівельних матеріалів. Біля церкви цвинтар з кільканадцятьма збереженими пам'ятниками.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 2.910 мешканців, в тому числі 1.840 українців, 950 поляків (серед них 20 колоністів поселених у міжвоєнному періоді), 100 євреїв і 20 німців.

Олешичі-Старі Воля (Stare Oleszyce Wola)

Парафіяльна церква Покрови Пресвятої Богородиці (дерев'яна, 1787 р., перебудована у 1876-77 рр.) з дерев'яною дзвіницею (XVIII ст.). Після виселення українців перейнята у державну власність та девастувалася, м.ін. втрачено внутрішнє оснащення. З 1971 р. використовується римо-католиками. При церкві цвинтар із невеликою кількістю бруснянських пам'ятників. У 1855 р. побудований був мурований будинок василіанського монастиря, зараз використовується як шкільний будинок.

Старе Село (Stare Siolo)

У 1980-х рр. розібрано тут парафіяльну церкву св. Косми і Дем'яна (дерев'яна, 1640 або 1844 р.), частинно знищену після 1947 р. та побудовано на тому місці римо-католицький костел. Повністю при цьому знищено прицерковний цвинтар.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 3.380 мешканців, в тому числі 2.630 українців, 60 поляків (з чого 30 колоністів оселених у міжвоєнному періоді), 590 латинників і 100 євреїв.

Суха Воля (Sucha Wola)

Церквище після парафіяльної церкви Введення во Храм Богородиці (дерев'яна, 1838 р.), знищеної після 1947 р. Цвинтар на грудку у лісі, біля 1,5 км південніше від будинків колишнього радгоспу (персеру).

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.870 мешканців, в тому числі 1.690 українців, 60 поляків (з того 50 колоністів поселених у міжвоєнному періоді), 80 латинників, 35 євреїв і 5 німців.

Футори (Futory)

Римо-католицька каплиця Непорочно-го Зачаття Пресвятої Діви Марії, дерев'яна, побудована у 1939 р. як польська домівка „Дім стрільця” (Dom Strzelca) та адаптована на греко-католицьку каплицю, тоді також виник невеликий цвинтар. Від 1946 р. римо-католицька каплиця.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 880 мешканців, в тому числі 740 українців, 10 поляків і 130 латинників.

Гміна Чесанів

Горасць (Gorażec)

Парафіяльна церква Різдва Пречистої Богородиці (дерев'яна, 1585 р., перебудовувана). Поруч дзвіниця перенесена з Майдану-Синявського (1863 р.) – горасцька була знищена у 1970-х рр. під час будови дороги. Церква належить до найстаріших на українській етнографічній території та репрезентує найдавніший вид храмової сакральної архітектури, частинно затертий пізнішими перебудовами, м.ін. квадратні куполи над віттарем і бабинцем були замінені у XIX ст. восьмибічними (інші перебудови, як розбудова нефу, були ліквідовані під час ремонту у 1996-2001 р.). Під час ремонту внутрі були відкриті невідомі раніше розписи із XVII ст. Іконостас, з іконами переважно із XVIII ст., зараз реставрується у Центрі української культури в Кракові (ведений Фондом ім. Св. Володимира). До 1985 р. церква була закритою, нині у користуванні римо-католиків.

Над струмком, притокою річки Лівчанки, капличка, фундована в II пол. XIX ст. на місці, де за усними переказами мала дітям з'явитися Богородиця. В лісі, приблизно пів кілометра на південь від села, парафіяльний цвинтар з I пол. XIX ст., на якому збереглося біля 100 пам'ятників бруснянського типу. Тут також похоронено мешканців села (біля 160 осіб), вбитих 6 квітня 1945 р. батальйоном Корпусу внутрішньої безпеки під час пацифікації села.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.160 мешканців, в тому числі 1.080 українців, 40 поляків (з чого 20 колоністів поселених у міжвоєнному періоді) та 40 латинників.

Дахнів (Dachnów)

Парафіяльна церква Воздвиження Чесного Хреста Господнього (дерев'яна, перша половина XVII ст., ґрунтовно перебудована у 1899-1901 рр.), з окремою дерев'яною дзвіницею (1928 р.). Після 1947 р. перейнята римо-католиками на парафіяльний костел (до 1993 р., зараз використовується лише спорадично). Внутрі збереглося декілька ікон кінця XIX – поч. XX ст. Біля церкви у 1938 р. встановлений був хрест із нагоди ювілею 950-річчя Хрещення Руси-України. На північ від села (при дорозі до Чесанова) парафіяльний цвинтар, зараз у користуванні римо-католиків, на якому збереглося біля 40 українських пам'ятників, передусім бруснянських. За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.800 мешканців, в тому числі 1.050 українців, 150 поляків (з чого 120 колоністів у колонії Гриньки), 570 латинників і 30 гебреїв.

Жуків (Żuków)

Парафіяльна церква Різдва Пречистої Богородиці (дерев'яна, 1767 р., розбудована у 1813 р., перебудована у 1902 р.) з мурованою паравановою дзвіницею (1930-ті рр.). Зараз у користуванні римо-католиків. Внутрі зберігся здекомплектований іконостас із 1749 р., виконаний Михайлом Руткевичем з Жовкви та фрагменти розписів у бабинці. Інше церковне оснащення було вкрадене, частина ікон у музеях в Ланцуті і Перемишлі.

На початку лісу на південний схід від церкви (ліворуч у напрямку Чесанова, ґрунтова доріжка за струмком) цвинтар з пол. XIX ст. з численними (біля 150-ти) бруснянськими пам'ятниками (закритий). В останніх роках відбувається його відновлення силами осіб пов'язаних походженням з Жуковом та при допомозі студентів і пластунів з України. Нині церква і цвинтар розташовані на адміністративній території села **Ковалівка (Kowalówka)**, у 1783 р. заснованого на жуківських ґрунтах німцями, поселеними в рамках т.зв. йосифінської колонізації (первісна назва Фрайфельд – до 1939 р.).

Збереглися документи, що у Жукові чесанівський піп Андрій Яцковський мав розвідувальну мережу, яка передавала Хмельницькому відомості про рух польського війська, а згодом частина селян приєдналася до повстанського війська. За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.430 меш-

Люблинець-Новий. Похід на цвинтар на могили мешканців села
загиблих у 1940-х роках (серпень 2009 року)

канців, в тому числі 980 українців, 220 поляків (переважно у присілках), 200 латинників (у властивому селі) і 30 гебреїв. (У Фрайфельді-Ковалівці проживало тоді 230 осіб, в тому числі 80 українців, 60 поляків, 20 гебреїв і 70 сполонізованих німців).

Більшість українців була з Жукова виселена у 1946 р. до УРСР, інші під час акції „Вісла”, у травні 1947 р. (в цьому ж місяці відділ УПА спалив біля 65 господарств залишених українцями).

Ковалівка – дивись Жуків.

Люблинець-Новий (Nowy Lubliniec)

Парафіяльна церква Преображення Господнього (мурована, 1906-1908 р.) з мурованою паравановою дзвіницею (1908). Після виселення українців церква деякий час була використовувана римо-католиками, нині відбуваються тут греко-католицькі богослужіння, зокрема на свято Преображення Господнього, коли з'їжджаються уродженці села та їхні нащадки. Внутрі зберігся майже повністю іконостас, виконаний у 1908 р. Василем Скрутофом, та більшість церковного оснащення. Стара церква, яка стояла поруч (дерев'яна, 1676 р.), була знищена під час бойових дій у 1915 р. На грудку при північному краї села цвинтар з великим числом бруснянських пам'ятників (біля 400) та могилами вояків УПА і жертв пацифікації села. Могила вояків УПА, які загинули на недалекому терені, була висипана весною 1945 р. Відновлено її у 1992 р. – на хресті розміщені дошки із прізвищами загиблих. Гмінна влада у Чесанові не погодилася на розміщення дошки з написом: „Наша слава не поляже, а

Люблинець-Старий. Могила мешканців села загиблих у грудні 1918 року

розкаже, чия кривда, чия правда і чий ми діти. Т.Г. Шевченко. Борцям за волю України – односельчани”. Далі вглиб цвинтаря розташована збірна могила пацифікації села 2-м дієвим батальйоном Корпусу внутрішньої безпеки, здійсненої 20 березня 1945 р., відновлена у 1992 р. На пропам'ятній дошці викарбовано 75 прізвищ. Біля могили також дерев'яний хрест з табличкою „Хрест встановлено пам'яті 33 мешканців села замордованих 10 X 1944 р. на Руді Ружанецькій та пам'яті 15 мешканців села замордованих в 1944-1945 – односельчани”.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 2.610 мешканців, в тому числі 2.450 українців, 80 поляків, 20 латинників і 60 гебреїв.

Люблинець-Старий (Stary Lubliniec)

Парафіяльна церква Преображення Господнього (мурована, 1926-1927 рр.) з мурованою дзвіницею (1927 р.).

На західному кінці села, при дорозі до післярадгоспної оселі, парафіяльний цвинтар з пол. XIX ст., на якому збереглося біля 300 бруснянських пам'ятників та могили мешканців села, які загинули у 1918 та 1944-1947 рр. У першій могилі похоронені оборонці села, які загинули 13 грудня 1918 р. у боротьбі із польським наступом на Західноукраїнську Народну Республіку. У 1992 р. могила була відновлена колишніми мешканцями села, встановлено на ній хрест з написом „Полягли в бою за Самостійну Україну” та дошками, на яких перераховано прізвища 8-ми люблинчан загиблих у 1918 р. та 20-ти загиблих вояків УПА із цього села. У другій могилі спочивають жертви пацифікації села дієвим батальйоном Корпусу внутрішньої безпеки, здійсненої 20 березня 1945 року. У 1945 р. на місці збірного поховання висипано високу могилу та встановлено хрест, знищені після 1947 р. У 1992 р. могилу відновлено, а на пропам'ятній дошці викарбовано імена 47 загиблих.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.580 мешканців, в тому числі 1.505 українців, 5 поляків, 25 латинників і 45 гебреїв.

Церква у Люблинці-Старому

Закінчення на 37 стор.

«O Ukrainę, o jej wolność!»

(Uczestnicy ukraińskich walk niepodległościowych lat 1917-1921
związani z Chełmszczyzną i Podlasiem)

Kontynuacja z poprzednich numerów

Płk **Światosław Zacharczuk** (?-1942)¹. Uczestnik ukraińskich walk niepodległościowych 1917-1920, w tym wspólnej polsko-ukraińskiej kampanii 1920 r., po internowaniu w Polsce przebywał w Kaliszu. Od 1924 r. na Podlasiu w grupach robotniczych w rejonie Białowieży. Organizator młodzieżowych zespołów chóralskich i teatralnych emigrantów ukraińskich oraz imprez kulturalnych w oddziale UCK. Wiosną 1942 r. zastrzelony we własnym mieszkaniu przez niemieckiego agenta Richtera, któremu usiłował przeszkodzić w zerwaniu ze ściany portretów Tarasa Szewczenki i Symona Petlury².

Płk **Semen (Szymon) Łeszczuk** (1880-1941)³. Urodził się na Wołyniu. Ukończył Seminarium Duchowne w Kamieńcu Podolskim i Konstantynowską Szkołę Junkrów w Kijowie. Podczas I wojny światowej walczył w szeregach armii rosyjskiej, dowódca batalionu. W Armii URL od stycznia 1919 r. Dowódca 2. Pułku Czarnomorskiego, a następnie d-ca pułku Wołyńskiej Grupy Wojsk URL. W maju 1919 r. wzięty do polskiej niewoli. Przebywał w obozie w Pikulicach k. Przemyśla, a następnie w Łańcucie, gdzie na początku 1920 r. płk Marko Bezruczko organizował 6. dywizję armii ukraińskiej. W jej szeregach, a następnie w 2. Dywizji Wołyńskiej brał udział w walkach frontowych armii ukraińskiej i Wojska Polskiego. Po internowaniu w Polsce przebywał w obozie w Wadowicach i Kaliszu. Po rozwiązaniu obozu mieszkał i pracował w Augustowie. Podczas II wojny światowej był nauczycielem we wsi Łaski, pow. Biała Podlaska.

Płk **Włodzimierz Solomko** (?-?) – uczestnik ukraińskich walk niepodległościowych 1917-1920. Po internowaniu w Polsce działacz Ukraińskiego Centralnego Komitetu. Od 1926 r. przebywał w Lublinie, był pierwszym przewodniczącym oddziału UCK w Lublinie. W latach 1927/1928 r. działał na terenie Chełmszczyzny, był czynnym działaczem Ukraińskiego Bezpartyjnego Komitetu Współpracy z Rządem, uczestniczył w wiecach wyborczych. W lutym 1928 r. wydawał w Cheł-

mie tygodnik „Життя Холмщини і Підляшшя” (Żyttia Chołmszczyny i Pidlaszszia), popierający BBWR. Ukazało się 6 numerów w łącznym nakładzie 115 tys. egzemplarzy, które rozprowadzano na terenie wschodnich powiatów woj. lubelskiego. Na czele tego Komitetu stał nauczyciel z Mogielnicy Mikołaj Łeśków i Swyrydon Mychajłyszyn – zastępca prezesa oddziału UCK w Rejowcu⁴.

Płk **Oleksander Petlura vel Chorolski** (29 VIII 1888 – 04 III 1951)⁵, rodzony brat Symona Petlury. Urodził się w Poławie. Ukończył Seminarium Duchowne w Poławie i 3. Kijowską Szkołę Oficerską (1915), w której następnie pracował. Uczestnik I wojny światowej, oficer 27 pułku rezerwowego, a następnie 399. Pułku Nikopolskiego. Od 1917 r. w armii ukraińskiej – dowódca sotni, a następnie 1. Ukraińskiego Pułku Kozackiego im. hetmana Doroszenki. W 1918 r. wystąpił z armii, a wiosną 1919 r. powrócił w jej szeregi i był oficerem sztabowym Armii URL na etacie pułkownika. Od stycznia 1920 r. jeden z adiutantów atamana głównego Symona Petlury, a od maja 1920 r. dowódca etapowego kurenia (batalionu) 3. Dywizji Żelaznej gen. Aleksandra Udowyczenki. Po internowaniu w Polsce przebywał w obozie w Kaliszu i był tam przewodniczącym towarzystwa literacko-artystycznego „Weselka” (Tęcza), grupującego ponad 50 literatów, dziennikarzy, artystów-plastyków. Organem prasowym towarzystwa był miesięcznik „Weselka” wydawany przez wydawnictwo „Czornomor”, zorganizowane przez gen. Mykołę Szapawała. Od 1928 r. był kontraktowym oficerem Wojska Polskiego. Służył w 1. pułku piechoty w Wilnie w stopniu majora. W latach 1939-1941 mieszkał w Chełmie, gdzie zawarł związek małżeński z Iryną Witkowską, a następnie w Równem, gdzie w latach 1942-1944 był pracownikiem redakcji czasopisma „Wołyń”, kierowanego przez Ułasa Samczuka (1905-1987). Po II wojnie światowej mieszkał w Kanadzie, był członkiem 5. Stanicy Związku Byłych Żołnierzy Ukraińskich. Poza językami ojczystymi władał kilkoma językami obcymi: polskim, rosyjskim, greckim, łacińskim i angielskim. Zmarł w Toronto.

Górka chełmska stała się miejscem wiecznego spoczynku inż. **Pyłypa Pyłypczuka** (28 XI 1869 – 30 VIII 1940)⁶, premiera URL, wiceprzewodniczącego Rady Republiki w Tarnowie, wykładowcy Tajnego Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie, absolwenta Instytutu Transportu w Petersburgu i jego pracownika naukowego. Podczas studiów brał udział w działalności narodowej bardzo licznej w tym mieście społeczności ukraińskiej. Po upadku caratu przeniósł się do Kijowa i podjął pracę na politechnice. Wkrótce włączył się w działalność niepodległościową. W końcu 1918 r., po objęciu władzy przez Dyktariat URL, został ministrem łączności. W połowie 1919 r. był przewodniczącym delegacji URL na rozmowach w Warszawie w sprawie wspólnej wojny z Rosją. Po zerwaniu przez Polskę sojuszu polsko-ukraińskiego i internowaniu Armii URL w Polsce przebywał w Tarnowie i w lutym 1921 r. został wiceprzewodniczącym Parlamentu URL – Rady Republiki na wychodźstwie. Po podpisaniu 18 marca 1921 r. polsko-rosyjskiego traktatu w Rydze, zabraniającego oficjalnej działalności emigracyjnego rządu URL, był jednym z trzech inicjatorów (Pyłyp Pyłypczuk, Andrij Łukaszewycz, Andrij Nikowskyj) powołania w Polsce cywilnej reprezentacji emigrantów ukraińskich – Ukraińskiego Centralnego Komitetu. W sierpniu 1921 r. został premierem rządu URL i równocześnie ministrem finansów i gospodarki. W styczniu 1922 r. złożył dymisję z funkcji premiera, przeniósł się do Lwowa i do 1925 r. był wykładowcą działającej nielegalnie Politechniki Lwowskiej. Od 1926 r. mieszkał w Łucku, a następnie w Chełmie, gdzie zmarł i spoczywa na cmentarzu przy dawnym soborze obrządku wschodniego.

Ponadto w Chełmie mieszkali i pracowali liczni uczestnicy ukraińskich walk niepodległościowych 1917-1921, między innymi **Teodora Obidzińska-Rudenko** i **Nazar Obidziński**⁷, którzy podczas walk niepodległościowych kierowali teatrem Armii Ukraińskiej, a po internowaniu w Polsce Ukraińskim Teatrem Objazdowym. W latach 1940-1944 ich teatr prowadził działalność w Chełmie z równoczesnymi wyjazdami jego grup do setek miejscowości na terenie Chełmszczyzny i Podlasia.

Aktywną działalność społeczną prowadziła też **Maria Urban-Wowk** (25 I 1892, Kijów – ?, Kanada). W grudniu 1917 r., będąc uczennicą Gimnazjum Cyrylo-Metodiańskiego w Kijowie, wstąpiła do studenckiego kurenia Armii URL i jako żołnierz oddziału wywiadu brała udział w walkach z najezdnymi wojskami Rosji bolszewickiej. W 1918 r. była w oddziale wywiadu grupy powstańczej atamana Jurka Tiutiunnyka, a następnie 4. Dywizji Kijowskiej, uczestniczyła w I pochodzie zimowym i dalszych walkach tej dywizji w kampanii 1920 r. Po internowaniu w Polsce przebywała w obozie w Częstochowie, gdzie ukończyła kurs sanitariuszy obozowych i pracowała w placówkach ochrony zdrowia internowanych ukraińskich. W końcu lat trzydziestych zamieszkała w Chełmie. W okresie 15 V – 30 VI 1941 r. ukończyła zorganizowany przez Ukraiński Komitet Pomocy w Chełmie kurs medyczno-sanitarny i prowadziła gabinet akuserski przy ul. Obłonskiej. W lipcu-sierpniu 1941 r. mieszkała w rodzinnym domu autora w Wólce Tarnowskiej i opiekowała się matką z noworodkiem – żoną jednego z działaczy Powiatowego Związku Spółdzielni Ukraińskich w Chełmie. Równocześnie prowadziła działalność oświatową dla mieszkanki wsi oraz popularyzowała czytelnictwo książek w języku ukraińskim. Kilka z nich z dedykacją „Читай і пам’ятай” otrzymał od niej autor tego biogramu. Była też w tym czasie działaczką Ukraińskiego Komitetu Pomocy w Chełmie. Po II wojnie światowej zamieszkała w Kanadzie i uczestniczyła w działalności Ukraińskiego Klubu „Rodyna”⁸.

Iwan Lutyj-Lutenko (1897-1989)⁹ – ataman Zwenyhorodczyzny i Chłodnego Jaru. Urodził się w Towmaczu na Kijowszczyźnie. W latach 1917-1919 porucznik Armii URL, ranny powrócił do wsi rodzinnej, gdzie zastał zgłiszczar i groby co dzieśiątego mieszkańca rozstrzelanego przez bolszewików. Podobnie było w sąsiednich miejscowościach. Po wygojeniu ran zorganizował około tysięczny oddział i przybierając imię XVIII-wiecznego watażki Iwana Gonty, prowadził walki partyzackie do 1923 r., po czym przybył do Polski i zamieszkał w Iwanowicach na Polesiu, gdzie w 1931 r. został prezesem oddziału Ukraińskiego Komitetu Centralnego. W 1938 r. otrzymał nakaz opuszczenia powiatu kosowskiego. Podczas II wojny światowej przebywał we Włodawie i Chełmie. 4 czerwca 1942 r. aresztowany przez gestapo. Za wstawienictwem abp Ilariona

zwolniony, był dyrektorem powiatowego Związku Kooperatyw Ukraińskich w Chełmie. Po II wojnie światowej w Niemczech, Maroko i USA. Syn Jurij uczył się w Przemysłu, mieszkał w Bursie im. S. Petlury, której budowę wspierał Iwan Lutyj-Lutenko.

Nazar Obidziński. W 1920 r. dyrektor teatru armii URL, potem Objazdowego Teatru Ukraińskiego w II RP. Wybuch wojny 1939 r. zastał zespół pod Warszawą. Wskutek wrzucenia przez żołnierza niemieckiego granatu do bunkra, zginęło wiele osób, w tym Ahafia Lubśka i Mykoła Kusenko-Szedzik. Podczas II wojny światowej teatr przeniósł się do Chełma i występował pod nazwą „Narodnij Teatr Ukrajinskoho Oświtiho Towarystwa” pod kierownictwem Nazara Obidzińskiego. Był pierwszym popularyzatorem teatru ukraińskiego wśród mieszkańców setek miejscowości w II RP. Natomiast podczas II wojny światowej jemu zawdzięczają mieszkańcy Chełma, a także wsi i miasteczek Chełmszczyzny i Podlasia, pierwsze kontakty z zawodowymi aktorami i klasycznymi sztukami autorów ukraińskich.

Wraz z wymienionymi na terenie Chełmszczyzny i Podlasia pracowało wielu innych uczestników ukraińskich walk niepodległościowych z lat 1917-1921. Wśród nich był między innymi **Włodzimierz Stołyca** – dyrygent chóru cerkiewnego w Połoskach, w pow. Biała Podlaska, zamordowany na tle narodowościowym w sierpniu 1944 r. Był synem ppłk. Armii URL **Iwana Stołyca** (1871 – 18 XII 1924), internowanego w 1920 r. w Polsce i zmarłego w Ustrzykach Dolnych na Podkarpaciu.

Na cmentarzu w Domanowie, pow. Bielsk Podlaski, jest pochowany **Iwan Zwaryczuk** (23 XI 1896 – 13 IX 1939)¹⁰ – ppłk Armii URL, który był oficerem kontraktowym Wojska Polskiego i jako student Wyższej Szkoły Wojennej (podobnie jak około 50 pozostałych ukraińskich oficerów kontraktowych) nie miał obowiązku uczestniczenia w wojnie 1939 r. Brał jednak udział w wojnie w składzie Brygady Podlaskiej jako z-ca kwatermistrza. Poległ w walkach pod wsią Mień, podobnie jak ponad 7800 Ukraińców – żołnierzy Wojska Polskiego poległych w kampanii 1939 r.

I. Zwaryczuk urodził się w Białej Cerkwi. Ukończył Jełysawetowską Szkołę Kawalerii w Warszawie. Uczestnik I wojny światowej. W armii ukraińskiej d-ca kompanii oraz adiutant sztabu brygady. Po internowaniu przebywał w obozie w Cze-

stochowie i brał udział w działalności organizacji oświatowych oraz redagowaniu pism obozowych. W latach 1923-1927 otrzymał stypendium rządu Czechosłowacji i studiował na Wydziale Leśnym Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach. Po powrocie do Polski został przyjęty na oficera kontraktowego w Wojsku Polskim. W trakcie służby cieszył się bardzo dobrą opinią przełożonych. Za 1938 r. uzyskał następującą opinię d-cy pułku płk. Więckowskiego: *Bardzo sumienny i dokładny w pracy. Bardzo obowiązkowy. Inteligentny. W stosunku do państwowości polskiej lojalny. Zdolny ogólnie i zawodowo. Ukończył kurs przygotowawczy do WSW i został przyjęty. Bardzo dobry dowódca szwadronu. Mógłby być bardzo dobrym adiutantem pułku. W przyszłości kandydat na oficera sztabowego*. Prowadził też zajęcia dla oficerów ukraińskich w grupie szkoleniowej przy oddziale UKC w Warszawie. Od 1927 r. był członkiem sztabu ministra spraw wojskowych URL na wychodźstwie. Był jednym z 8 oficerów kontraktowych WP (obok P. Diaczenki, W. Malcia, M. Palijenki, P. Samutyna, W. Tatarskiego, P. Szandruka, i B. Walijskiego), którzy studiowali w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie.

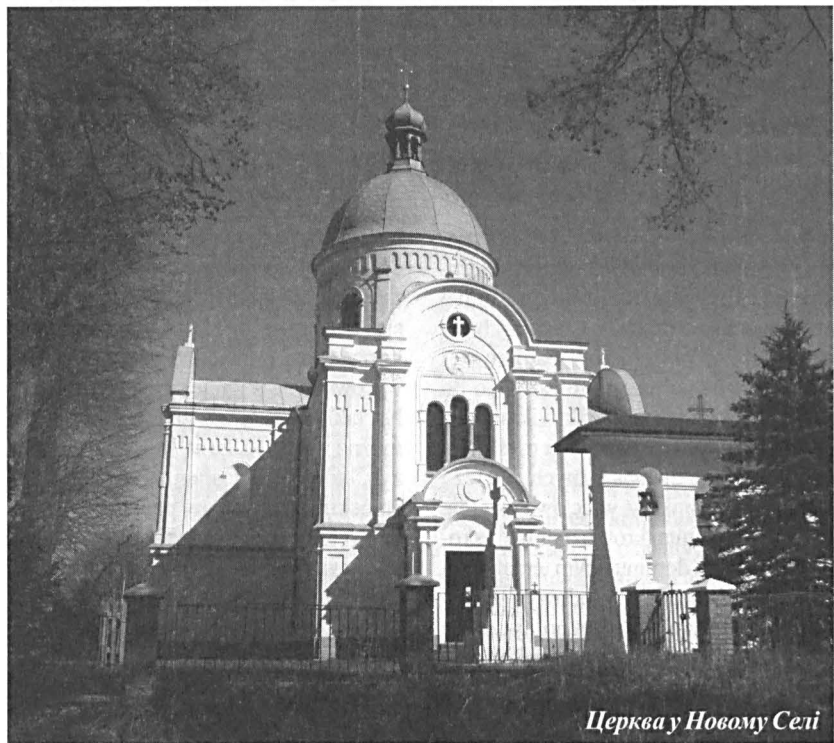
Rozpoczęta na przełomie XIX/XX wieku identyfikacja narodowa Ukraińców Chełmszczyzny i Podlasia, w tym pobyt w *bieżeństwie*, w większości na etnicznych terenach ukraińskich, udział licznej grupy w budowaniu państwowości ukraińskiej w latach 1917-1920 osiągnęła swe apogeum podczas II wojny światowej. Po raz pierwszy w historii tego regionu umożliwiono jego prawosławnym mieszkańcom na równi z rzymskimi katolikami korzystanie ze szkół i modlenie się w świątyniach w języku ojczystym, korzystanie z prasy, branie udziału w pracy kół Ukraińskiego Towarzystwa Oświatowego, amatorskich zespołach artystycznych, udział w występach objazdowych grup teatralnych, zwłaszcza osiadłego w Chełmie zawodowego teatru ukraińskiego Nestora Obidzińskiego, złożonego z b. żołnierzy URL. Pewną rolę w identyfikacji narodowej spełnili także Ukraińcy – żołnierze Armii Czerwonej zbiegli z obozów jenieckich i korzystający z pomocy mieszkańców wsi. Proces ten został zahamowany już w 1943 r. przez prześladowania i fizyczną likwidację działaczy ukraińskich. W latach 1942-1943 zamordowano prawie 500 Ukraińców – duchownych, nauczycieli szkół ukraińskich, wójtów, sołtysów, organizatorów chórów,

груп театральних, активних діячів
вільських¹¹, а перервано по закінченні
II війни світової. В результаті розмов
премієра еміграційного рządu польського
Stanisława Mikołajczyka і його радця
Stanisława Grabskiego ze Stalinem (сер-
пень 1944) і decyzji powołanego з його
przyzwolenia Polskiego Komitetu Wyzwo-
lenia Narodowego, в latach 1945-1946
deportowano з Chełmszczyzny і Południo-
wego Podlasia на teren USSR 195.076
Українців, а в 1947 р. decyzją рządu Pol-
ski Ludowej в рамках акції „Wisła” дал-
szych 44.726 осіб розсiedlono по тися-
cach місцевості зем західних і пів-
ночних¹² jako „ostateczne rozwiązanie
problemu ukraińskiego в Polsce”¹³.

Aleksander KOLAŃCZUK

1. E. Wiszka, *Emigracja ukraińska в Polsce 1920-1939*, Toruń 2004, s. 540-541, 543.
2. Г. Мироненко, *Кольонія українців-емігрантів у Біловезжі*, Календар „Свободи” на 1960 р., s. 115-118.
3. CAW, SAU, sygn. 380.2/243, *Korpus oficerski armii URL в 1920 r.*; *ibidem*, sygn. 380.2/61; *Armia URL на 1.VIII.1927*; *ibidem*: 380.2/261: *Kartoteka oficerów armii URL*; „Календар Альманах” на 1943 р., Краків-Львів 1942, s. 160.
4. M. Szumiało, *Українські емігранти політичної орієнтації „petlurowskiej” в Chełmie і Rejowcu в okresie międzywojennym*, — „Rocznik Chełmski”, 2000, t. 6, s. 111-121.
5. S. Stepien, *Losy brata Symona Petlury. Brat Głównego Atamana — Aleksander Petlura Oficerem Wojska Polskiego*, — „Kurier Galicyjski”, 2009, nr 21, s. 12.
6. О. Колянчук, *Пилип Пилипчук (1869-1940)*, — „Холмський Вісник”, 2000, nr 2, s. 14-15; A. Kolańczuk, *Nekropolie...*, s. 241-242.
7. М. Грінвальдт, *Холмський театр (Спогади)* [w:] Є. Пастернак, *Нарис історії Холмщини...*, s. 417-421;
8. *Пам'ятна книга*, Гамільтон 1987, s. 432, 435.
9. Р. Коваль, *Повернення отаманів Гайдамацького Краю. Іван Лютый-Лютенко отаман Звенигородщини та Холодного Яру*, Київ 2001, s. 116-120.
10. CAW, SAU, sygn. 380.2/243; 380.2/239; T. Kryśka-Karski, *Straty korpusu oficerskiego 1939-1945*, Londyn 1996, s. 510; A. Kolańczuk, *Nekropolie і groby...*, op. cit., s. 286.
11. ЦДАГОУ, Ф. 3959, оп. 2, спр. 133, арк. 72-91, *maszynopis powiadomienia Ukraińskiego Komitetu Centralnego в Lublinie з 22 stycznia 1944 r.*
12. E. Misiło, *Repatriacja czy deportacja*, t. 1. Dokumenty, Warszawa 1996, s. 23.
13. E. Misiło, *Akcja „Wisła”*, Warszawa 1993, s. 93.

Земля на українському обрії

Церква у Новому Селі

Закінчення з 34 стор.

Німців (Niemstów)

Церква Різдва Пречистої Богородиці (мурована, 1910 р.), філія парафії в Улазові. Після 1947 р. церква стояла закритою, зараз у користуванні римо-католиків. Внутрі зберігся гарний іконостас із XVII ст., але в 1993 р. був перенесений до церкви в Ярославі, до часу завершення реставрації тамтешнього іконостасу. Неподалік від церкви, при дорозі до Чесано ва, цвинтар з другої половини XIX ст., на якому збереглося біля 40 пам'ятників бруснянського типу. За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.190 мешканців, в тому числі 540 українців, 50 поляків, 540 латинників і 60 гебреїв.

Нове Село (Nowe Sioło)

Парафіяльна церква св. пророка Іллі (мурована, 1907 р.), з мурованою дзвіницею (1865 р.). Після 1947 р. стояла деякий час закритою, нині в користуванні римо-католиків. Збереглися фрагменти іконостасу та декілька ікон. Парафіяльний цвинтар у центрі села, нині використовуваний римо-католиками, з численними українськими пам'ятниками, переважно бруснянського типу.

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 2.670 мешканців, в тому числі 1.900 українців, 260 поляків (у польському присілку Фільварки), 430 латинників (у властивому селі) і 80 гебреїв.

Хотиліуб (Chotylub)

Церква Покрови Пресвятої Богородиці (дерев'яна, 1888 р.), з мурованою дзвіницею (1932 р.). Після 1947 р. перейнята римо-католиками (у 1986 р. добудовано примітивну крухту, яка псує архітектуру), від 2000 р. не використовується (побудовано новий костел). Внутрі збереглося церковне оснащення та майже повний іконостас із I пол. XVIII ст.

На схід від села, при дорозі, сільський цвинтар з I пол. XIX ст. з невеликим числом бруснянських пам'ятників (закритий).

За обрахунками В. Кубійовича в 1939 р. у селі проживало 1.510 мешканців, в тому числі 740 українців, 30 поляків, 700 латинників і 40 гебреїв.

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Nie! – «bezczelnym prowokacjom», tak – narodowym symbolom!

Podobno ludzie coraz mniej czytają, przynajmniej wydań tradycyjnie drukowanych na papierze, a jeszcze mniej piszą, jednak od czasu do czasu pojawiają się listy od czytelników, papierowe i elektroniczne, adresowane zarówno do naszej redakcji, jak i Związku Ukraińców Podlasia. Myślę, że są w nich myśli ciekawe nie tylko dla nas samych, ale też i naszych czytelników, więc dwa ostatnie postanowiłem tutaj krótko omówić i skomentować. Ich dominującym tematem są problemy związane z narodowym zaplątaniem, będącym skutkiem politycznych manipulacji, które zaczęły się już w dwudziestoleciu międzywojennym, a w pełni rozkwitły po 1939 roku.

Zacznijmy od pełnego emocji listu, którego autor podpisał się jako „Pidlaszok”. Zwracając się do działaczy Związku Ukraińców Podlasia, podkreśla on: „Bardzo wysoko cenię pracę, jaką wykonaliście na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat dla podniesienia świadomości narodowej wśród mieszkańców Północnego Podlasia”. Zaraz jednak prosi „o wykrzesanie jeszcze więcej energii”, albowiem ukraińska społeczność naszego regionu właśnie stanęła „w obliczu coraz bardziej beczelnych prowokacji”, jakimi jego zdaniem jest „stawianie na terenach ukraińskojęzycznych białoruskojęzycznych tablic informacyjnych oraz tablic drogowych z nazwami miejscowości w języku białoruskim”. Chodzi tu więc nie tylko o tablice drogowe w gminie Orla, ale też o tablice informacyjne i drogowskie postawione przed kilku laty w ramach projektu „Drzewo i sacrum. Podlaski szlak kulturowy”, które w zamyśle ich twórców mają być jednym z elementów utwierdzenia ogólnego przekonania o „białoruskim charakterze etnicznym” ukraińskojęzycznych wsi nad Bugiem i Narwią.

„W mojej ocenie – pisze dalej Pidlaszok – te prowokacje działaczy białoruskich naruszają obowiązujące prawo, a rolą prawników powinno być znalezienie tylko odpowiednich paragrafów. Nie może

być tak, że wbrew ustaleniom naukowców (językoznawców) odnośnie pochodzenia mieszkańców Północnego Podlasia i ich języka, działacze białoruscy, wykorzystując niewiedzę prostych ludzi, wprowadzają w życie swoje chore wizje. Na takiej samej zasadzie tym ludziom można wmówić, że są Murzynami, a język, którym się posługują, jest językiem chińskim. Czy organy państwowe w takiej sytuacji równie ochoczo wezmą się do stawiania na Podlasiu tablic w języku chińskim. Na pewno nie, gdyż byłby to absurd. Takim samym absurdem jest również stawianie w co drugiej miejscowości kłamliwych tablic informacyjnych oraz tablic drogowych w gminie Orla z nazwami miejscowości w języku białoruskim”.

Powiedziane to zostało dość drastycznie i może mało „poprawnie politycznie”, ale ostateczny wniosek trzeba uznać za całkowicie słuszny – jest to absurd, z którym trzeba walczyć. Podobnie jak absurdalna jest sytuacja kilku pokoleń ukraińskojęzycznej młodzieży, która przeszła przez kuriozalny eksperyment władz oświatowych w postaci nauczania jej języka białoruskiego – jako rzekomo ojczystego. Jego ofiarą stał się m.in. autor kolejnego listu, pochodzący z Czeremchy Arkadiusz Kulgawczuk (Arkadij Kulhawczuk): „Kazano mi w moich młodych latach uczyć się jakiegoś dziwnego języka, twierdząc, że jest to mój język narodowy (!) (zwolnieni z nauki zostali katolicy rozmawiający na ulicy w takim samym języku jak my). (...) Inercja naszych rodziców, wynikająca ze słabego wykształcenia, a także braku uświadczenia narodowego, też temu sprzyjała. Nie wiem zresztą, co protesty by dały? Przecież to były lata Gomułki. Władza zapewne jakoś z takim „problemem” by się uporała. Nie dostałby taki protestujący przydziału na cement, nie kupiłby nawozów. Metod było sporo...”.

Winni tej sytuacji nie są jednak nasi sąsiedzi-Białorusini, chyba że ci, którzy – wspólnie z ukraińskojęzycznymi prawosławnymi – stali się wykonawcami poli-

tyki władz sowieckich czy zależnych od woli Moskwy włodarzy „Rzeczypospolitej Ludowej”. Właśnie smutnym następstwem tej epoki są poświęcone dalsze rozważania Pana Arkadiusza: „Zadekretnowano za II RP, sowieci potwierdzili, PRL przyklepała: „Ten naród to Białorusini!”. Jak komuś setki razy powtarzano, kim on jest, to w końcu uwierzył, zwłaszcza że przedtem też nie bardzo wiedział, jakiej jest narodowości. Nawet na tym zyskał – ominęła go akcja „Wisła”, i to chyba jedyny plus.

„Pańska” Polska stawiała go w drugim szeregu, jeżeli chodzi o awans społeczny i bardziej widziała w nim „ruskiego”, prawosławnego, a więc niegodnego stanowisk w Najjaśniejszej Rzeczypospolitej. „Ruski” oficerem? Nauczycielem? Wojewodą? NIEDOPUSZCZALNE!!! W kraju, gdzie mniejszości stanowiły spory odsetek, wołano: „Ani Rusin, ani Żyd nie będzie nami rządzić!”. Demokracja, co?

Po wojnie ruskosjęzyczne społeczeństwo gremialnie poparło nową władzę, licząc na odmianę. I słusznie! Wielu skorzystało z możliwości, ale ci, co dostali się na wyżyny władzy, nie zrobili nic dla swojego narodu lub bardzo mało, chociaż takie możliwości mieli. Już szybciej decyzję w naszych sprawach podejmował Polak, niż człowiek stąd (tutejszy). Bał się posądzenia o nacjonalizm?

Często ten ostatni ukrywał swoje pochodzenie, swoje wyznanie. Wojskowi, milicjanci i działacze aparatu nie brali ślubów w cerkwi. Trudno dziś zrozumieć, czego się obawiali. Więc na pewno nie oni mieli coś zrobić na niwie odrodzenia narodowego. A jeżeli coś robili, to zgodnie z wytycznymi politycznych aparatczyków. A linia była jedna: „Na Podlasiu nie ma Ukraińców!”. Trwało to 50 lat, ba, nawet więcej – wliczając czasy II RP. No i mamy skutki: przykład tablic w Orlu i gminie. Czy jest możliwe naprawienie tych wszystkich wypaczeń? Należy w to wierzyć, chociażby dla lepszego własnego samopoczucia.

Bardzo ciężko jest ukształtować świadomość narodową, a jeszcze trudniej ją zmienić. Największymi naszymi wrogami jesteśmy my sami, a nie ludzie z okolic Sokółki czy Krynek. Właśnie ci, którzy mówią gwara północnoukraińską, ale zostali zaślepieni ową „białoruskością” i dla których żadne autorytety naukowe, żadne badania językoznawców się nie liczą, są niestety najbardziej wpływowi. Pomaga im w tym wieloletnia propaganda obcych nam sił i ideologii, i nieświadomość narodowa naszych przodków (ja „tutejszy”, „ruski”).

W przypadku osób pochodzących z Czeremchy i jej okolic pozytywnym czynnikiem w budowaniu ukraińskiej świadomości narodowej jest fakt, że tutejsza gwara w mało czym odbiega od ukraińskiego języka literackiego, w odróżnieniu od bogatej w archaizmy gwary bielskiej. Właśnie to dało A. Kulgawczukowi podstawę do stwierdzenia: „My bardziej, uważam, czujemy więź emocjonalną i językową z Ukrainą, z jej historią. Jak powiedział mi mój kolega z pracy: „Jestem z Bielska, ty z okolic Czeremchy, ale widzę, że tobie ze względu na twój język łatwiej identyfikować się z Ukrainą niż mnie. Ty zdecydowanie wybrałeś barwy niebiesko-żółte, a ja myślę: może biało-czerwone, może biało-czerwono-białe, a może niebiesko-żółte?”. Orzeł, Pogoń czy Tryzub? A może 12 żółtych gwiazdek na niebieskim polu?”.

Tutaj autor listu dochodzi do problemu eksponowania ukraińskich barw i symboli narodowych podczas imprez organizowanych przez Związek Ukraińców Podlasia, aby wpływając na emocje, służyły one budowaniu poczucia tożsamości narodowej:

„Temu mają służyć te wszystkie symbole i barwy narodowe! Ludzie tego potrzebują. Podczas tegorocznego festiwalu „Pidlaśka Osin” na koncercie w Białymstoku, przy ostatniej pieśni chóru z Czerkas – ludzie wstali! Ludzie wstali na pierwsze słowa pieśni „Rewe ta stohne Dnibr szyrokyj”. A dlaczego koncertu (fe-

stiwalu) nie zacząć od hymnu Ukrainy i Polski (czy może odwrotnie), a potem krótkie uroczyste przemówienia oficjalnych gości z jednej i drugiej strony. Trzeba dbać nie tylko o wykonawców na dobrym poziomie, ale też o narodowy ceremoniał. Emocje, przeżycia i wrażenia spełniają określone zadania i pomagają osiągnąć określony efekt świadomościowy.

Tak powinno być zwłaszcza podczas „Kupały” na Bachmatach. Tam jest mnóstwo młodzieży, a na młodych najsilniej oddziałują obrazy (przecież to obrazkowe pokolenie). Chyba dwa lata temu na wieczornym koncercie rockowym ktoś z młodych wyciągnął ukraińską flagę i zaczął nią powiewać. Nie trzeba zresztą czekać do wieczora, bowiem obecność narodowej symboliki, obok flagi państwowej i unijnej, jest ogólnie przyjętą wizualną oprawą podczas imprez masowych organizowanych przez mniejszości. Więc i my, Ukraińcy, nie możemy się bać swoich”.

Oba listy można więc podsumować krótko – to sprzeciw wobec zakorzenionego przez dziesięciolecia fałszu i wołanie o zdecydowaną walkę z nim, wołanie o działanie budujące naszą tożsamość narodową – także w sferze symboliki i emocji. Tak brzmi głos czytelników naszego pisma i sympatyków naszej organizacji. Od siebie mogę dodać tylko, że rzeczywiście powinniśmy być bardziej „agresywni” (czytaj: ofensywni) zarówno w sferze emocji, a więc eksponowania narodowych symboli, co zresztą jest łatwo zrealizować, ale też w popularyzacji wiedzy o społeczności ukraińskiej w naszym regionie. Niedalekie już 20-lecie Związku Ukraińców Podlasia, który swoją działalność zaczął wiosną 1992 roku, aż się prosi o krótki, a jednocześnie zdecydowany i szeroko rozpropagowany raport (w mediach i wśród polityków oraz urzędników odpowiedzialnych za sprawy kultury i oświaty), zawierający omówienie uwarunkowań historycznych i politycznych prowadzących do powstania tych wszystkich absurdów, z którymi stykamy się na każdym kroku, jak i to, czego powinniśmy żądać, aby chociaż częściowo nadrobić nasze „narodowe zapóźnienie”, które stało się nie z naszej winy. Bo to, czego nie zrobimy teraz, będzie już tylko naszą winą...

JH

Na zdjęciu: Młodzież z ukraińską flagą podczas „Na Iwana, na Kupala” (2005 r.)

**Шановний Пане Редакторе,
Дорогий Друже!**

Широ вітаємо Тебе і весь колектив журналу „Над Бугом і Нарвою” з гарною річницею 20-ліття журналу. Ми з приємністю констатуємо, що за той час Ваш журнал міцно вписався в духовний краєвид Підляшшя, а також став помітним явищем у культурному житті українців у Польщі та в діаспорі. В Канаді ми чекаємо на Ваш журнал з нетерпінням і з радістю вітаємо кожне його нове число.

Наше признання та повагу до Вашого журналу викликає мудре та далекоглядне його редагування, завдяки чому читачі з-посеред корінних жителів Підляшшя можуть усвідомлювати своє українство, а при тому Ваш журнал органічно

вписує цю українськість в культурний краєвид цілого Закерзоння та українського материка.

Ми Вам вдячні також за те, що від 20 років відкриваєте нам незвідані приваби земель над Бугом і Нарвою, а при тому відкриваєте нам заново Лемківщину, Холмщину і Надсяння, бачені з погляду Більська, Білої і Дорогичина.

Тож з вітаннями прийміть також наші щирі побажання дальшої витримки і насаги в роботі, мудрости й витривалости у долатті перепон та багато вдоволення від свідомости того, що робите корисне і добре діло.

Нових Вам успіхів і нових висот!

Богдан Шевчик

Голова Об'єднання „Закерзоння”

Торонто, у жовтні 2011 року

Іван КИРИЗЮК: ВІРШІ

Знак

Дала знак
І сказала
Розстели
Моє тіло
Під
Буковим Бердом
Хай вітер
З Ветлинської
Полонини
Магічною
Струною еротики
Сповие
Зеленим листочком
Янтарне
Тіло
У той момент
Буду готова
Тільки очі твої
Хай відгадають
Про що мрію.

Більськ, 23.01.2011 р.

Пам'ять

Догоряє
Білим п'ятнечком
Пам'ять,
Ще тільки
Червоний колір
Твоїх уст
Розпалює
Гарячий спомин
Глибоко
Під серцем.

Більськ, 3.02.2005 р.

Пригаси

Пригаси мій біль
Шепотом терпеливого ждання,
Розв'яжи надіям крила,
Хай мрії
Розстеляться
У грона орябини,
Припорошені дощем.
Куди йти? до кого?
А може присісти
При зеленім лузі
З вірою,
Що білий лебідь
Спокій принесе.

Більськ, 15.12.2002 р.

Вересневий сонет

Долі моєї віз
На високому колесі
Котиться навропростець
Мов
Вервечка журавлина
В небі
Сірої осені
Пригашений
Вогник суму
Несповнених надій
Обережно
Закутує в долоні
Спокій вересневої тиші.

Більськ, 3.09.2002 р.

До друзів...

Друзі – мої побратими,
Бережіть рідне Підляшшя!
Нашу малу Україну,
Бо то є гніздо вічно наше!
Бережіть від лукавих сусідів
Нашої мови красу,
Навчайте нащадків в бесідах
Про історію нашу стару,
Співайте гордо
Пісні козацькі,
Хай воскресне пригашена
слава!
Ви не гнітесь чужому –
Неволя глотку задавить.

Більськ, 8.02.2005 р.

З нашого

Ще не відійшла
Віра,
Дихаєм надіями
Нашого дому,
Де ми родились,
Де ми росли.

Ангели нам
Вечірню совершають
Зерном зрілим.

На пожарищах минулого
Вітер порозвішав
Жалю павутиння.

14.02.2003 р.

Хронологіон — 2010

Зі своїх думок списав Юрій Гаврилук

17.04.2010 р., Старий Павлів над Бугом
Думка поето-філософська в дорозі виникла: Життя як манна каша на молоці — здається біла й густа, має якийсь зміст, але коли пробуєш його спіймати й стиснути в руці то прослизає, протікає поміж пальцями...

17.04.2010 р., у дорозі Південним Підляшшям
Їду, бачу — бусел стоїть при дорозі. Мама казала, що ліпше є побачити першого бусла, як летить, аніж як стоїть. Вона завжди першого бусла бачила стоячого. Пригадалося мені тепер це і подумалося — щоб побачити летючого бусла, то треба бути весь час задивленим у небо...

27.04.2010 р., Білосток
Сиджу в Cafe Club-і торгівельної галереї „Біла”. Написав відповіді — як підслідний об’єкт ліцензійської дисертації, а зараз ще маю час на якусь літературчину. От хоч би: *Чоловіки мають різні сни ніччю й різні асоціації ранком. Вночі може їм приснитися якась гарна жінка, котра спеціально для них сексовно одягнеться. А ранком може їм із якоюсь гарною жінкою асоціюватися запах піни для гоління...*

Написав кілька речень такої літературщини й більш мені не хочеться. То хіба прийдеться стати обсерватором, адже у торгівельній галереї туди-сюди манджають передусім молоді жінки, або й просто дівчата. А жінка для чоловіка у кожному віці це провокація — для кого виключно „чисто сексуальна”, для когось також і дещо інтелектуальна. Одні ж бо дивляться зразу на „цицьку”, інші шукають поглядом також очей...

* * *

Вчора був знов (передучора також) на могилках села Істок у Гайнівській гміні. „Геніальні” могилки — на одному із пам’ятників (не датованому) напис: *Гольонко Fiedia i Misza*. Таке помішання зовсім нашого, нібито нашого й зовсім не нашого могли придумати лише витончені у своїй „національній безграмотності” — наші селяни.

Є там, також недатований, пам’ятник

на могилі Максима і Агафії, з прикріпленою фотографією цього ж Максима — у такому архаїчному кожусі і з такою архаїчною стрижкою, що й сьогоднішні 70-річні не пам’ятають. То певно цій фотографії років десь більше ста. Може собі портрет у такому кожусі, і з такою стрижкою, замовити. То ж і Шевченко світлина в кожусі собі робив, хоч не був же жодним мужиком сільським, але випускником академії мистецтв, та ще й визнаний письменник та художник...

* * *

Прийшлося поміняти „галерею” — із „Білої” на „Альф”, тобто переїхати із одного підземено паркінгу на другий. Знайшов я тут, у „Альф”, якесь „ресторанте” й присів, нічого не замовляючи — бо скупий... Можу літературне писати, але мені не дуже щось творче на думку спадає. То може про цю останню фотографічну подорож через Холмщину та Надсяння?

Цвинтарі там збереглися у різному стані. На Холмщині вони дуже часто виглядають неначебто землетрус перейшов — ні одного не вивернутого кам’яного хреста-пам’ятника. Так є, для прикладу у Стрільцях, рідному селі Юрія Лукашука, коменданта Української самооборони на Грубешівщині у 1943-1944 р., а заодно й письменника Йосипа Струцюка, який зараз у Луцьку проживає, чи у Городку біля самого Грубешева (назва села виникла від городища, яке археологи ідентифікують як зали-

шок літописного города Волинь, отже столиці наших передків — давньоукраїнців-волинян). У кращому стані цвинтар у селі Космів (видно, що відновлюваний), мальовничо розташований на високому березі Бугу, де знайшов навіть два пам’ятники з написами українською мовою. Назагал же написи на них по-російськи, м.ін. тому, що переважно це пам’ятники ще з-перед Першої світової війни. Виходить, що після повернення із „беженства” (примусової евакуації у 1915 р.) селяни, яким прийшлося відбудовувати попалені російською армією господарства й привертати під хліборобство облогу декілька років поля, були надто бідні, щоб вшановувати пам’ять своїх покійних рідних у камені, а дерев’яні хрести вже знищив час, а то й хижа людська рука. На Надсянні пам’ятники на цвинтарях переважно стоять — навіть ці із зображенням тризубів та написами, вказуючими, що спочивають під ними українські учасники війни за Галичину в 1918-1919 роках (але все ж — не всі). Може це заслуга вищого рівня культури місцевих поляків, які ж протягом 1772-1918 років жили в європейській Австрії, не в азійській Росії, до якої рівно сторіччя (1815-1915) належала Холмщина. А може й свою роль зіграв факт, що українські цвинтарі на Холмщині православні, отже „схизматичські”, а в Галичині все ж таки католицькі, хоч і грецького обряду. Ну, але які не були б причини — наслідки дуже різні.

Хоч і в галицьких селах не все як треба – от, хоч би в Осердові, де цвинтар так заріс, що хоч він при самій дорозі, то навіть ранньою весно, коли ще не розвинулося листя, не помітиш, що біля тебе цвинтар, а не щось на вид Амазонської джунглі. Крім цього й тут не обходиться без варварства, про яке дізнався хоч би у Белжці, де при вулиці, якою їдється на Ярослав, стоїть гарна, хоч і невелика, дерев'яна церква, схована трохи за сучасними будинками. На схемі у путівнику зазначений ще й цвинтар, якого я однак не знайшов. Отже, понишпоривши по околиці, запитую якогось старожила, що надійшов вулицею – такого собі типового селянина (тобто у потертій одежині та з неголеним лицем й небагатьма вже зубами), де тут греко-католицький цвинтар. А цей відповідає, що довкола церкви. – Але ж там, – кажу, – лише три кам'яні хрести я знайшов... – Ну бо, скурвисини, розкрали! Один такий то ціле подвір'я собі таким способом вимостив... Що ж тут і казати...

* * *

Найцінніші церкви, зокрема дерев'яні, описані в путівниках, зазначені на туристичних картах, а навіть при головних дорогах стоять вказівники, куди їхати, а вже при самих храмах інформаційні дошки із описами польською, англійською і німецькою мовами. Але багато є такого, що без допомоги місцевих українців не знайдеш так швидко. У Любичі-Королівській таку допо-

могу отримав я від Романа Божика, який обвів мене по кількох любичьких цвинтарях, адже окрім Королівської була ще Любича-Князі і Любича-Камерна. Поїхали ми також у село Тенетиски, якого тільки мала частка зараз заселена, а більшість заросла лісом. Залишилися тільки сліди по хатах при – зараз лісовій – дорозі, якою їхали ми до, також оточеного лісом, цвинтаря. Цвинтар у досить добром стані – прочищений і обгороджений, м.ін. старанням пана Божика. На жаль, не вдалося врятувати дерев'яної церкви, яка просто завалилася – її останки досі порохнявіють та гниють... Неподалік, сьогодні на невеликій галявині, стоїть хрест – пам'ятник присвячений ліквідації кріпосного стану в Галичині, яке відбулося 3 травня 1848 року (дата на хресті подана за вживаним у церкві юліанським календарем й треба додати 12 днів, бо стільки він був „спізнений” у XIX ст.). Тут також стояла школа й будинок „Просвіти”, але зараз ростуть лише хвоїна й кущі. Були ми, звісно й на цвинтарі у Гребенному, на якому спочиває український поет Олександр Козловський. На його могилі зараз стоїть пам'ятник, виготовлений у 1990-х роках в Україні. Як розповів Роман Божик, який заходився біля його встановлення, пам'ятник три рази завертали із кордону, бо секретар відповідала за такі справи польської „ради пам'яті” домагався, щоб був на ньому польський напис. Але тоді міська влада у Львові проголосила, що буде вимагати українських

написів на польському військовому цвинтарі на Личакові і пам'ятник у Гребенному станув таким, яким і мав бути. А секретар цієї ж ради загинув цього ж 10 квітня під Смоленськом. Отже вони зараз рівні у своїх можливостях „вирішувати питання” – і український поет, і польський чиновник...

29.04.2010 р.

[Ось оповідка невелика про романтика-чоловіка й жінку – зневірену у чоловічому романтизмі.]

Сидів чоловік-романтик і віршик йому на думки прийшов, який починався словами: „Чи то січень, чи то май...”. Втішився чоловік-романтик і побіг до жінки, щоб їй твір свого таланту сповістити та почав: „Чи то січень, чи то май...”. Але не скінчив свого читання, бо жінка перебила йому своїм закінченням: „...жінко ноги розкладай!”. А він же ж – романтик – таке придумав: „...із тобою завжди рай!”.

Ніч із 01 на 02.05.2010 р.

Великі сюжети світової літератури. Захоплюють нас, коли ми відгороджені захисною стінкою книжкової палітурки. Проклинаємо день, коли котрась із цих драм починає втілюватися у нашому житті. Возносимо клич до небес із запитанням – чим ми винуваті? За що така помста богів?!

Версія початкова:

Лице твоє калічить
Місячного сяйва ніж
Гартований імлюю
Першотравневої ночі.
А може це зойк
Коли очманіле від чекання на любов
Серце оббивається
Об каміння снів
Покалічені стопи надії
Кривавлять сподіванням
Що може ось –
– За обрієм цієї весни
Вже твоє щастя?

Перехідний/Можливий варіант:

А може це зойк
Розпареного весною серця
Його стопи
Втомлені у піску снів
Покалічені об камені надій
Кривавлять сподіванням
Бо може ось
За обрієм весни
Проколюється зі шкаралупи –
– Щастя?

Версія фінальна?:

Очі й уяву коле
Місячного сяйва ніж
Гартований імлою ночі
Може це зойк
Обудженого весною серця
Його стопи втомлені бродінням
У піску снів
Оббиті об каміння надій
Кривавлять сподіванням
Бо може ось
За обрієм травня
Проколюється зі шкаралупи –
– Щастя!
Вірш як вірш – писаний ніччю... Але
фраза МІСЯЧНОГО СЯЙВА НІЖ ГАР-
ТОВАНИЙ ІМЛОЮ НОЧІ мені навіть
подобається, що своїм, власною рукою
підписом підтверджую: /-/ Юрій Гаври-
люк.
Хто його знає – може ще буде із мене
поет, а не лише пережовник днів, подій
та ситуацій...
А поки що – йду спати!

Прозою:

Ніч за вікном, біля півночі. Місяць сві-
тить – навіть якщо не насправді, там
за хмарами, котрі закрили небо, то при-
наймні в моїй поетичній (на поезію
хворій?) уяві. Його промені як леза, які
гартуються просочуючи травневу імлу,
колють мою уяву, колють моє серце. А
серце розпарилося від подиху весни,
але змучене від бродіння піщаними
шляхами снів. Його ноги – у серця но-
ги? Гмм... – оббиті об каміння надій,
кривавлять пекучими сподіваннями,
що проживши стільки років хотілося б
бути врешті щасливим... Може воно –
щастя – за травневим обрієм?

02.05.2010 р.

Чи й сьогоднішнім вечором буду обсе-
сійно намагатися написати щось ново-
го, неповторного й незвичайно гарного
про місяць, якого на небі так і не видно
– може тому, що хмари, а може тому, що
він схований – вже чи ще – за обрієм...
Інколи є такі ситуації, що розум наказує
голові злувати, але серце наказує тужи-
ти, пробувати насилу шукати слів, які
б перекували цю тугу у красу, та в за-
хоплюючи пісню переспівали зойк і
щем душі...

19.05.2010 р.

Коли людина живе довго, то багато ре-
чей перестає її просто цікавити, як хоч
би найновіші фільми про Бонда, але все
ж здається, що врешті прийшла пора
на „бути щасливим”. З цим „буттям

щасливим” виходить по-різному, адже
багатьох чоловіків відчуває, що жінки
трактують їх як фалоімітатори: коли
потрібні – вживають, а коли ні – мають
тихо лежати на полиці й „не дзижчати
(не бзикати)”! Добре, що я належу до
цієї більш оптимістичної частини чо-
ловічого роду...

У травні ж хочеться бути оптимістом
– навіть затанцювати вальс серед вес-
няного цвітіння, поки пелюстки свіжі
та аж сяючі своїм рослинним еротиз-
мом... А по ночах у кущах цвітучих –
певно бузку, якісь птахи – певно соло-
в’ї, горла піснями здирають...

21.06.2010 р.

Сонце вигоріло й розчинилося у небес-
ному морі за обрієм. Як кожного вече-
ра, так і сьогодні знов на один день ста-
ло ближче до цього, що несе нам май-
бутнє, навіть якщо воно сьогодні ще
здається таким далеким.

30.06.2010 р.

Людина народжується... Й зразу по-
трапляє у пастку, яку оптимісти нази-
вають життям!

03.08.2010 р.

Вже серпень, за кілька днів св. Ганни,
а як кажуть на Підляшші: Ганна – осін-
ня панна. Нещодавно чекали весни, за-
раз вже помалу прощаємося з літом.
Проминання...

Довкола ще зелень дерев, але на полях
хлібні лани широкополі стають помалу
колочими стернями. Стають із години
на годину – механізація ж...

Життя... Воно в людей із широким діа-
пазоном форм та змісту: біологічне,
суспільне, духовне. Можна б ще певно
додати кілька інших видів людського
життя, які вміщуються в кожному із
нас. Інші, навіть найближчі, бачать це
наше життя іззовні, бачать його фасад,
який може здаватися міцний, а лише
ми, від середини знаємо, що котресь із
наших життів це насправді павутиння
тріщин і будь-який міцніший струс мо-
же його стіну перетворити в скирту
присипаних пилюкою обломків.

До речі – хто це найближча особа? Жін-
ка, яка тебе кохає? Але ж це по-суті чу-
жа особа, яка попри всю свою любов,
без різниці – припечатана вона шлю-
бом чи ні, може ніколи тебе не пізнати
і не зрозуміти.

Що ж – надія у доньках (на синів на-
діяється ж марно, вони-бо, як і ти, сам-
ці), які з твого „ребра” – трохи як би
частка твого тіла та душі.

16.08.2010 р.

[З писань (несміливого?) (романтично-
го?) коханця]

Сьогодні ранком хотів слати Тобі вістку
з якоюсь нахабною вимогою – про роз-
мову? Про зустріч? Може навіть про
спільну ніч? Але в пору схаменувся – я
ж Тебе люблю не за це, що можу від
Тебе отримати, а просто за це – що Ти:
звичайно є... Все ж, я не зовсім безко-
рисливий – надіюся, що інколи поду-
маєш про мене...

Слава Богу, що я, приватно, ані аж та-
кий несміливий, ані не аж такий ро-
мантичний!

27.08.2010 р.

Колись написав, що для чоловіка жінка
це велика провокація. Зараз читаю, що
жінка це „великий виклик – хто її змо-
же зрозуміти?”

Виходить, що з жінкою, як із життям,
про котре один філософ сказав, що воно
не на те, щоб його зрозуміти, а на те,
щоб його пережити. Жінку також треба
– просто – пережити.

Звісно, у духовному значенні цього сло-
ва – пережити в серці та душі. Пишу
це уточнення тому, бо боюся, що хтось
з чоловіків, невдоволених своєю „поло-
виною”, та прочитавши це моє „настав-
лення”, зробить все, що лиш зможе (в
тому числі супроти заповідей Господ-
ніх), щоб жінку, у цьому випадку закон-
ну дружину, пережити фізично та стати
„веселим вдівцем” (оперети про „весе-
лу вдовицю”, признаюся, не дивився)...

01.09.2010 р.

Чому деякі діти мають таку вдачу, що
їх, здається, посилай на курс навчання
хамовитості та нахабності й зухвалос-
ті? Батьки тут, здається, не винуваті, бо
ж не мають змоги вибрати з-поміж
сперматозоїдів, які можуть дати поча-
ток цій новенькій людині, цього, який
несе такі потрібні у житті „тверді лікті
та кулаки”. Ну, а крім цього, здається,
цей, котрий досягне успіху самотужки,
повинен вже сам з себе бути нахабний
та напористий!

Гени! Та їхнє, чорт його візьми, праг-
нення до вічності! Наллють мозок тес-
тостероном, а тут дівка дивиться на те-
бе такими очима, як теля на повні ясла,
й мимрить, щось вроді: Стань батьком
моїх дітей. То й що зробити – стаєш
батьком цих дітей, а вони мусять жити,
страждати хворобами доростання, піз-
ніше чекають їх хвороби зрілого віку,
вкінці – ну саме: кінець! А ще перед

цим кінцем, звісно – ближче початку, поки ще, як ти колись, молоді й дурні, певно примножать рід людський на чергове покоління. І так ця коловерт крутиться – із пороку ж знову в порох! І залишається втішати себе, що ти людина, отже найблагородніша форма існування білків, а може ще, як вчать релігії, маєш душу – кажуть, що вічну... Ось написалося, може й надрукується. Тоді хай читачі мутять собі в головах думками, чи це написане із чистої іронії, чи може зі справжньої зневіри в принади генеративного, тобто статевого способу розмноження.

21.10. 2010 р.

[3 життя-буття]

От і повів чоловік свою жінку в місто, бо тоє-сьоє купити було їм треба. Він вже обкупився, а її немає. А тут бачить, що сусід, з пакетом всяким добром наповненим, до свого джипа крокує. То й культурно сусідську розмову про все, тобто про ніщо, випадає завести...

– Що? На перверзійно-розгнужданому шопінгу був?

– Ага! – відповідає сусід. – Ти, бачу, також. Може під хату підвезти?

– Ні... Я, бач, своїм приїхав. Просто баба до крамниці пішла й ще досі її не видно.

– Еее... Не переживай, не пропаде!

– Нууу... Баба завжди додому верне. Гірше з грішми!

01.11.2010, Гломча над Сяном (Йосипа та Марії Скрійків гостинна хата)

Погода сонцем засяла, то вчора метнувся над Сян, щоб пофотографувати тутешню українську спадщину. Сьогодні кілька церков невеликого архітектурного рангу зазняв (Кінське, Вітрилів, Крем'яна, Обарим, Вара), посередню за красою церкву в Селиських, та добрався до Улюча. На гору Дубник дерся по маленьку, бо вже знав, що не можна поспішати, бо тут як у цій приказці – поспішиш, то людей і Бога насмішиш! Перший раз, п'ять років тому, також на зламі жовтня і листопада це було, майже так само теплою порою, перся під гору швидко, то на верху прийшлося горілиць впасти – як черепаха на карапакса – й віддихуватися хвилин п'ять.

Їдучи з Улюча до Сянока затримався сфотографувати, ще раз, церкву в Добрій. Поставив ахтанабіля біля каплички на роздоріжжі, при якій стоїть дорожній знак. У 2005 році було на ньому написано: „Ukraincy to huje” (саме так –

неортографічно). Але чи це причина – цей напис значиться – щоб нам гніватися? Бо як ми не „гуї”, то написане – суцільна брехня, яка лягає на совісті пишучого, безсумнівно ідіота якогось. А хто ж би цим, що ідіот верзе, переймався?! (Хіба, що в когось синдром неповноцінності). А коли ми справді „гуї” – то чи личить чесній людині гніватися на когось за правду?!

Отже – гніватися немає що! Треба бути оптимістом – впевненим, що таких „письменників” швидко зустріне те, про що вже Шевченко писав: люди цураються, в хату не пускають!

А ось вірш про Улюч:

Вибігла церква
На гори вершину
Принишкла
Й розглядається
Як до неба
Стрибнути
Де янголи
Дмуть у срібні труби
Та сповіщають
Все добре й погане
Що зустріло й зустріне
Улючан
У вирі життєвого шляху
Довкола омфалоса –
– Церкви на Дубнику

Мав бути вірш, а вийшов поето-філософський роздум, із ототожненням улюцької церкви з омфалосом – „пупом світу”, який на думку античних греків мав бути в Дельфах. В уяві з'явилася „труба” смерчу, в якій все вирує: улюцькі хати, улюцькі сади й улючани у вишитих сорочках. Улючани спіралью розкидаються по світі, по його вершинах та низовинах. Все кружиться – як крила вітряка з віссю на церковному куполі на Дубнику. Книга улюцького апокаліпсису, читана при теплому світлі напрочуд погожого першотравневого дня.

02.11.2010 р., Гломча

[Кілька думок до статті про Антонича, якого слідами сьогодні ходив по Сяноці й біля церкви у Волиці, де його батько деякий час був парохом (саме тоді, коли майбутній поет навчався у сяніцькій гімназії).]

Лемківщина – країна долин, з селами нанизаними на леза річок та затиснутими у тріщинах гірських хребтів. Коли людина з рівнин їде дорогою у також міжгірському каньйоні, як хоч би коли я відвідував Лєлохів та Дубне, здається, що дихати немає чим. Але може це

тому, що сучасний мандрівник подорож відбуває автомашиною, а вона залежна від дороги, яку може загородити вивернуте дерево (колись у лісі, взимку, прийшлося мені через таке дерево впоперек дороги за два кілометри задом їхати, бо не було як розвернутися), чи розмити весняна, а то й просто післядощева повінь. А колишній мандрівник довіряв просто своїм ногам, які несли його не лише дорогами, але й лісами, впоперек гірських хребтів, а то й струмків – аби не надто глибокі та рвучкі (але й тоді ж завжди якусь „вербовую дощечку” можна перекинути на другий берег)... Так і лемки вжилися у виорані річками та струмками долини, будуючи собі хижі та церкви – високі, щоб іздалеку було видно, що тут народ хрещений, культурний, а не якісь дикуни, що ні Божої, ні людської краси не знають!

Сянік, хоч і місто від стількох вже віків своїм *ius Theutonicus* втішається, також на горбах та над прірвами розташоване. Хватить за церкву, нині кафедру православної владики-лемка Адама (Дубця) піти, щоб стати над високим проваллям, в якому з-поміж кущів минуле виринає та у вічі давні віки дивляться – віки князівської епохи...

Саме із цієї епохи прибув у наше сьогодення енколпійон – хрест-складень, у який вкладено метеорит (в землі ж був заритий) із чистого заліза. Дар із небес руському Сянікові, перехований у земному нутрі, відгребаний „плем'ям археологів” та покладений на людське оглядання у музеї – домі муз.

Може якась із таких муз кинула чар поезії на молодого Богдана, що волів звати себе князівським іменем Ігоря, та народила в ньому поета. Виходить, що муза як зозуля, котра підкидає своє яйце у чуже гніздо...

Але може це саме так і є, що цей поет, „підкинутий” у людину, зростається зі „звичайною” часткою її особи та перетворює в „творця”.

29.11.2010 р.

От – сповзла мені на думку така, філософська дещо, та й загальновідома, констатація, часто повторювана, що людина, коли не може жити так як хоче й бажає, то живе так як мусить. Від себе додам: А інколи ще й не дуже цим журиться. Певно звучить це дещо гіркувато, але що ж – життя таке...

Фото Ю. Гаврилюка

3 хроніки подій на Підляшші

Новий навчальний рік

1 вересня почався 2011/2012 навчальний рік. Приніс він дещо змін у навчанні української мови як рідної в школах Підляшшя.

Коли йдеться про кількість пунктів, то тут якраз нічого не помінялося – як і в минулих роках уроки зорганізовані в семи пунктах у трьох місцевостях: Самоврядному садочку «Лісова поляна» № 9 у Більську, у початковій школі та гімназії Комплексу шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську, Початковій школі в Черемсі, Публічній гімназії в Черемсі, Громадській початковій школі ім. св. св. Кирила і Методія у Білостоці та міжшкільному пункті навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці.

У садочку в Більську на уроки української мови, які поєднані з етнографічною програмою «До традиції», з кінцем вересня було записаних 98 дошкільнят. Однак, це не остаточне число, оскільки упродовж року батьки ще дописують своїх дітей до українських груп. У минулому році малих було більше, бо аж 114.

У Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську цей рік є переломним, оскільки почали в ньому працювати перші в історії навчання української мови на Підляшші українські класи. Самостійні відділи зорганізовано в першому (26 учнів) та четвертому (12 учнів) класах початкової школи та в першому класі гімназії (17 учнів). Українською мовою у I класі початкової школи, за бажанням батьків, ведуться також заняття православної релігії. Окрім того в українських класах вчителі мо-

жуть вводити елементи української мови на інших уроках та призначати додаткові години на уроки історії та географії України.

Загалом рідної мови у всіх відділах комплексу вчиться 136 учнів, з чого 102 дітей у початковій школі та 34 у гімназії.

У Комплексі шкіл у Черемсі в заняттях української мови бере участь 37 учнів. У початковій школі це – 31 дитина в трьох групах, у гімназії – семеро учнів в одній групі.

У міжшкільному пункті навчання при Початковій школі № 12 у Білостоці української мови у трьох групах вчиться 13 учнів з цілого міста від першого класу початкової школи по третій клас ліцею.

У Громадській початковій школі ім. св. св. Кирила і Методія у Білостоці уроки української мови відбуваються поруч з заняттями білоруської, при чому більшість дітей вчиться водночас обох цих мов. Цього року з'явилася там нова, четверта група, діти якої вчать-ся вже виключно української мови. Загалом на заняття записаних 18 учнів, з чого четверо в першому класі.

За даними з початку навчального 2011/2012 року на Підляшші української мови вчиться 303 учнів (у минулому році їх було 314, два роки тому – 284).

Уроки української мови організовані також у Люблині. Від минулого року вони відбуваються в офіційному пункті навчання, який діє відповідно до польського законодавства. Від лютого 2003 року вони проходили неформально в українській недільній школі при Православній парафії св. Петра

Могили. Діти і молодь вчилися там як рідної мови, так і Закону Божого.

Зараз у заняттях міжшкільного пункту, які зорганізовані у прицерковних приміщеннях при парафії-льній церкві православної парафії св. Петра (Могили) та в офісі Українського Товариства, діють дві групи – одна для дітей з початкової школи та друга для гімназистів і ліцеїстів. Багатьох із учнів, це діти українців, які родом з Підляшшя. Зараз їх кільканадцятєро.

Хоча рідної мови вчиться у Люблині небагато дітей, навчання весь час там розвивається, дякуючи м.ін. старанням Українського товариства. Цього року вдалося створити в цьому місті ще одну групу – на рівні садочка. Міжсадочкова група навчання української мови як мови національної меншини почала діяти від **3 листопада**. Заняття відбуватимуться в одному із люблінських садочків та в прицерковних приміщеннях при парафії-льній церкві парафії св. Петра (Могили).

500-ліття міських прав Кодня

2-4 вересня відбувалися святкування 500-ліття надання міських прав для Кодня, розташованого на самому березі Бугу (Білопідляський повіт) родового містечка Сопігів, у якому знаходиться перлина сакральної руської архітектури – унікальна готична церква святого Духа (зараз костел святого Духа) з XVI ст. У програмі заходу не забракло відкриття до православної української культури. У новій православної церкві Святого Духа, яку висвятили у 2007 р.,

відправлено богослужіння. Очолив його архієпископ Люблинський і Холмський Амель. Перед відправою владики звернувся до чисельно зібраних мирян та офіційних гостей польською та українською мовами.

Черговим пунктом відзначень була лекція «Православ'я та православні у 500-літній історії Кодня», яку зачитав польською та українською мовами проф. Василь Назарук, керівник кафедри україністики Варшавського університету, уродженець села Ольшанки, що неподалік від Кодня.

Музична частина заходу пройшла на міському ринку. У рамках «Коденських зустрічей над Бугом» виступили українські виконавці: ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська, фольклорний колектив «Родина» з Дуб'яжина та фольк-гурт українських студентів «Хвиля» з Люблина. Захід провели Українське Товариство в Люблині, Православна парафія Архангела Михаїла в Кодню та Гмінне управління в Кодню.

Українські обжинки

4 вересня у Мощоні-Королівській відбулися IX «Підляські обжинки». Захід починався у тому селі в 2003 р. як одна із більших українських ініціатив у регіоні за участю ансамблів з Підляшшя та України. Зараз це презентації не лише українського фольклору, оскільки на обжинках можна почути й польськi, та навіть білоруські пісні.

Цього року перед сільською світлицею, крім місцевої «Новини» та дітей з села, виступили запрошені гості: колективи «Криниця» з Ра-

дивилівки, «Павлов'янки» з Янова-Підляського, «Родина» з Дуб'яжина, «Ранок» з Більська та «Чижевляне» з Чижів. Обжинки організували Союз українців Підляшшя, Сільська рада та жителі села, а також Гмінний осередок культури, спорту і рекреації у Мельнику.

Міжнародний день огірка

4 вересня у Крушеві, що в гм. Хорош, під час XII Міжнародного дня огірка, який поєднаний був із Фестивалем культур «Малі батьківщини», виступив український дитячо-молодіжний ансамбль «Глічка» з Черемхи.

Урочистості у Варшаві

6 вересня у старій оранжереї парку Королівські стежки (Лазенки) у Варшаві Посольство України в РП організувало урочистість з нагоди 20-ої річниці Незалежності України. Відзначити ювілей прибуло понад 800 гостей, серед них були представники державної влади, органів місцевого самоврядування, наукових та бізнесових кіл, культурних еліт РП, українська громада, дипломати інших держав, представники церкви, між іншими Митрополит Варшавський і Всієї Польщі Сава та єпископ Володимир-Волинський і Ковельський Української православної церкви Московського патріархату Володимир. Гість з України переказав українській громаді в Польщі два репринти Пересопницького євангелія, визначної рукописної пам'ятки української мови та мистецтва XVI ст.

Під час урочистого прийняття запрошені гості могли оглянути фотовиставки «Україна. Етапи розбудови незалежності» та «Підгорецький замок. Феномен української культури». Виступив також академічний інструментальний ансамбль Львівської обласної філармонії «Високий замок».

Проекція фільмів

8 вересня у старій електростанції в Білостоці можна було дивитися реалізовані молодими українськими митцями фільми відео з України. Проекцію організувала Галерея Арсенал у Білостоці в рамках великого проекту «Подорож на схід».

Підляшшя пахуче зіллям

11 вересня у Білостоцькому музею села в рамках щорічного пленерного заходу «Підляське пахуче зіллям» відбувся перегляд фольклорних ансамблів Підляського воєводства. Його метою була популяризація місцевої народної культури, презентація фольклорного різноманіття воєводства та підбір найкращих групи з регіону на різного роду презентації, серед них на Загальнопольський фестиваль капелі та народних співаків у Казімежі над Віслою у 2012 р.

Цього року в музею виступив 21 виконавець, з чого найбільше було груп з україномовних сіл Підляшшя між Бугом і Нарвою. Показалися «Вереси» з Вилінова, «Криниця» з Мельника, «Новина» з Мощони-Королівської, «Малинки» з Малинник, дует колишніх учасників «Малинок» – Валентина Марцинович і Віталій Соха, «Вєрвочки» з Орлі, Родинне тріо з Маківки, «Полудниці» з Білостока та Студія білоруського фольклору «Аб-ба», також із Білостока. Два останні ансамблі виконали фольклор наднарв'янського села Кожино. Виступили також носії та спадкоємці польської, російської і білоруської фольклорних традицій воєводства.

Журі нагородило 11 виконавців, з чого 6 співало виключно по-українськи. У категорії співочих ансамблів без акомпанементу серед найкращих знайшлися між іншими «Вереси», «Малин-

ки», дует Валентина Марцинович і Віталій Соха, терцет з Маківки. У категорії співочих ансамблів з акомпанементом був лише один лауреат – «Вєрвочки». У категорії фольклору реконструйованого нагороджено два колективи «Аб-ба» та «Полудниці».

З-посеред лауреатів вибрано четверо репрезентантів Підляського воєводства на фестивалі у Казімежі в 2012 р. Це виконавці українського фольклору: «Вереси» з Вилінова, дует Валентина Марцинович і Віталій Соха, «Полудниці» (у категорії «фольклор реконструйований») та соліст Марцин Ліцвінко з Рогожинка, який виконав білоруський традиційний фольклор околиць Ліпська.

Виконавців українського фольклору Підляшшя рекомендовано на фестиваль у Казімежі втретє. У 2010 р. репрезентантом регіону був український ансамбль «Родина» з Дуб'яжина, лауреат І місця у категорії співочих ансамблів, цього року до Казімежа поїхали «Чижевляне» з Чижів та солістка Віра Ничипорук з Малинник, лауреатка ІІІ нагороди в категорії солістів.

Відкриття виставки у Львові

11 вересня в Музеї історії релігії у Львові відбувся вернісаж фотовиставки Юрія Гаврилюка, підляського історика, поета, головного редактора «Над Бугом і Нарвою». У залі колишнього пізньобарокового монастиря можна було подивитися його 75 світлин з українськими церквами, цвинтарями, пам'ятниками, хрестами з українських етнічних земель, що в межах Польщі – від Північного Підляшшя по Лемківщину.

На фотографіях зображені пам'ятки минулого, які залишилися по колишніх жителях земель очищених з українців у рамках приму-

сової репатріації до СРСР у 1944-46 рр. та акції «Вісла», а також з Північного Підляшшя, де досі проживає українськомовне населення.

Конференція у Люблині

14-16 вересня в Університеті Марії Складовської-Кюрі в Люблині пройшла міжнародна наукова конференція «Національні, етнічні та мовні меншини в Євросоюзі». Узаяло в ній участь коло 130 осіб, між іншими науковці з європейських держав, працівники установ, що реалізують політику по відношенню до меншин як на рівні Євросоюзу, так і окремих держав-членів ЄС, політики та представники національних, етнічних і мовних меншин з держав Євросоюзу, України та Грузії.

Займалися вони всебічним аналізом ситуації національних меншин у Європі. Говорили між іншими про різний історичний досвід меншин, захист меншин в європейській правовій традиції, еволюцію національної і мовної політики в державах-членах ЄС, національні, етнічні і мовні меншини в демократичних політичних системах, політичну і громадянську активність меншин, ситуацію меншин в умовах еволюції сучасних європейських суспільств, міграційні процеси в ЄС, аспекти мультикультурності в Європі і ситуацію меншин, сучасні європейські ЗМІ і меншини.

У ході конференції відбулося також засідання Комісії національних та етнічних меншин Сейму РП та Спільної комісії уряду і національних та етнічних меншин.

Конференція пройшла в рамках головування Польщі в Раді Європейського Союзу. Її головними організаторами були УМСК в Люблині та Українське Товариство.

Конференція Супрасльської академії

15-16 вересня у Білостоці і Супраслі проходила Міжнародна конференція Супрасльської академії «Православна церква на Балканах і в Польщі – взаємні реляції та спільна традиція». З доповіддю «Оборонні церкви України XV-XVII» виступив під час неї проф. Юрій Криворучко з Національного університету «Львівська політехніка».

Майстер-класи в Пухлах

16-20 вересня в осідку Товариства спадщина Підляшшя в селі Пухли («Країна відкритих віконниць») проходили майстер-класи покривання дахів традиційними методами. Відбувалися вони в рамках двох проєктів: «Школа архітектурних традицій Північного Підляшшя» та «Інфраструктура туристична на Підляському лелечинському шляху». Упродовж п'яти днів їх учасники знайомилися практично з методами покривання дахів стружкою.

Результатом ініціативи Товариства будуть два дерев'яні об'єкти, відкриті для туристів.

«Археологічний фестин»

18 вересня на середньовічному городищі у Збучові пройшов «Археологічний фестин». Склалися на нього виступи фольклорних ансамблів, презентації боїв середньовічних воїнів та народний ярмарок. Виступили ансамблі, які співають білоруською та українською мовами, між іншими «Незабудки» з Курашева, «Збучанки» зі Збуча, «Чижевляне» з Чижів, «Гармонь» з Лосинки.

Новий хрест у Залішанах

18 вересня у Залішанах о. Миколай Келбашевський, парох Православної парафії в Кліщелях, освятив пам'ятний хрест на честь 16 мешканців села, які загинули з рук польського націоналістичного підпілля 29 січня 1946 р. У врочистостях взяло участь кілька десятків осіб, серед яких були сім'ї помордованих. На хресті, якого фундатором був депутат польського Сейму Євген Чиквин, знайшлися ім'я та прізвища помордованих, забракло натомість інформації, хто відповідальний за їхню смерть.

Свято Холмської ікони Божої матері

20-21 вересня у церкві Іоана Богослова в Холмі відбувалися врочистості в честь Холмської ікони Божої Матері. Очолив їх архієпископ Люблинський і Холмський Авель. Із проповіддю до мирян з Холма та паломників з України – колишніх жителів Холмщини, які кожного року приїжджають на врочистості – звернувся протоієрей Георгій Бензюк, настоятель Воскресенського собору в Ковелі. Говорив він м.ін. про значення Холмської ікони в історії православної церкви.

Інший вимір – сусіди

26 вересня – 2 жовтня у Білостоці проходили ініціативи фестивалю Білостоцького осередку культури «Інший вимір – сусіди». У його рамках відбувалися зустрічі присвячені народній пісні, промоції книжок, фотовиставки, лекції, фільмові перегляди тощо. Мали вони на меті інтердисциплінарні презентації мистецтва та сучасної попкультури народів пов'язаних із містом та регіоном, у тому числі українців.

У рамках заходу **27 вересня** відбулася зустріч «Людина, голос, простір – уведення в тему традиційного співу», на якій українські народні пісні заспівав ансамбль «Полудниці» з Білостока. Натомість під час презентацій фільмів російських режисерів музику міксували: діджей Derbastler з Києва, музичний дизайнер радіо, телебачення та нічних клубів, учасник багатьох андерграундових проєктів та Олександр Кохановський, музик та композитор у театрах Києва, Одеси і Харкова, учасник українських незалежних проєктів «Цукор – біла смерть», «Казма-Казма», «Фоа-Хока», автор музики до короткометражних та телевізійних фільмів.

Концерти в гміні Мельник

1 жовтня у сільській світлиці у Вилінові відбувся концерт під гаслом «Осінні нотки». Виступили на ньому місцевий ансамбль «Вереси» та запрошені гості: «Куранти» з Більська, «Криниця» з Радивилівки та «Реченька» з Козлик.

Подібний концерт пройшов у Радивилівці **2 жовтня**. Під час «Веселої осені» виступили в селі господарі заходу – колектив «Криниця», а також «Новина» разом з дітьми з Мощони-Королівської, «Незабудки» з Нурця-Станції і «Підляська капела» з Сім'ятич.

«Голос традиції»

6 жовтня у Центрі Л. Заменгофа у Білостоці в рамках циклу «Культура багатьох голосів – голос традиції» відбулася дискусія за участю Улити Харитонюк, Мажени Русачик, Анни Котович-Пушкаревич та Катажини Штоп-Рутковської, присвя-

чена сучасному функціонуванню народної культури. Після неї група «Полудниці» з Білостока та діджей Johnny Uraner представили результати спільного проєкту, який мав на меті поєднання народних українських та польських пісень з клубною музикою. Можна було почути як оригінальні варіанти фольклорних творів та досить своєрідний мікс традиційної та сучасної музики. У планах – запис диску.

Вибори до парламенту

9 жовтня у Польщі пройшли вибори до Сейму та Сенату РП. Їх переможцем стала «Громадянська платформа». «Право і справедливість» знайшлося на другому місці, на третьому – Рух підтримки Палікота.

Єдиним кандидатом, рекомендованим Головною радою Об'єднання українців у Польщі, який балотувався на Вармії і Мазурах з «Громадянської платформи», був Мирон Сич, дотеперішній депутат, заступник голови комісії національних меншин Сейму Республіки Польща, а також заступник голови польсько-української парламентської групи. За даними Державної виборчої комісії Польщі, він здобув мандат депутата в 34-му окрузі (Ельблонзькому), де зібрав 8884 голоси.

На Підляшші не було кандидата, який безпосередньо ототожнювався б з українською національною меншиною. Православний, у тому числі український електорат, міг вибирати з-поміж кількох кандидатів, які зв'язані з православним середовищем. Усьоме в Сеймі знайдеться головний редактор часопису «Православний перегляд» Євген Чиквин, який зібрав 14286 голосів.

Дорослі вчать української мови

12 жовтня у Центрі співпраці громадських організацій у Білостоці відбулися перші заняття української мови для дорослих (на фото). Це ініціатива Білостоцького відділу Союзу українців Підляшшя. Зараз у трьох групах вчиться української мови 21 особа. І це не лише українці.

Життя в лісі

14 жовтня у Галереї Арсенал у Білостоці відбувся вернісаж виставки сучасного мистецтва «Життя в лісі», яка присвячена була темі функціонування митців поза великими культурними центрами. Знайшлися на ній м.ін. роботи авторства київської групи Р.Е.П. (Револьюційний Експериментальний Простір).

«Поетичне триголосо»

11-13 жовтня у Більському будинку культури відбувалися змагання «Поетичного триголосо», декламаторського конкурсу, в якому беруть участь молоді читці польської, української та білоруської поезії. Вірші українських авторів представили традиційно дошкільнята з Садочка № 9 «Лісова поляна» в Більську та учні Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську. Не забракло їх серед нагороджених.

У категорії «сладочки» серед двох лауреаток другого місця знайшлася Наталія Никитюк, натомість одну з двох четвертих нагород отримала Іоанна Василюк. Вирішення отримала м.ін. Марія Артем'юк.

У категорії «класи I-III початкової школи» одною з двох переможниць конкурсу стала Марцелина Наливайко, натомість серед лауреатів другого місця знайшлася Агата Степанюк, третього – Юлія Єрмаловська та четвертого – Анжеліка Назарук. Вирішення отримала м.ін. Лаура Косько.

У категорії «класи IV-VI» третє місце зайняла Наталія Момотко. У найстаршій віковій категорії «гімназія та понадгімназійні школи» вирішення отримала Анжеліка Никитюк.

Загалом у конкурсі взяло участь 73 дітей і молоді, серед них 13 дошкільнят, 44 учнів початкових шкіл та 16 гімназистів та ліцеїстів.

«Поетичне триголосо» провів Більський будинок культури.

Про підляську поезію в університеті

13-14 жовтня в Університеті в Білостоці відбулася наукова конференція «Підляшшя в літературі – література Підляшшя (по 1989-ому році) – Сучасність – регіоналізм – універсалізм». Мала вона на меті з одного боку презентувати своєрідність підляської літератури, а з другого – показати універсалізм тої творчості, яка вписується в літературні напрями, що розвиваються в Польщі після 1989 р. Серед тем, які там обговорювалися, знайшлося питання української поезії Підляшшя – першого дня конференції з доповіддю «Українська література на Підляшші – від говірки до літературної мови» виступив д-р Тадей Карабович, літературознавець з Кафедри української філології УМКС в

Люблині. Представив він історію формування українського поетичного руху на Підляшші та поезію головних представників української літератури регіону, м.ін. членів Спілки письменників України: Івана Киризяка, Юрія Гаврилюка та Євгенію Жабинську.

Конференцію zorganizували Товариство Trans Human при співпраці з Інститутом польської філології Університету в Білостоці.

Зустріч дітей і батьків у Козликах

15 жовтня у Загороді в Козликах над Нарвою пройшли циклічні етнографічні майстер-класи для дітей з Громадської початкової школи ім. св. св. Кирила і Мефодія в Білостоці та міжшкільного пункту навчання української мови при Початковій школі № 12 ім. 3. Глогера в Білостоці. Діти та їхні батьки разом з Марією Улянов, яка постійно веде заняття в Садочку «Лісова поляна» в Більську, вчилися виплітати кошики з соломи, натомість з Зінаїдою Степанюк з Засцянок випікали булочки. Була також інтеграційна зустріч при вогнищі поєднана зі співанням українських пісень.

Помер Богдан Осадчук

19 жовтня помер проф. Богдан Осадчук журналіст, публіцист, науковець, дослідник історії Центральної та Східної Європи, професор політології Вільного університету в Берліні (Німеччина).

Він народився 1920 р. в Коломії, проте дитинство провів коло Піньчова (зараз Свентокшиське воєводство). З місцевої гімназії його вигнано і переслідувано за спротив місцевому ксьондзові-антисеміту.

Під час війни навчався в Кракові, а також у Берліні, де вивчав міжнародне право, історію країн Східної Європи та Балкан. Там теж зв'я-

зався з українським (УПА) і польським комуністичним підпіллям (Народною армією). Після війни недовго працював у Польській військовій місії, яку покинув, коли НКВС почало ним цікавитися.

Навчання продовжив на еміграції в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. З 1966 р. працював професором новітньої історії Східної Європи в Otto-Suhr-Institut Вільного Університету Берліна.

1950 р. взяв участь у берлінському антикомуністичному Конгресі Вільної Культури, де познайомився з Єжи Гедройцем та Юзефом Чапським. У результаті зустрічі виникла ідея заснувати журнал, який би висвітлював проблематику Східної Європи.

Осадчук став берлінським кореспондентом відомої «Культури». Редактор часопису Єжи Гедройц високо цінував його дослідження та внесок у формування польсько-українського діалогу поєднання.

Головним внеском проф. Богдана Осадчука в українську історію була праця над примиренням поляків та українців та розвитком добросусідських відносин між Польщею та Україною. За це удостоївся найвищих нагород обох держав: у Польщі – ордена Білого Орла, в Україні – ордена Ярослава Мудрого. 2005 р. отримав звання «Людина пограниччя». Був ініціатором створення Європейського Колегіуму Польських та Українських Університетів (ЕК-РiUU) у Люблині.

Заграла «Черемшина»

21 жовтня у Білостоцькому осередку культури в рамках «Фольків 2011» відбулася забава з групою «Черемшина» з Черемхи.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Українська радіопередача «Дзвони Холмщини і Підляшшя»

Це єдина українська радіопередача в регіоні. Її мета – інформувати про життя холмсько-підляських українців, але також сприяти відродженню українського життя у цьому регіоні. У передачах представлені різні аспекти українського буття над Бугом і Угеркою: культурне і громадське життя, минуле регіону, життя Православної Церкви.

«Дзвони Холмщини і Підляшшя» можна слухати кожної неділі:
– на сайті Православного Інтернет-радіо Люблинсько-Холмської єпархії www.pri-lublin.eu
– на хвилях Радіо Ортодоксія в Білостоці (102,7 FM, on-line: <http://www.orthodoxia.pl>) після 17.30 год.

Передачі «Дзвони Холмщини і Підляшшя» готуються в рамках проекту Українського Товариства у співпраці з Люблинсько-Холмською православною єпархією, є реалізовані завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща та при фінансовій підтримці Люблинського воєводства.

WINTER
LANDSCAPE
A. J. 1950

